

Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity
v Českých Budějovicích

**Maxmilián z Trauttmansdorffu – přímluvce a
patron**

**Zakotvení nejvyšších zemských úředníků Království
českého první poloviny 17. století v síti sociálních vztahů**

Diplomová práce

Jitka Skořepová

Vedoucí práce: prof. PhDr. Václav Bůžek, CSc.

České Budějovice 2008

Prohlašuji, že jsem předloženou diplomovou práci vypracovala samostatně pouze za použití pramenů a literatury, jež jsou uvedeny v příloženém seznamu.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

V Českých Budějovicích 28. 7. 2008

Na tomto místě bych ráda vyjádřila poděkování panu prof. PhDr. Václavu Bůžkovi, CSc., za velkou trpělivost při vedení této diplomové práce a za ochotné poskytování cenných rad a připomínek. Díky patří také panu Mgr. Václavu Pražákovi a panu PhDr. Tomáši Sterneckovi, Ph.D., za pomoc při paleografii a překladu německé korespondence. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat své rodině a všem přátelům, kteří mě neustále povzbuzovali a podporovali.

Anotace

Maxmilián z Trauttmansdorffu – přímluvce a patron. Zakotvení nejvyšších zemských úředníků Království českého první poloviny 17. století v síti sociálních vztahů

Předkládaná diplomová práce se zabývá vztahem představitelů starých českých panských rodů k hierarchicky uspořádané instituci panovnického dvora za vlády císařů Ferdinanda II. a Ferdinanda III. Na základě rozboru dochované korespondence a studia dvorských seznamů se za pomoci historickoantropologické optiky pokouší zasadit urozence z českých zemí do sítě sociálních vztahů, která se vytvořila kolem osoby nejvyššího císařského hofmistra Maxmiliána z Trauttmansdorffu. Nejen že si všímá, jak nejvyšší zemští úředníci Království českého Jaroslav Bořita z Martinic, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a Adam mladší z Valdštejna pronikli do systému dvorských úřadů, ale snaží se zachytit, jaký v tom zmínění šlechtici spatřovali význam.

Extract

Maxmilián of Trauttmansdorff - intercessor and patron. The incorporation of the highest Bohemian provincial officials of the first half of the 17th century into the social network.

Presented diploma work focuses on the relation of the representatives of the old Bohemian noble house to the gradually matched institution of the royal court under the reign of Ferdinand II. and Ferdinand III. By analysing of correspondence and court lists using the methods of historical anthropology this work tries to describe the part which held Bohemian noblemen in the social network created around the person of Maxmilián of Trauttmansdorff. It notices not only the endeavour of Jaroslav Bořita of Martinic, Vilém Slavata of Chlum and Košumberk and Adam Junior of Valdštejn, the highest bohemian provincial officials, to get in this social network but it tries to describe how important it was for them too.

OBSAH

1. ÚVOD	7
1.1. CHARAKTERISTIKA TÉMATU VE VZTAHU K LITERATUŘE	8
1.2. CHARAKTERISTIKA PRAMENŮ	14
2. NÁSTIN POLITICKÉHO A PRÁVNÍHO VÝVOJE ČESKÝCH ZEMÍ OD NÁSTUPU HABSBUKŮ NA TRŮN	21
2.1. VE ZNAMENÍ DIALOGU	21
2.2. KONFEDERACE VERSUS OBNOVENÉ ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ	28
3. PŘÍCHOD MAXMILIÁNA Z TRAUTTMANSDORFFU DO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO	32
3.1. CIZINEC V OČÍCH ŠLECHTY Z ČESKÝCH ZEMÍ?.....	40
4. ZAKOTVENÍ UROZENCŮ Z ČESKÝCH ZEMÍ V SÍTI SOCIÁLNÍCH VZTAHŮ KOLEM MAXMILIÁNA Z TRAUTTMANSDORFFU	46
4.1. STRUKTURA PANOVNICKÉHO DVORA	47
4.2. SPOLEČNÉ ZAČÁTKY	49
4.3. TAJNÁ RADA – VÝLUČNĚ PROSTŘEDEK MOCI?	54
4.3.1. <i>Obecné předpoklady členství</i>	54
4.3.2. <i>Reflexe zasedacích pořádků očima Jaroslava Bořity z Martinic</i>	56
4.3.3. <i>Vilém Slavata aktivním tajným radou</i>	59
4.3.4. <i>Jindřich Libštejnský z Kolovrat titulárním tajným radou</i>	65
4.3.5. <i>Tajná rada – prostředek moci i sebeprezentace</i>	66
4.4. POD OCHRANOU PATRONA	67
4.4.1. <i>Prosby Jaroslava Bořity z Martinic o přímluvu za kariéru synů</i>	68
4.4.2. <i>Patronátní vazby Maxmiliána z Trauttmansdorffu</i>	75
4.4.3. <i>Maxmilián z Trauttmansdorffu poručníkem potomků Adama mladšího z Valdštejna</i>	77
4.5. SHRNUTÍ	80
5. REFLEXE PANOVNICKÉHO DVORA OČIMA NEJVYŠŠÍCH ZEMSKÝCH ÚŘEDNÍKŮ VILÉMA SLAVATY A ADAMA MLADŠÍHO Z VALDŠTEJNA	82
5.1. VÝZNAM PANOVNICKÉHO DVORA PRO ŠLECHTICE V 16. STOLETÍ	82
5.2. OBRAZ PANOVNICKÉHO DVORA PODLE DVOU AUTENTICKÝCH SVĚDECTVÍ	83
5.2.1. <i>Panovnický dvůr ve slavnostní i všednodenní atmosféře</i>	84
5.2.2. <i>Panovnický dvůr zahalen do smutku</i>	86
5.3. VÝZNAM PANOVNICKÉHO DVORA PRO ŠLECHTICE V PRVNÍ POLOVINĚ 17. STOLETÍ.....	91
6. ZÁVĚR	93
7. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	98
7.1. PRAMENY	98
7.1.1. <i>Archivní prameny</i>	98
7.1.2. <i>Vydané prameny</i>	99
7.2. LITERATURA	99

1. ÚVOD

Bádání o „šlechtě z českých zemí“¹ v pobělohorské době nepatřilo dlouhou dobu k příliš atraktivním tématům moderní české historiografie.² Podíl na tom mělo přetrvávající bělohorské trauma,³ které u mnohých historiků konce 19. a během 20. století vyústilo v označení šlechty z daného období jako zrádcovské společnosti odcizující se českému národnímu společenství.⁴ Ani poválečné marxisticky orientované dějepiscectví nepřineslo žádný obrat k lepšímu, neboť se snažilo dokázat reakčně-feudální charakter pobělohorského režimu.⁵ Teprve v poslední době nepodlehli někteří historikové, převážně mladší badatelské generace, nechuti zkoumat toto pohnuté období a svým pečlivým studiem

---

¹ Užívání termínu „šlechta z českých zemí“ pro pobělohorské období je při současném stavu historického výzkumu dějin šlechty považováno za neudržitelné. V souvislosti s následky konfiskační politiky je složité stanovit kritéria, podle kterých by se dalo složení této skupiny šlechticů přesně určit. Kromě starých českých rodů se zde majetkově zakupovaly rody typu Buquoyů, Eggenbergů či Schwarzenbergů, které se v Českém království moc nezdržovaly, ale zároveň sem přišly i rody, mezi něž patřili i Trauttmansdorffové, kteří zde nejen koupili majetek, ale také se zapojili do zemské správy. Podrobněji se k dané problematice vyjádřil Petr MAŤA, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740. Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr 1526-1740*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 191-233. Autorka si přesto vyhrazuje právo tento termín používat ve vztahu k představitelům starých českých panských rodů, kteří se po Bílé hoře snažili přizpůsobit novým podmínkám. Jmenovitě mezi ně zahrnuje především Slavaty, Martinice, Lobkovice, Kolovraty - Libštejnské a Valdštejny.

² Poznatky o vývoji šlechtického bádání v české historiografii konce 20. století, včetně hojných odkazů na literaturu, přinesl Václav BŮŽEK, *Šlechta raného novověku v českém dějepiscectví devadesátých let*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 5-28. Historickými proměnami bádání o šlechtě v českém i evropském kontextu se zabýval Jaroslav PÁNEK, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, České Budějovice 1996 (= OH 5), s. 19-45.

³ Traumatem Bílé hory jako jedním z rysů ambivalentního vztahu české historiografie k vnímání období baroka se zabýval ve své studii Zdeněk HOJDA, *„Idola“ barokního bádání aneb jak se vyhnout Skylle a neupadnout v osidla Charybdy*, in: Zdeněk Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě. Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991*, Praha 1992, s. 15-26.

⁴ Srov. předmluvu Karla Stloukala ke knize Jana MUKA, *Po stopách národního vědomí české šlechty*, Praha 1931, s. 7-13. Paušálního odsouzení se dočkala veškerá šlechta usazená po roce 1620 v Čechách a na Moravě například z pera Ernsta Denise, ať už se jednalo o staré české a moravské rody nebo o šlechtice, kteří sem přišli z jiných zemí monarchie. Naopak shovívavější postoj ke šlechtě po roce 1620 zaujali katolicko-konzervativní historici typu Antonína Rezka, Josefa Pekaře či Zdeňka Kalisty, kteří zdůrazňovali aktivní podíl staré české a moravské šlechty na vytváření habsburské monarchie. Blíže P. MAŤA, *Der Adel*, s. 201-202.

⁵ P. MAŤA, *Der Adel*, s. 203-204.

vytvořili obraz pobělohorské společnosti, která rozhodně neměla co do činění s Jiráskovým označením této epochy jako „doby temna“.⁶

Také předkládaná diplomová práce si klade za cíl přispět v tomto duchu alespoň zčásti k poznání pobělohorské epochy v českých zemích na základě studia vztahu příslušníků starých českých rodů (konkrétně Slavatů, Martiniců a Valdštejnů) k hierarchicky uspořádané instituci panovnického dvora ve Vídni za vlády Ferdinanda II. a Ferdinanda III.⁷ Klíčovou postavou celé práce je Maxmilián z Trauttmansdorffu, jeden z mnoha „cizích“ šlechticů, který v Čechách nakoupil konfiskované statky a založil zde další větev tohoto původem štýrského rodu.

1.1. CHARAKTERISTIKA TÉMATU VE VZTAHU K LITERATUŘE

Pro pochopení událostí, které následovaly po roce 1620, je důležité vrátit se na časové ose zpět do doby nástupu Habsburků na český trůn. Tehdy se začaly rodit základy pozdějšího absolutistického způsobu vlády.⁸ Z toho důvodu se autorka rozhodla v úvodu práce nastínit politický a právní vývoj českých zemí od počátků habsburské vlády. Vychází přitom ze studie Josefa Války, který chápe neustálou konfrontaci habsburských snah s přetrvávajícím modelem stavovské státní správy jako dialog krále a stavů o suverenitě.⁹ Výklad je doveden k bělohorským událostem, které odstartovaly sérii větších či menších

---

⁶ Ukázkovým příkladem je kritická edice lobkovické korespondence, kterou připravil Pavel MAREK (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna*, České Budějovice 2005 (Prameny k českým dějinám 16. – 18. století, řada B, sv. 1). Vztah šlechty a panovnického dvora ve druhé polovině 17. století ozřejmil Rostislav SMÍŠEK, *Císařský dvůr a „dvorská“ kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2007 (Disertační práce). Život a působení šlechty v pobělohorské době představuje z různých úhlů pohledu také Petr MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.

⁷ Všechny dosavadní historiografické poznatky týkající se výzkumu panovnického dvora, včetně bohatých odkazů na zahraniční i českou literaturu, zprostředkoval ve své studii Václav BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr 1526-1740*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 5-32.

⁸ Pojmu absolutismus se ve své studii věnuje Tomáš KNOZ, *Absolutismus nebo „absolutismus“? K dějinám jednoho pojmu*, Časopis Matice moravské 121, 2002, s. 451-483. Nejnověji se k této problematice vyjádřil Jiří HRBEK, *Absolutismus*, ČČH 105, 2007, s. 643-689.

⁹ Josef VÁLKA, *Barokní absolutismus*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006, s. 45-78.

změn, jež našly právní zakotvení v Obnoveném zřízení zemském.¹⁰ Na základě srovnání tohoto právního dokumentu se stavovskou konfederací by měly být zdůrazněny především důležité změny platné po roce 1627, které mají souvztažnost k tématu této práce.¹¹

Jedním z průvodních jevů přelomu 16. a 17. století, označovaného jako období manýrismu,¹² byly změny náboženského vyznání. Dobovou atmosféru, v níž se zrcadlily hodnoty myšlenkového světa urozenců raného novověku, zachytil ve svých pracích Robert John Weston Evans.¹³ Ten viděl za značným počtem konverzí nejen osobní pohnutky jednotlivců, ale především dobový trend. Osobní důvody nepovažuje za rozhodující ani Josef Válka. Podle něho se náboženská vyznání stávala politickými ideologiemi, a lidé tak propadli naprosté lhostejnosti vůči jednotlivým konfesím.¹⁴ Vzhledem k tomu, že hlavní protagonisté předkládané práce, Maxmilián z Trauttmansdorffu, Vilém Slavata i Adam mladší z Valdštejna, nahradili původní protestantské vyznání katolickou vírou, bude také věnována pozornost fenoménu konverzí. Jako faktografický opěrný pilíř poslouží poznatky rakouského historika Thomase Winkelbauera, který se pokusil sjednotit všechna možná pojetí a vytvořil typologii šlechtických konvertitů.¹⁵

---

¹⁰ Kritickou edici tohoto důležitého právního dokumentu, jenž v podstatě platil až do roku 1918, připravil Hermenegild JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*, Praha 1888.

¹¹ Na srovnání těchto dvou právních dokumentů se zaměřují následující studie: Karel MALÝ, *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské. Dvě české ústavy z počátku 17. století*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006, s. 30-45; Jaroslav PÁNEK, *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006, s. 13-29.

¹² Kulturní ovzduší manýrismu ve svých studiích přibližuje Josef VÁLKA, *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. pol. 18. století*, *Studia Comeniana et historica* 8, 1978, č. 19, s. 155-213; Josef VÁLKA, *Česká společnost v 15.-18. století, II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“*, Praha 1983, s. 5-18.

¹³ Robert John Weston EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003; Robert John Weston EVANS, *Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*, Praha 1997.

¹⁴ Josef VÁLKA, *Předbělohorská kultura a společnost. Poznámky k interpretaci a hodnocení*, *SCetH* 16, 1986, č. 32, s. 5-25.

¹⁵ Thomas WINKELBAUER, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, *ČČH* 98, 2000, s. 476-540. Nezkrácená podoba této studie vyšla v knize Thomas WINKELBAUER, *Fürst und Fürstendiener. Gundakar von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien-München 1999.

Během šestnáctiletého pobělohorského období se zcela proměnila personální skladba české a moravské šlechty v souvislosti s probíhající protireformací, potrestáním odbojných stavů a následnou emigrací těch, kteří se nehodlali podvolit rekatolizačním snahám. Stávající katolická menšina, která zůstala během povstání věrná dynastii, nyní dostala příležitost využít změn ve svůj prospěch.¹⁶ Ujímal se nejvyšších zemských úřadů, ale zároveň se musela vyrovnávat s příslušníky nově přichozích rodů, které zde kupovaly konfiskované majetky. Při studiu dané problematiky musí každý badatel sáhnout po zatím faktograficky nepřekonaných dvoudílných Bílkových Dějinách konfiskací,¹⁷ v nichž autor zachytil vývoj držby všech vyvlastněných statků a panství rebelujícími majitelům ve třech konfiskačních vlnách. Poznatky týkající se personálního složení a majetkových poměrů šlechty v 17. století lze s ohledem na dobu vzniku čerpat i dnes ze studií Petra Čorneje¹⁸ a Ondřeje Felcmana.¹⁹ Nejnovější pokus o shrnutí dosavadních znalostí k dějinám konfiskací se zvláštním zřetelem k dějinám Moravy představuje syntetická práce Tomáše Knoze.²⁰ Ten se pokusil nahlížet konfiskační procesy z aspektů politických, právních, finančních, náboženských, vojenských a sociálních.

Jedním z vytčených cílů diplomové práce je přiblížit příchod štyrského rodu Trauttmansdorffů do Čech. Trauttmansdorffové postrádají v české historiografii odpovídající studie či monografie věnované jejich rodu, a proto by předkládaná práce měla alespoň malou měrou přispět k zaplnění tohoto bílého místa.²¹ Protože Maxmilián z Trauttmansdorffu

---

¹⁶ K tomu blíže Václav BŮŽEK – Petr MAŤA, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“ (1620-1740)*, in: Ronald G. Asch (ed.), *Der europäische Adel im Ancien Regime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600-1789)*, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 287-323, zde zvl. s. 293.

¹⁷ Tomáš V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, I-II, Praha 1882-1883.

¹⁸ Petr ČORNEJ, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, AUC. *Philosophica et Historica I. Studia historica* 14, 1976, s. 165-194.

¹⁹ Ondřej FELCMAN, *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*, AUC. *Philosophica et Historica I. Studia historica* 14, 1976, s. 195-228.

²⁰ Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006. Této monografií předcházely případové studie Tomáš KNOZ, *Finanční aspekty pobělohorských konfiskací*, ČČH 100, 2002, s. 774-814; Tomáš KNOZ, *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař-zemský gubernátor*, ČMM 113, 1994, s. 101-114.

²¹ Badatel se musí prozatím spokojit s nepříliš obsáhlými hesly v různých encyklopediích a slovnících: August SEDLÁČEK, *z Trauttmansdorffu*, in: OSN, sv. XXIV, Praha 1906, s. 670-

patřil k významným nabyvatelům konfiskovaného majetku, pokusí se autorka z historickoantropologické perspektivy analyzovat jeho přijetí urozenou společností českých zemí v pobělohorské době. Pozornost bude zaměřena na aspekty související s kategoriemi vlastní-cizí a na jejich vnímání očima představitelů starých českých panských rodů. Jelikož velká část nově příchozích rodů hovořila německy, je nasnadě zodpovědět otázku, zda v myšlení raně novověkého šlechtice stále přetrvával středověký stereotypní obraz Němce jako cizozemce.²² Jako neméně zajímavé se jeví nahlédnout do praxe při udělování inkolátu. Pobělohorskou dobu lze s čistým svědomím charakterizovat jako období, kdy každá výjimka potvrzovala pravidlo. Každý šlechtic pocházející z jiné země monarchie, který chtěl koupit v Království českém majetek, musel nejprve obdržet královo svolení a získat inkolát, čímž byl přijat za právoplatného obyvatele dané země.²³ Jak je tedy možné, že Maxmilián z Trauttmansdorffu nejprve rozšířil své majetkové zázemí, aby mohl až následně získat právo inkolátu? Také na tuto otázku se autorka pokusí nalézt uspokojivou odpověď.

Stěžejním úkolem předkládané práce je vysledovat pozici příslušníků starých panských rodů z českých zemí v rámci sítě sociálních vztahů, která se utvořila právě kolem osoby Maxmiliána z Trauttmansdorffu jako vysokého dvorského hodnostáře zastávajícího nejprestižnější úřad nejvyššího císařského hofmistra. Zmiňovaná disertační práce historičky Brigitte Lernet se zaměřuje na Maxmiliánův vztah k panovnickému dvoru ve Vídni a zkoumá patronátní systém a

---

673; *Riegrův slovník naučný*, sv. IX, Praha 1862, s. 545-546; Constant von WURZBACH, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, sv. XLVII, Wien 1883, s. 76-80; Jan ŽUPANIČ a kol., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 279-284. První vlašťovku na poli současné české historiografie představuje monograficky pojatá diplomová práce, kterou na pardubické univerzitě obhájila Marie MAREŠOVÁ, *František Václav z Trauttmansdorffu 1677-1753. Biografie barokního šlechtice*, Pardubice 2007. Odpovídající studie postrádají i zahraniční historiografie. Přesto v nedávné době vznikla na vídeňské univerzitě kvalitní disertační práce věnovaná Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu, o níž se faktograficky zčásti opírá i předkládaná diplomová práce, srov. Brigitte LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff. Hofmann und Patron im 17. Jahrhundert*, Wien 2004.

²² Ke konfrontaci poslouží následující studie: Petr ČORNEJ, *Cizí, cizozemec a Němec*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Váلكovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 97-109.

²³ Novodobá česká historiografie postrádá moderní studii věnovanou problematice inkolátních vztahů, proto se tato práce opírá o poznatky, které přinesl Anton GINDEL, *Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhundert*, Praha 1886.

klientelismus, který se tam okolo jeho osoby vytvořil. Z pochopitelných důvodů, především kvůli jazykové bariéře a ne příliš velké znalosti českých pramenů a literatury, jsou ve zmíněné práci zohledněni šlechtici z českých zemí jen okrajově. Tím byl dán impuls ke vzniku této diplomové práce, která se pokusí vyplnit naznačené mezery. Na úrovni studia neformální komunikace se bude snažit rozkrýt vazby, které mezi danými šlechtici vznikly a přispět tak k osvětlení jejich sociálního statutu uvnitř urozené společnosti první poloviny 17. století. Prolnutí sociologizujících a historickoantropologických přístupů umožní poznat myšlení, chování a jednání konkrétních šlechticů, a tím obohatit poznání vztahu jedné ze stěžejních struktur raně novověké společnosti k centrální moci.

Kromě dochované korespondence, jež bude obsáhleji zhodnocena v následující podkapitole, je k tomuto účelu vhodné využít dvorské seznamy císařů Ferdinanda II.²⁴ a Ferdinanda III.²⁵ uložené v Haus-, Hof- und Staatsarchiv ve Vídni, případně v Rakouské národní knihovně,²⁶ v nichž se objevují jména takových šlechtických rodů, jakými byli například Kolovratové, Lobkovicové, Martinicové, Slavatové, či Valdštejnové. Autorka se na příkladu Jaroslava Bořity z Martinic, Viléma Slavaty a Adama mladšího z Valdštejna vynasnaží vysledovat jejich cestu od zemských úřadů k uplatnění u vídeňského dvora. Všichni tři totiž zastávali významné postavení v hierarchii zemských funkcí, proto bude zajímavé srovnat, kdo se na jakou dvorskou pozici propracoval a jaký to mělo pro něho význam. K tomuto účelu bude mimo jiné²⁷ využita

---

²⁴ Pro období vlády Ferdinanda II. se dochoval pouze jeden nedatovaný dvorský seznam, uložený v ÖNB Wien, Cod. 8102. Ke zjištění Ferdinandových komorníků poslouží jejich seznam zachycující držitele komornického klíče v letech 1606-1635, který je uložený v HHStA Wien, OKäA, C/ F1, fol. 1-42.

²⁵ Seznam zachycující personální složení dvora Ferdinanda III. je dostupný v HHStA Wien, OMeA SR, Bd. 186. K tomu srov. HHStA Wien, OMeA SR, Bd. 187, fol. 1-271. Také pro dobu jeho vlády se zachoval seznam skutečných komorníků v HHStA Wien, OMeA Sd, 184/83. K tomu srov. kompletní seznam jeho skutečných, neskutečných a přijatých komorníků z let 1623-1650 v HHStA Wien, OKäA, C/ F2, fol. 1-35.

²⁶ Jako doplňkový pramen byl použit seznam prezidentů apelační rady od roku 1548, deponovaný v ÖNB Wien, Cod. 13630.

²⁷ K personálnímu obsazení struktury dvorských úřadů lze čerpat kromě archivních pramenů také z následujících studií: pro dobu vlády Rudolfa II. Jaroslava HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576-1612*, Praha 2002; dále Thomas WINKELBAUER, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I*, Wien 2003, s. 180-181. Ze starší literatury jsou

sice starší, ale svého druhu zatím jediná práce historika Henry Fredericka Schwarze sledující sociální strukturu tajné rady v 17. století.²⁸ I přes drobné nesrovnalosti přináší také cenné informace o jednotlivých členech tohoto císařova poradního kolegia.

V této souvislosti se nabízí konfrontace s poznatky, k nimž dospěl německý historik Mark Hengerer.²⁹ Ten na základě srovnávacího výzkumu dvorských seznamů, knih dvorské pokladny a šlechtické korespondence za vlády Ferdinanda II., Ferdinanda III. a Leopolda I. zkoumal mechanismy pronikání šlechticů ke dvoru za účelem osobní kariéry. V časovém úseku jednoho století, konkrétně mezi léty 1550 až 1650, zaznamenal dvorský organismus výrazný početní nárůst členů. Následkem toho přibýlo titulárních držitelů jednotlivých úřadů, kteří ve skutečnosti neplnili povinnosti vyplývající z dané funkce, ale stali se tak součástí tzv. virtuálního dvora.³⁰

Naznačené tendence implikují otázku, do jaké míry byli zkoumaní urozenci z českých zemí integrováni do tohoto uskupení. Využívali svého postavení v rámci dvorské hierarchie pouze k sebe prezentaci nebo se aktivně podíleli na výkonu centrální moci? Jakou roli ve snaze uplatnit se ve dvorských službách sehrávala známost s Maxmiliánem z Trauttmansdorffu? Lze v jejich vztazích vypožorovat klientské či patronátní vazby? Co vlastně pro ně znamenal panovnický dvůr jako hierarchicky uspořádaný prostor, v němž se uplatňovaly prostředky symbolické komunikace? Kolik času v roce u něho trávili a při jakých příležitostech? Odpověď na tyto otázky by měla přinést také poslední část práce věnovaná vztahu šlechticů k instituci císařského dvora. Autorka se zaměří na osobní svědectví Viléma Slavaty a Adama mladšího z Valdštejna.

---

využitelné pozitivisticky pojaté práce Ivan ŽOLGER, *Der Hofstaat des Hauses Österreich*, Wien-Leipzig 1917, s. 65-136; Thomas FELLNER – Heinrich KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*. I. Abteilung: *Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749)* I, Wien 1907.

²⁸ Henry Frederick SCHWARZ, *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century*, Cambridge 1943.

²⁹ Mark HENGERER, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004.

³⁰ Blíže Mark HENGERER, *Adelsintegration am Kaiserhof (1618-1665): Zeremoniell, Personal, Finanzen, Netzwerke. Ein Dissertationsprojekt*, Frühneuzeit-Info 9, 1998, sešit 2, s. 274-279.

1.2. CHARAKTERISTIKA PRAMENŮ

Klíčovou pramennou základnu pro výzkum vztahu šlechty k panovnickému dvoru v pobělohorské době představuje osobní korespondence.³¹ Pro zkoumané období vlády císařů Ferdinanda II. a Ferdinanda III. byl v této práci především využit epistolografický materiál zachovaný v pozůstalosti Maxmiliána z Trauttmansdorffu, jenž je uložen v Rodinném archivu Trauttmansdorffů ve Státním oblastním archivu Plzeň, pracoviště Klášter. Zvláštní pozornost byla věnována oddílu Korespondence s jednotlivci, který zahrnuje celkem šest kartonů, a čítá na dvě stovky osob.³² Kromě velkého počtu jedinců pocházejících nejen z habsburské monarchie, ale i z dalších evropských zemí,³³ se v seznamu objevují jména představitelů starých panských rodů žijících v Království českém – Lobkoviců, Martiniců, Slavatů, Valdštejnů a mnohých dalších. O poznatky získané z dopisů, které Maxmilián z Trauttmansdorffu přijal od Jaroslava Bořity z Martinic,³⁴ Viléma Slavaty³⁵ a Adama mladšího z Valdštejna,³⁶ se opírá hlavní část předkládané práce.

Všechny dopisy jsou psány novogotickou kurzívou v německém jazyce; občas se některé části vět vyskytují v latině. Kladem korespondence je její pečlivě uváděná datace a místo vzniku dopisu, a to u všech tří pisatelů. Nejstarší dopis je datován 2. listopadu 1624 Vilémem Slavatou ve Vídni, naopak nejmladší byl napsán Jaroslavem Bořitou z Martinic v Praze dne 17. června 1645. Frekvence dopisování byla velmi nepravidelná a obsahově na sebe dopisy navazovaly jen v některých

---

³¹ Do popředí zájmu historiků se zaslouženě poslední dobou dostávají písemnosti osobní povahy. Podrobný výzkum rozsáhlého souboru osobní korespondence se zvláštním zaměřením na její genderový aspekt probíhal nedávno v rakouské historiografii. Srov. alespoň výběrově Beatrix BASTL, *Briefe adeliger Frauen. Beziehungen und Bezugssysteme*, Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 6, 1996, č. 1, s. 17-19; Beatrix BASTL, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch, Wien-München 2004, s. 801-813. V nejnovější české historiografii se podrobným rozbořem lobkovické korespondence zabýval P. MAREK (ed.), *Svědectví*.

³² SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 111-330, kart. 7-12.

³³ Kromě jmen příslušníků známých rodů, jakými byli mimo jiné Collaltové, Colloredové, Esterházyové, Montecuccoli, Pálffyové, Piccolomini a další se nachází například jméno vévody z Braganzy, Duarte di Portugallo.

³⁴ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11.

³⁵ Tamtéž, inv. č. 277, kart. 12.

³⁶ Tamtéž, inv. č. 303, kart. 12.

případech (u Martinice a Valdštejna). Slavatova korespondence pochází z let 1624, 1625, 1631, 1635 a 1637, zatímco Martinic své dopisy odeslal v letech 1627, 1636, 1640, 1643 a 1645. Pouze Valdštejn adresoval veškeré své listy Trauttmansdorffovi, využitelné k účelu dané práce, v roce 1637.³⁷

Po formální stránce odpovídala shodující se struktura zkoumaných dopisů dobovému schématu, podle něhož se rozlišovalo pět částí, které vycházely z antické rétoriky – *salutatio*, *exordium*, *narratio*, *petitio* a *conclusio*.³⁸ Všichni tři pisatelé nevybočovali z dobového úzu a úzkostlivě dbali na dodržování titulů, což se projevilo v úvodech dopisů (*salutatio*), kde Maxmiliána z Trauttmansdorffu výlučně oslovovali „*hoch und wolgeborner Herr Graff*“. Zmíněná čtveřice urozenců se totiž pyšnila tímto predikátem, který jim v rámci nového hierarchicky titulárního uspořádání panského stavu v Českém království zaručoval přednostní postavení hned po vévodech a knížatech, a před ostatními hrabaty a pány, i nejvyššími zemskými úředníky.³⁹ Součástí úvodní formule bylo také označení adresáta terminologií rodinných vztahů, které se v raném novověku používalo jako běžné zdvořilostní klišé, aniž by mezi danými osobami existovalo jakékoli pokrevní pouto.⁴⁰ V Martinicových dopisech tak Trauttmansdorff vystupoval jako *švagr*,⁴¹ u Valdštejna byl nazýván *švagrem* a *synem*,⁴² zatímco Slavata jej označoval jako svého *bratra*.⁴³ Užívání příbuzenských označení vypovídá o vzájemném vztahu daných jedinců a poukazuje na fakt, že lze mezi nimi vyzorovat i určité přátelské pouto.⁴⁴

---

³⁷ Součástí složky dopisů Adama mladšího z Valdštejna jsou také dopisy z roku 1633, které se týkají válečného působení Albrechta z Valdštejna a několik opisů listů frýdlantského vévody.

³⁸ B. BASTL, *Formen und Gattungen*, s. 801-804; TÁŽ, *Briefe adeliger Frauen*, s. 17-19.

³⁹ Toto privilegium je součástí Obnoveného zřízení zemského, jehož kritickou edici vydal H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 40.

⁴⁰ K raně novověké praxi urozenců označovat své přátele příbuzenskou terminologií se ve své práci vyjádřil P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 641-656.

⁴¹ „*Mein insonders gūnstfreundlicher, hochgeehrter und vielgeliebter Herr Schwager*“, srov. např. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 25. 10. 1636).

⁴² „*Mein insonders großgünstiger hochgeehrter und vertrauter Herr Schwager und Herr Sohn*“, srov. např. tamtéž, inv. č. 303, kart. 12 (Praha, 2. 9. 1637).

⁴³ „*Mein insonders gūnstiger, vielgeliebter und hochvertrauter Herr Bruder*“, srov. např. tamtéž, inv. č. 277, kart. 12 (Víděň, 4. 4. 1635).

⁴⁴ Raně novověký šlechtic se už od narození pohyboval v okruhu „pánů a přátel“, s nimiž prožíval nejdůležitější životní okamžiky i všednodenní starosti. O vztazích mezi Slavatou,

Podobně jako úvodní, i závěrečné fráze dopisů (*conclusia*) měly veskrze ustálenou podobu, odlišovaly se pouze v jednotlivostech charakterizujících osobu pisatele. Nejrozmanitěji se podepisoval Martinic,⁴⁵ zatímco Slavata⁴⁶ i Valdštejn⁴⁷ neměli potřebu vymýšlet stále nová zakončení. Všichni se vědomě stavěli do role poslušných a ponížených služebníků, čímž Maxmiliánu Trauttmansdorffovi vyjadřovali úctu a vážnost. Pro zdůraznění tohoto postoje většinou nevolili označení „*Diener*“, nýbrž výraz „*Knecht*“, který spíše asociuje osobu čeledína či pacholka, a nikoli vysoce postaveného zemského úředníka. Valdštejnova stylizace do postavení „*věrného a k službě ochotného švagra a nedůstojného otce*“⁴⁸ ještě navíc připomínala jeho věkový rozdíl vůči Trauttmansdorffovi.

Úvody raně novověkých dopisů, tzv. *exordia*, neměly přísně stanovenou formu. Často se v nich děkovalo za obdržené dopisy, uváděl se důvod psaní nebo místo aktuálního pobytu pisatele.⁴⁹ Neméně obvyklé bylo obracení se k Bohu s prosbou o uchování zdraví a všeho dobrého, či vyjádření ochoty k neustálé věrné službě. Adam mladší z Valdštejna zahajoval své dopisy formulací „*Euer Excellenz nebenst Entbietung meiner ganz willigen Dienst wünsche ich von dem allmechtigen Gott alle*

Martinicem, Valdštejnem a Trauttmansdorffem pojednají následující kapitoly této práce. Tématu „dobrého přátelství“ se podrobněji věnoval Václav BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“ v *myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, ČČH 100, 2002, s. 229-264. V evropské historiografii se na přátelské vztahy mezi šlechtici zaměřil například Wolfgang REINHARD, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen Römische Oligarchie um 1600*, München 1979.

⁴⁵ V různých slovních kombinacích se nejčastěji Martinic podepisoval jako „*Meines hochgeehrten und großgünstigen Herrn Schwagern ganz dienstschuldigbereit willigster treuer Knecht J. B. v. Martinicz*“, srov. např. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 11. 9. 1640). V jednom případě užil místo výrazu „*Knecht*“ označení „*Diener*“, srov. tamtéž (Praha, 28. 10. 1643).

⁴⁶ Slavata se v převážné většině případů podepisoval jako „*Meines hochvertrauten Herrn Brudern treuer Knecht W. Slawata Graff*“, srov. např. tamtéž, inv. č. 277, kart. 12 (Vídeň, 21. 3. 1635). Ojediněle se také objevilo „*Meines hochvertrauten Herrn Brudern danktreu willigster W. Slawata*“, srov. tamtéž (Vídeň, 26. 2. 1625).

⁴⁷ Ve srovnání s Martinicem a Slavatou se Valdštejn podepsal jen jedinkrát jako „*Euer Excellenz treuer Knecht Adam von Waldstein*“, srov. tamtéž, inv. č. 303, kart. 12 (Praha, 2. 9. 1637/a). Naopak v ostatních dopisech zní závěrečná fráze, lehce kombinovaná, následovně „*Euer Excellenz treuer und dienstwilliger Schwager und Vater Adam von Waldstein*“, srov. např. tamtéž (Brno, 15. 9. 1637).

⁴⁸ „*Euer Excellenz treuer und dienstwilliger Schwager und unwürdiger Vater*“, srov. tamtéž (Praha, 2. 9. 1637/b).

⁴⁹ Uvedenými znaky se vyznačovala například lobkovická korespondence. K tomu více P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 26.

vollkommene Glückseligkeit“,⁵⁰ a poté plynule přešel k jádru sdělení. U Viléma Slavaty je možné rozlišit tři druhy *exordií*. V případě, že se ve svých listech zabýval ryze pracovními záležitostmi, které bylo nutné co nejrychleji vyřešit, nezaobíral se sáhodlouhými úvody a přistoupil rovnou k věci.⁵¹ Jindy se více držel zdvořilostních formulí a Trauttmansdorffa ujišťoval, že „*demselden sind meine ganz willigste Dienst jederzeit bereit*.“⁵² Naopak když se na něho obracel s prosbou, která se týkala jeho osoby, dal si při psaní dopisu ještě více záležet a zdůrazňoval, že „*neben Wünschung von Gott dem allmechtigen alleglückselige Wohlfahrt sind demselben mein treu willige Dienst jederzeit bereit*.“⁵³ Podobně tomu bylo i u Martinice. Obracel-li se na Trauttmansdorffa z pozice nejvyššího purkrabího v obecně politických záležitostech, uváděl v úvodu pouze, že „*demselden sind meine ganz schuldig bereitwilligste und gefließene Dienst jederzeit bevor*.“⁵⁴ Jakmile však usiloval o dosažení lepšího společenského postavení, především pro své syny, volil mnohem květnatější úvody dopisů.⁵⁵

Rovněž závěrečná *petitia* obvykle obsahovala prosby vztahující se k Boží ochraně, k vyřízení různých osobních i veřejných záležitostí či k zprostředkování pozdravu přátelům a známým.⁵⁶ Adam mladší z Valdštejna používal ve všech dopisech adresovaných Trauttmansdorffovi identickou formulaci „*Euer Excellenz hiermit in Schutz des Höchsten und ihro mich dienstlich empfehlend*.“⁵⁷ Naopak Vilém Slavata svěruje

---

⁵⁰ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 303, kart. 12 (Třebíč, 4. 10. 1637). Tato formulace se samozřejmě od dopisu lišila v drobných slovních nuancích. Srov. např. tamtéž (Praha, 28. 11. 1637).

⁵¹ Srov. tamtéž, inv. č. 277, kart. 12 (Víděň, 13. 5. 1631); tamtéž (Víděň, 21. 3. 1635).

⁵² Tamtéž (Víděň, 2. 11. 1624). Srov. také tamtéž (Víděň, 8. 10. 1633).

⁵³ Srov. např. tamtéž (Jindřichův Hradec, 22. 2. 1637); tamtéž (Jindřichův Hradec, 27. 2. 1637).

⁵⁴ Tamtéž, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 11. 9. 1640).

⁵⁵ V listu, v němž doporučuje syna na uvolněné místo prezidenta nad apelacemi, Trauttmansdorffovi píše, že „*deroselden sind meine ganz schuldig gefließene bereitwilligste Dienst treueifriger Wünschung von dem ewigen Gott alles beliebigen Wohlstands jederzeit bevor*“, srov. tamtéž (Praha, 28. 10. 1643). Poté, co dosáhl svého, ho v děkovném dopise ujišťuje, že „*demselden sind und verbleiben meine schuldigst befließene ganz bereitwilligste Dienst neben Wünschung von dem allerhöchsten alles beliebigen Wohlstands jederzeit bevor*“, srov. tamtéž (Praha, 7. 11. 1643). V jiném listě, týkajícím se téhož syna, na adresu Trauttmansdorffa uvedl, že „*demselden sein und verbleiben neben treu eifriger Wünschung aller ersprieslichen Prosperität meine gefließene bereitwillige Dienst jederzeit bevor*“, srov. tamtéž (Praha, 25. 11. 1636).

⁵⁶ P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 27.

⁵⁷ Srov. např. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 303, kart. 12 (Praha, 28. 11. 1637).

Maxmiliána z Trauttmansdorffu do „*göttlicher Protection*“ jen v polovině svých dopisů;⁵⁸ v ostatních jej pouze ujišťuje o své věrné službě, jak již bylo zmíněno výše. V případě dopisů Jaroslava Bořity z Martinic lze vypozařovat určitý vývoj. V závěru prvních listů Trauttmansdorffa pouze ubezpečoval o své věrnosti a oddané službě, a to i přesto, že od něho požadoval pomoc a přímluvu v záležitosti uplatnění svých synů v určitých významnějších funkcích.⁵⁹ Teprve když se Martinicovi zdálo, že jeho prosby nejsou vyslyšeny, uchýlil se k formulacím poroučejícím Maxmiliána,⁶⁰ a později dokonce i jeho samého, do ochrany Boží.⁶¹

Největší význam pro badatele má střední část listu, tzv. *narratio*. Pro posouzení výpovědní hodnoty zkoumaného souboru korespondence je důležité si uvědomit, v jakém postavení se v daný okamžik Maxmilián z Trauttmansdorffu nacházel a jaký význam sehrával. Všichni korespondenti jej chovali v hluboké úctě a vážnosti a s důvěrou se na něho obraceli s prosbami o pomoc. Přesto nelze jejich vztahy k Maxmiliánovi hodnotit jako identické, což by samo o sobě ani nebylo možné vzhledem k odlišnostem korespondentů v charakterových vlastnostech, v profesním postavení, ale i ve stáří.

V několika Martinicových listech zaznívají úpěnlivé prosby za přímluvu pro jeho syny, aby se uplatnili v některé z prestižních dvorských funkcí.⁶² Jaroslav Bořita také reflektuje vydání Obnoveného zřizení zemského a s určitými nejasnostmi se obrací právě na Trauttmansdorffa,⁶³ dotýká se zasedacího pořádku při zemském sněmu,⁶⁴ informuje ho o tom, co se projednávalo na zemském sněmu v roce 1640,⁶⁵ a neopomine vyjádřit radost a potěšení nad tím, když Maxmiliánův syn Adam Matyáš získal zemský úřad v Českém

---

⁵⁸ Srov. např. tamtéž, inv. č. 277, kart. 12 (Viedeň, 8. 10. 1633). Vzhledem k nedostatečnému počtu dopisů, jež by si případná komparace zasloužila, nelze vysledovat, zda Slavata svěřuje adresáta do Boží ochrany v nějakých specifických situacích. Spíše se zdá být pravděpodobné, že danou formulaci používal nezávisle na obsahu dopisu.

⁵⁹ Srov. např. tamtéž, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 25. 10. 1636); tamtéž (Praha, 19. 11. 1636).

⁶⁰ „...*damit göttlicher Bewahrung empfehlend*“, srov. tamtéž (Praha, 25. 11. 1636).

⁶¹ „...*uns aber allerseits Göttlicher Protection treulich empfehlen*“, srov. tamtéž (Praha, 28. 10. 1643).

⁶² Tamtéž (Praha, 25. 10. 1636); tamtéž (Praha, 19. 11. 1636); tamtéž (Praha, 25. 11. 1636); tamtéž (Praha, 28. 10. 1643).

⁶³ Tamtéž (Viedeň, 14. 5. 1627).

⁶⁴ Tamtéž (b. d.).

⁶⁵ Tamtéž (Regensburg, 7. 9. 1640).

království.⁶⁶ Martinic se, s jedinou výjimkou, obrací na Trauttmansdorffa až ve druhé polovině třicátých let a v letech čtyřicátých, tedy v době, kdy už Maxmilián vykonával funkci nejvyššího hofmistra českého a uherského krále Ferdinanda a od roku 1637 zastával nejvýznamnější dvorský úřad nejvyššího císařského hofmistra. V daných souvislostech se zrcadlí Martinicova snaha proniknout do klientelských a patronátních vazeb utvořených kolem Trauttmansdorffa, a tak přiblížit sebe a především syny k panovnickému dvoru.

V případě dopisů Viléma Slavaty se situace poněkud liší. Nejen podle doby vzniku listů, kdy Trauttmansdorff ještě nestál na vrcholu své kariéry, ale i z jejich obsahu je patrné, že si Slavata na rozdíl od Martinice korespondoval s Trauttmansdorffem především kvůli pracovním záležitostem. V nejstarším dochovaném dopise tak Slavata hovoří o jejich společné cestě do Prahy kvůli daním a tzv. *stížnému listu*“ z roku 1624,⁶⁷ v následujícím roce rozebírá finanční otázky týkající se vztahu věřitelů a dlužníků a také mincovní kalady.⁶⁸ V jeho listech je pozornost věnována dokonce i Slezsku⁶⁹ či židovským záležitostem.⁷⁰ Teprve poslední tři dopisy, jimž bude převážně věnována pozornost, jsou více soukromého rázu; kromě přání k Velikonocům⁷¹ se v nich Slavata dotýká setrvání své osoby ve funkci tajného rady po nástupu Ferdinanda III. na císařský trůn.⁷²

Samostatnou kategorii představují dopisy Adama mladšího z Valdštejna, které byly napsány od září do listopadu roku 1637. Některé se svým charakterem řadí mezi přímluvné listy. Valdštejn v nich Trauttmansdorffa žádá o potvrzení privilegií pražských židů⁷³ a přimlouvá se za podporu snah svých příbuzných – švagra Karla st. ze Žerotína⁷⁴ a synovce Fridricha Kounice.⁷⁵ Nejzajímavější je psaní

---

⁶⁶ Tamtéž (Praha, 17. 7. 1645).

⁶⁷ Tamtéž, inv. č. 277, kart. 12 (Vídeň, 2. 11. 1624).

⁶⁸ Tamtéž (Vídeň, 26. 2. 1625).

⁶⁹ Tamtéž (Vídeň, 13. 5. 1631).

⁷⁰ Tamtéž (Vídeň, 8. 10. 1633).

⁷¹ Tamtéž (Vídeň, 4. 4. 1635).

⁷² Tamtéž (Jindřichův Hradec, 22. 2. 1637); tamtéž, (Jindřichův Hradec, 27. 2. 1637).

⁷³ Tamtéž, inv. č. 303, kart. 12 (Praha, 2. 9. 1637/a).

⁷⁴ Tamtéž (Brno, 15. 9. 1637).

⁷⁵ Tamtéž (Třebíč, 4. 10. 1637).

týkající se jeho závěti a poslední vůle, mimo jiné také proto, že jediné v tomto případě se v souboru korespondence zachovala Trauttmansdorffova odpověď.⁷⁶

Kromě zmíněných tří pisatelů se v Trauttmansdorffově pozůstalosti zachovaly dopisy ještě dalších šlechticů z českých zemí, k nimž bude v této práci přihlédnuto. Jedním z nich je list Jindřicha Libštejnského z Kolovrat, jehož smyslem bylo poděkování Trauttmansdorffovi za přímluvu k získání titulu tajného rady.⁷⁷ Čistě zdvořilostní ráz má také list Oldřicha Adama Popela z Lobkovic sepsaný u příležitosti velikonočních svátků.⁷⁸

V dopisech se sice žádná přímá reflexe panovnického dvora neobjevuje, přesto je možné ji z výpovědí určitým způsobem vysledovat. Jako doplňující pramen při studiu také posloužila korespondence Viléma Slavaty s Jaroslavem Bořitou z Martinic⁷⁹ a rovněž deníkové zápisky Adama mladšího z Valdštejna,⁸⁰ případně také korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic s manželkou Polyxenou.⁸¹

---

⁷⁶ Tamtéž (Praha, 2. 9. 1637/b). K Trauttmansdorffově odpovědi srov. tamtéž (Ebersdorff, 12. 9. 1637).

⁷⁷ Tamtéž, inv. č. 196, kart. 9 (Praha, 8. 6. 1641).

⁷⁸ Tamtéž, inv. č. 210, kart. 10 (Praha, 20. 3. 1636).

⁷⁹ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15; František TISCHER (ed.), *Dopisy Viléma hraběte Slavaty Jaroslavovi Bořitovi hraběti z Martinic z let 1631 a 1632*, SH 1, 1883, s. 305-322; TÝŽ (ed.), *Dopisy Viléma hraběte Slavaty Jaroslavovi Bořitovi hraběti z Martinic z léta 1632*, SH 2, 1884, s. 32-37, 92-98; TÝŽ (ed.), *Dopisy Viléma hraběte Slavaty psané Jaroslavovi Bořitovi hraběti z Martinic a jeho synovi z let 1633-1634*, SH 3, 1885, s. 193-202, 283-292 a 360-364;

⁸⁰ Autorka využila edici Marie KOLDINSKÁ – Petr MAŤA (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602-1633*, Praha 1997.

⁸¹ Její kritické vydání připravil P. MAREK (ed.), *Svědectví*.

2. NÁSTIN POLITICKÉHO A PRÁVNÍHO VÝVOJE ČESKÝCH ZEMÍ OD NÁSTUPU HABSBUKŮ NA TRŮN

V průběhu každé dějinné epochy dojde k událostem, jejichž dopad na dlouhou dobu ovlivní následující generace. Nejinak je tomu i v případě českého stavovského povstání,⁸² které vyvrcholilo porážkou v bitvě na Bílé hoře. Právě tato událost, do nedávné doby mylně chápaná jako nejdůležitější mezník s dalekosáhlými následky v českých dějinách první poloviny 17. století,⁸³ ve skutečnosti pouze podpořila habsburské snahy o nastolení absolutistické moci a poukázala na celkové zhroucení protihabsburského stavovského odboje.⁸⁴ Z tohoto úhlu pohledu jsou pro další dějinný vývoj mnohem závažnější právní změny uzákoněné vydáním Obnoveného zřízení zemského.⁸⁵ Dříve než bude těmto změnám věnována větší pozornost, je vhodné zrekapitulovat alespoň ve zkratce pohyby, které vedly Habsburky k tomuto kroku.

2.1. VE ZNAMENÍ DIALOGU⁸⁶

Politický a právní vývoj zemí Koruny české se od nástupu Habsburků na český trůn až do počátku 17. století nesl ve znamení dialogu krále a stavů o suverenitě. Tento dialog byl logickým důsledkem událostí, k nimž došlo v průběhu 15. století.⁸⁷ Právní rámec pro činnost

---

⁸² Povstáním se dosud nejobsáhleji zabýval Antonín GINDELY, *Dějiny českého povstání léta 1618 I-IV*, Praha 1870-1880. Z dalších studií srov. například Julius GLÜCKLICH, *O defensorech a českém povstání 1618-1620*, ČČH 27, 1921, s. 63-93; Josef JANÁČEK, *České stavovské povstání 1618-1620. Otázky a problémy*, FHB 8, 1985, s. 7-32; Josef PEKAŘ, *Bílá hora. Její příčiny i následky*, Praha 1921.

⁸³ S názory tohoto typu se lze setkat v pracích historiků první poloviny 20. století. Alespoň výběrově Josef PEKAŘ, *Bílá hora*; Jaroslav PROKEŠ (ed.), *Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna*, Praha 1934; Ernst DENIS, *Konec samostatnosti české II.*, Praha 1909.

⁸⁴ Ve své studii na to upozornil Josef PETRÁŇ, *Bitva na Bílé hoře podle současného stavu znalostí*, FHB 8, 1985, s. 109.

⁸⁵ Problematika vztahu Obnoveného zřízení zemského a absolutismu je reflektována v některých studiích sborníku Karel MALÝ – Ladislav SOUKUP (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006.

⁸⁶ Užitím tohoto pojmu chce autorka poukázat na fakt, že i přes konflikty, které vznikaly na základě rostoucích absolutizačních tendencí panovníka na úkor stavů, existoval po celé 16. století určitý prostor pro vzájemnou dohodu. Teprve s porážkou stavovského povstání tato možnost zanikla přesunutím veškeré moci do rukou panovníka.

⁸⁷ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 48.

stavovských institucí poskytl Vladislavské zřízení zemské⁸⁸ vydané roku 1500, podle něhož král představoval panovníka dosazeného z boží milosti, disponujícího symbolickou mocí, pravomocí zasahovat do oblastí mezidynastické politiky, reprezentovat stát, rozhodovat stavovské spory a garantovat řád v zemi.⁸⁹ V důležitých mocenských otázkách však jednoznačně převažovala moc stavů nad panovníkem.⁹⁰ Tento systém spolusuverenity krále a stavů, fungující od skončení husitských válek a obnovení královské moci Jiřím z Poděbrad, Matyášem Korvínem a Vladislavem Jagellonským, s nímž se museli habsburští panovníci potýkat, přetrvával v České koruně až do Bílé hory, i když ve znatelně slábnoucí intenzitě.⁹¹

Hned od počátku své vlády v Českém království se s ním musel vypořádávat Ferdinand I. Habsburský. Koncem třicátých let 16. století musel čelit nařčení ze strany české a moravské stavovské obce, vedené Janem z Pernštejna, že porušuje práva a svobody obyvatel České koruny, včetně svobody víry, a tím vyvolává u svých poddaných nedůvěru až nenávisť. Ferdinand si však způsob své vlády pevně hájil. Na základě svých představ o moci a suverenitě se snažil vyloučit z práva a legislativní tradice dobu husitské revoluce a vlády Jiřího z Poděbrad a přiklonit se k normám doby Karla IV. a Vladislava Jagellonského.⁹² Tyto tendence začal soustavněji uskutečňovat po porážce protihabsburského odboje z let 1546-1547.⁹³ Ferdinand sice neprovedl ústavní revoluci, jednak proto, že česká zemská obec si byla vědoma nutnosti hájit vlastní svobody a stávající právní řád, ale také z důvodu neexistence

---

⁸⁸ Edici připravil František PALACKÝ (ed.), *Zřízení zemské Království českého za krále Wladislawa r. 1500 vydané*, in: Archiv český V, Praha 1862, s. 1-266. Z nejnovější odborné literatury se dané problematice věnuje sborník Karel MALÝ – Jaroslav PÁNEK (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*, Praha 2001.

⁸⁹ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 49.

⁹⁰ Bližšímu vymezení stavovských a panovníkových pravomocí na počátku 16. století se ve své studii věnoval Jaroslav PÁNEK, *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*, in: Karel Malý – Jaroslav Pánek (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*, Praha 2001, s. 13-54, zvl. s. 15-16.

⁹¹ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 49-50.

⁹² J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 51-52, 55.

⁹³ K problematice protihabsburského odboje více Jaroslav PÁNEK, *První krize habsburské monarchie*, in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, Pardubice-Praha 1999, s. 11-27; Jaroslav PÁNEK, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547-1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha 1982; Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526-1547*, I/2, Praha 1984, s. 215-335.

institucionální základny absolutismu,⁹⁴ nutné pro tak zásadní obrat.⁹⁵ Kompromisním řešením Ferdinandových snah bylo zemské zřízení vydané roku 1549,⁹⁶ založené na uznání suverenity panovníka, ale i na platnosti poopravených stavovských práv a svobod a na ponechání všech stavovských institucí a králem jmenovaných úředníků a soudců.⁹⁷ Pro vývoj českých právních dějin představovalo toto zřízení první krok k vytvoření raně novověkého státu opírajícího se o silně centralizovanou moc panovníka.⁹⁸

Přes celé 16. století trval dialog krále a stavů, ale politická situace v zemích Koruny české byla velmi křehká. Politika vlády prvních Habsburků těsně souvisela s náboženskými otázkami, které rovněž podněcovaly největší napětí.⁹⁹ Nedlouho před smrtí podnikl Ferdinand I. dva důležité kroky, které následně ovlivnily vývoj událostí na konci 16. století. Povolal do Prahy jezuity, kteří tam založili akademii, a zasloužil se o obnovení pražského arcibiskupství.¹⁰⁰ Tím vystavěl oporu pro vzmáhající se katolickou církev. V souvislosti se skončením tridentského koncilu se i představitelé zemských obcí v českých zemích rozdělili na dva nesmiřitelné tábory. Na jedné straně to byli evangelíci kalvínské orientace, a proti nim katolíci tzv. španělské strany.¹⁰¹ V souladu se závěry Tridentina byla roku 1581 v Praze obnovena nunciatura, která se značně podílela na podpoře a obnově katolicismu v českých zemích.¹⁰² Opěrnými pilíři snah papežských vyslanců byly mocné katolické rody typu Rožmberků, pánů z Hradce či Popelů z Lobkovic. K tomu, aby protireformace dosáhla úspěchu, bylo nutné získat i další přívržence. Tomuto úkolu se věnovali právě papežští nunciové,¹⁰³ kteří uměli velice podmanivě líčit přednosti katolicismu a jeho přínos pro pozemský i

---

⁹⁴ K tomuto pojmu srov. T. KNOZ, *Absolutismus nebo „absolutismus“?*, s. 451-483.

⁹⁵ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 53.

⁹⁶ Josef JIREČEK – Hermenegild JIREČEK (edd.), *Zřízení zemská království Českého XVI. věku*, Praha 1882, s. 129-496.

⁹⁷ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 54-55.

⁹⁸ K tomu více J. PÁNEK, *Stavovská opozice*, s. 37-38.

⁹⁹ R. J. W. EVANS, *Rudolf II.*, s. 48.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 53.

¹⁰¹ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 56.

¹⁰² R. J. W. EVANS, *Rudolf II.* s. 54.

¹⁰³ K papežské politice blíže Karel STLOUKAL, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu XVI. a XVII. věku*, Praha 1925.

posmrtný život. O jejich úspěchu svědčí mnohé konverze některých příslušníků tradičních evangelických šlechtických rodů ke katolicismu,¹⁰⁴ jako byli Lichtenštejnové,¹⁰⁵ Pernštejnové,¹⁰⁶ Slavatové¹⁰⁷ či Valdštejnové.¹⁰⁸ Úsilí papežské kurie bylo navíc korunováno zásluhou nuncia Filippa Spinelliho, na jehož naléhání jmenoval Rudolf II. nové nejvyšší úředníky Království českého.¹⁰⁹ Klíčové zemské úřady se tak ocitly v rukou přesvědčených katolíků, Kryštofa mladšího Popela z Lobkovic (nejvyšší hofmistr), Václava Berky z Dubé (nejvyšší komorník), Adama mladšího ze Šternberka (nejvyšší zemský sudí), Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic (nejvyšší český kancléř) a Volfa Novohradského z Kolovrat (dvorský sudí).¹¹⁰

Přelom 16. a 17. století znamenal pro mnohé šlechtické rody osudový zlom. Někteří významní zástupci vysoké šlechty jako například Rožmberkové, páni z Hradce, Pernštejnové a další postupně vymírali a na jejich místo nastupovali nejen příslušníci již působících rozvětvených rodů jako byli Lobkovicové či Valdštejnové, ale i dosud tolik nevýznamné rody, mezi nimiž se do popředí dostali Lichtenštejnové, Slavatové a Martinicové. Odchodem umírněných představitelů smířlivého intelektuálního humanismu, podporujících zachování politického vlivu stavů a náboženskou toleranci, z politické scény, se otevřelo pole působnosti nové generaci nakloněné velkým změnám.¹¹¹ Její jednoznačnou orientaci katolickým směrem podněcovaly elán a

---

¹⁰⁴ Srov. T. WINKELBAUER, *Konfese a konverze*, s. 480 a 482.

¹⁰⁵ Jako první a nejstarší ze tří bratří přestoupil na katolickou víru Karel z Lichtenštejna koncem roku 1599. Srov. T. WINKELBAUER, *Fürst*, s. 89-93.

¹⁰⁶ Pernštejnové se začali řadit ke katolíkům následkem konverze nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna. K jeho osobě alespoň výběrově Zdeněk KALISTA, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1999, s. 27-36; Petr VOREL, *Páni z Pernštejna. Českomoravský rod v zrcadle staletí*, Pardubice 1993; Jaroslav PÁNEK, *Politika, náboženství a každodennost nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 185-201.

¹⁰⁷ I přes nevoli svého otce konvertoval ke katolictví roku 1597 Vilém Slavata. Blíže T. WINKELBAUER, *Fürst*, s. 107-119; Josef JIREČEK, *Leben des obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata*, Praha 1876, s. 5.

¹⁰⁸ Přestup od českých bratří ke katolicismu učinil Albrecht z Valdštejna pravděpodobně roku 1606. Více T. WINKELBAUER, *Fürst*, s. 98.

¹⁰⁹ R. J. W. EVANS, *Rudolf II.*, s. 93.

¹¹⁰ František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941, s. 371-372.

¹¹¹ R. J. W. EVANS, *Rudolf II.*, s. 61-62.

vitalita některých konvertitů,¹¹² kteří tak přispěli k posílení sebedůvěry a získání psychologické převahy katolického tábora.¹¹³ To bylo ostatně plně v souladu s habsburskými snahami vykořenit protestantismus a odstranit tak stavovskou moc.¹¹⁴

Katolická církev v Evropě nabírala ztracené sebevědomí díky mocenské podpoře Španělského království a ideové opoře papežské kurie a jezuitského řádu. Tím se stala obávaným soupeřem pro vnitřně rozdrobenou a ideologicky nejednotnou evangelickou Evropu.¹¹⁵ Také panující kulturní ovzduší manýrismu, vyznačující se projevy duševních a náboženských krizí, přispělo k intelektuální přitažlivosti katolicismu.¹¹⁶ Jeho lákadlem byla nejen nabídka návratu k řádu a tradici právě v době hrozby zhroucení sociálního a politického pořádku,¹¹⁷ ale i dvorská a katolická kultura, obratnost jezuitů a úroveň jejich školství. Nelze se tedy divit tomu, že mnozí šlechtici využili možnosti zvýšit si osobní prestiž vstupem do dvorské služby, kvůli čemuž bylo výhodné zaměnit evangelickou víru za katolickou.¹¹⁸ Podle Josefa Války však kariérismus nepředstavoval jediný důvod častých změn náboženského vyznání. Svou roli sehrála i určitá lhostejnost k různým konfesím, poněvadž náboženství se stávalo čím dál tím víc politickou ideologií.¹¹⁹

Koncem 16. století se v politice objevila nová generace evangelických šlechticů, kteří vykonávali pouze nižší úřady, oproti katolíkům typu Lobkovice, Slavaty či Martinice. Ze šlechticů hlásících se k evangelické víře převažovali v Čechách luteráni (Jindřich Matyáš Thurn, Linhart Colonna z Felsu, Šlikové), na Moravě naopak čeští bratři,¹²⁰ jejichž neopominutelným představitelem byl Karel starší ze

---

¹¹² Konkrétně je zde míněn například Karel z Lichtenštejna nebo Vilém Slavata.

¹¹³ R. J. W. EVANS, *Rudolf II.*, s. 191.

¹¹⁴ T. WINKELBAUER, *Konfese a konverze*, s. 485.

¹¹⁵ Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996, s. 78.

¹¹⁶ Blíže se manýrismu jako svébytnému stylu řazenému mezi renesanci a baroko věnuje J. VÁLKA, *Manýrismus a baroko*, s. 155-213; TÝŽ, *Česká společnost*, s. 5-18.

¹¹⁷ Ve svých pracích na to upozorňuje historik Peter Schimert. Převzato ze studie T. WINKELBAUER, *Konfese a konverze*, s. 492.

¹¹⁸ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy*, s. 81.

¹¹⁹ Srov. J. VÁLKA, *Předbělohorská kultura* s. 15.

¹²⁰ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy*, s. 82.

Žerotína.¹²¹ Rostoucí úspěch katolické strany vyvolával u evangelíků přirozenou potřebu obranné reakce. Přestože neměli podobnou ideovou a mocenskou oporu jako katolíci v papežství a Madridu, usilovali o společné konfese a o vytvoření sboru „defensorů“ víry a svobody.¹²² Svých požadavků nakonec dosáhli, když Rudolf II. uznal Majestát na náboženské svobody roku 1609.¹²³ Stavovské opozici, která se během prvního dvacetiletí 17. století utvořila ze stavu panského, rytířského i měšťského, se tak podařilo ochromit snahu o monopolizaci katolicismu. Opozice směřovala proti koalici dvora, vysoké šlechty a vysokých církevních hodnostářů za účelem obrany a podpory stavovských svobod.¹²⁴ Prvotním důvodem k jejímu zformování byl nesouhlas s habsburskou politikou, a nikoli jednoznačný odpor proti dynastii, v který nakonec opozice vyústila.¹²⁵

K vyhocení situace došlo, jak známo, 23. května 1618, kdy měli po pádu z okna české dvorské kanceláře na Pražském hradě zemřít předáci dvorské strany. Trest zastihl pouze Viléma Slavatu, Jaroslava Bořitu z Martinic a s nimi i písaře Fabricia,¹²⁶ zatímco Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic i Pavel Michna z Vacínova včas odjeli do Vídně.¹²⁷ Ironií osudu však všichni tři defenestrování pád do hradního příkopu jako zázrakem přežili.¹²⁸ Ihned po incidentu uprchl Filip Fabricius do Vídně,¹²⁹ zatímco Vilém Slavata setrval ještě celý rok v pražském domě Polyxeny z Lobkovic, kde se zotavoval z utrpeného zranění a sepisoval

---

¹²¹ K jeho osobě blíže Otakar ODLOŽILÍK, *Karel starší ze Žerotína 1564-1636*, Praha 1936; nejnověji Tomáš KNOZ, *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury*, Brno 2001.

¹²² J. VÁLKA, *Dějiny Moravy*, s. 82. Problematice pravomocí defensorů a jejich roli ve stavovském povstání se věnoval J. GLÜCKLICH, *O defensorech*, s. 63-93.

¹²³ J. VÁLKA, *Dějiny Moravy*, s. 88.

¹²⁴ J. VÁLKA, *Česká společnost*, s. 42.

¹²⁵ František KAVKA, *Bílá hora a české dějiny*, Praha 2003, s. 73.

¹²⁶ Monografii k jeho osobě napsal Jan KILIÁN, *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*, České Budějovice 2005.

¹²⁷ F. KAVKA, *Bílá hora*, s. 124.

¹²⁸ Detailní, avšak ryze subjektivní líčení průběhu defenestrace popisuje ve svých Pamětech samotný aktér Vilém Slavata. Srov. Josef JIREČEK (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty od l. 1608 do 1619 I*, Praha 1866, s. 81-94. Výpovědní hodnotou nejen Slavatových zpráv reflektujících tuto událost se zabýval Fridolin MACHÁČEK, *Defenestrace pražská roku 1618*, ČČH 14, 1908, s. 197-211. Slavata přičítal zázračné zachránění pomoci Panny Marie, na jejíž počest a jako poděkování nechal zhotovit obraz, který se nachází na zámku v Telči. O něm více Jiří DVORSKÝ – Rudolf CHADRABA, *Votivní obraz Viléma Slavaty v Telči*, Umění 38, 1990, s. 128-140.

¹²⁹ J. KILIÁN, *Filip Fabricius*, s. 62.

paměti. Teprve v květnu 1619 mu bylo povoleno odjet i s manželkou do teplických lázní a následně, ještě před volbou nového krále, uprchl i s Adamem ze Šternberka do Pasova, kde zůstal až do roku 1622.¹³⁰ Zde se také setkal s Jaroslavem Bořitou z Martinic, který už koncem května 1618 zamířil z Čech nejprve do Mnichova.¹³¹

Zatímco představitelé poražené katolické strany dleli v exilu, vládu v Českém království zajišťoval sbor 30 direktorů. Po polovině března v roce 1619 zemřel císař Matyáš a na uvolněný královský trůn se usadil za českého krále právoplatně přijatý Ferdinand Štýrský.¹³² Stavové však nepolevovali ve svých snahách a 31. července 1619 vyhlásili novou konfедераční ústavu, kterou poprvé schválily stavovské obce všech zemí Koruny české. Konfederace prosadila právo svobodné volby krále, potvrzovala tradiční stavovské svobody a zaručovala koexistenci katolíků a evangelíků, přičemž evangelíci byli upřednostňováni. Nic tedy nebránilo svolání generálního sněmu, na kterém byl 19. srpna sesazen Ferdinand z trůnu, a o týden později za panovníka zvolen Fridrich Falcký. V listopadu korunovaný nový český král tak stanul v čele česko-falcké personální unie.¹³³ Zhruba po dobu jednoho roku se pokoušeli stavové všech zemí České koruny učinit z ní suverénní stát, který by nebyl součástí dynastických soustátí, a dát mu stavovskou ústavu. Proti těmto snahám však Habsburkové a katolická Liga vyslali do Čech vojska, která nakonec porazila vojsko českých stavů a jejich krále v bitvě na Bílé hoře. Pokus o vytvoření stavovské konfederace tak zůstal jedním z neuskutečněných ústavních projektů českého státu.¹³⁴

---

¹³⁰ J. JIREČEK, *Leben des obersten Hofkanzlers*, s. 11.

¹³¹ Miloslav VOLF, *Jaroslav Bořita z Martinic po defenestraci*, Středočeský sborník historický 7, 1972, s. 76-90, zde s. 77.

¹³² Ferdinand Štýrský byl přijat za českého krále na sněmu 5. června 1617. K tomu více Jan P. KUČERA, *Stavovská opozice v Čechách a volba Ferdinanda Štýrského českým králem*, SCeH 14, 1984, č. 28, s. 5-40. O 14 dní později byl Ferdinand slavnostně korunován. Korunovace byla doprovázena velkolepými manýristickými slavnostmi, jimž se věnují následující studie: Jaroslav PÁNEK, „*Phasma Dionysiacum*“ a manýristické slavnosti na Pražském hradě roku 1617. *Jejich dobový a typologický rámeček*, FHB 17, 1994, s. 117-131; Miloš ŠTĚDRŮN – Miloslav ŠTUDENT, *Hudba v pražské slavnosti „Phasma Dionysiacum“ 1617*, FHB 17, 1994, s. 143-150; Jiří HILMERA, „*Phasma Dionysiacum*“ a další divadelní představení v Praze roku 1617, FHB 17, 1994, s. 133-141.

¹³³ F. KAVKA, *Bílá hora*, s. 203-211, 227.

¹³⁴ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 58.

2.2. KONFEDERACE VERSUS OBNOVENÉ ZŘÍZENÍ ZEMSKÉ

Zhroucením stavovských snah a nadějí na bělohorské pláni už nic nebránilo Habsburkům v cestě k nastolení „barokního absolutismu“.¹³⁵ Ti, kdo zůstali v době povstání Ferdinandovi věrní, byli odměněni, zatímco ostatní byli exemplárně potrestáni. Pokud se neocitli mezi sedmadvaceti šlechtici a měšťany na staroměstském popravišti,¹³⁶ byli postiženi rozsáhlými konfiskacemi. Panovník se stal jediným suverénem ve státě, který disponoval legislativní, výkonnou i vrchní soudní mocí nezávisle na souhlasu stavů. Tak skončilo období spolusuverenity, tedy dialogu krále a stavů.¹³⁷

Habsburkové neměli v Českém království velké problémy se zaváděním absolutismu díky podpoře místní šlechtické vrstvy, která se vědomě vzdala části své suverenity ve prospěch centra, zatímco na svých panstvích zůstala plně suverénní, a spolupodílela se na centrální moci.¹³⁸ V důsledku pobělohorských konfiskací se v zemích Koruny české vytvořila nová vrstva urozenců, složená jak ze starších domácích rodů, tak z nově příchozí šlechty.¹³⁹ Tato aristokracie byla majetkově, politicky i nábožensky napojena na habsburský dvůr, ale přijetím říšských titulů hrabat, knížat či vévodů se vymanila z tradic starého panského stavu i z jednoznačného zakotvení v jednotlivých zemích a stala se pojítkem mezi zeměmi, kde měla svá panství, a vídeňským dvorem.¹⁴⁰

Dříve než byly všechny pobělohorské změny právně uzákoněny, vykonávali veřejnou moc v Čechách a na Moravě královští místodržitelé

---

¹³⁵ Brilantní rozbor tohoto pojmu podal ve své studii J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 45-78.

¹³⁶ Nejen samotnému průběhu staroměstské exekuce, ale i vylíčení okolností, které hrůznému aktu předcházelo, stejně tak, co následovalo, se věnoval Josef PETRÁŇ, *Staroměstská exekuce*, Praha 2004⁴.

¹³⁷ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 59.

¹³⁸ Tamtéž, s. 62-63.

¹³⁹ Volker PRESS, *Adel in den österreichisch-böhmischen Erblanden und im Reich zwischen dem 15. und dem 17. Jahrhundert*, in: *Adel im Wandel. Politik – Kultur – Konfession 1500-1700*, Wien 1990 (=Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums, Neue Folge Nr. 252), s. 19-31; V. BŮŽEK – P. MAŤA, *Wandlungen*, s. 287-321.

¹⁴⁰ K tomu blíže R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 61-145; V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*; Václav BŮŽEK, *Šlechta ze zemí Koruny české na habsburských dvorech v předbělohorském století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 153-189; P. MAŤA, *Svět*, s. 67-69, 125-127.

Karel z Lichtenštejna a kardinál Karel z Ditrichštejna.¹⁴¹ Podle císařského nařízení z 12. března 1625 byla ustavena komise k provedení revize zemského zřízení,¹⁴² jejíž výsledky císař schválil 3. dubna 1625. Přesto si s českými zemskými úředníky zahrál poněkud falešnou hru, když téhož dne požádal Jaroslava Bořitu z Martinic o stanovisko k revizi od šlechticů žijících v Českém království. Výsledky, k nimž Martinic dospěl spolu s Jindřichem Libštejnským z Kolovrat a Humprechtem Černínem, odeslal císaři 1. října, aniž by tušil, že nová verze zemského zřízení je již připravena.¹⁴³ Uvozovací patent k *Obnovenému právu a zřízení zemskému* je datován ve Vídni 10. května 1627.¹⁴⁴

Během krátké doby tak v Českém království vznikl další ústavní dokument, který se při letmém pohledu zdá být jen obráceným obrazem České konfederace.¹⁴⁵ Srovnáním obou dokumentů vypluje na povrch především protikladné pojetí základních principů, jakými je volba panovníka či postavení zemských sněmů a generálního sněmu, ale zároveň se objevují i shody, například v otázce přijímání či dědičného následnictví panovníka.¹⁴⁶ Články Obnoveného zřízení zemského týkající se jednání a kompetencí institucí poukazují na kontinuitu zemského práva, poněvadž jsou opsány ze starších zřízení. Všechny stávající teritoriální útvary a instituce zemské správy zůstaly zachovány, obnovení se nedočkal pouze korunní sněm. Největším ústavním převratem, který zajišťoval panovníkovi absolutní moc, byl článek ustavující jedině možné vyznání – katolickou víru.¹⁴⁷ Vydání Obnoveného zřízení zemského představovalo jeden z kroků, jak natrvalo připoutat české země jako dědičné země k habsburské dynastii, zlomit odpor českých stavů a

---

¹⁴¹ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 60-63.

¹⁴² Jejími členy byli: Karel z Lichtenštejna, Albrecht z Valdštejna, Peter Heinrich Stralendorf, Johann Baptist Werda z Werdenbergu, Otto Nostiz, Otto Melander, Konrád Hillebrand a dr. Hassold. Nelze přehlédnout, že mezi komisaři chyběl přinejmenším kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, a že za zástupce šlechty žijící v českých zemích byl zvolen právě Lichtenštejn s Valdštejnem, kteří upřednostňovali především své osobní zájmy a nelpěli tolik na českých právních tradicích, o čemž svědčí i jejich nepřilíš častá účast na poradách revidující komise. Blíže k tomu srov. Josef KALOUSEK, *České státní právo*, Praha 1892, s. 422-423.

¹⁴³ J. KALOUSEK, *České státní právo*, s. 427-430.

¹⁴⁴ Srov. H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*.

¹⁴⁵ Pro porovnání změn srov. K. MALÝ, *Česká konfederace*, s. 30-45; J. PÁNEK, *Od České konfederace*, s. 13-29.

¹⁴⁶ J. PÁNEK, *Od České konfederace*, s. 14.

¹⁴⁷ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 60.

nastolit absolutistický způsob vlády. Naopak snahou České konfederace bylo vytvoření stavovské středoevropské konfederace ovládané protestanty s centrem v České koruně.¹⁴⁸

Rozdíly obou dokumentů jsou nejvíce patrné při porovnání rozsahu moci zákonodárné, výkonné a soudní. V oblasti zákonodárné se Česká konfederace snažila zachovat a prohloubit stavovská práva, zatímco Obnovené zřízení zemské mělo potlačit a omezit moc stavů ve prospěch panovníka. Ten disponoval pravomocí svolávat a vypisovat zemské a krajské sněmy, a trestat všechny, kdo by si toto jeho právo přivlastnili. Otázce výkonné moci věnovala velkou pozornost zvláště Česká konfederace, neboť detailně rozpracovala rozsah a omezení panovnickovy moci. Král měl být volen generálním sněmem a bylo zakázáno za jeho života volit či korunovat nástupce. Panovník musel respektovat a dodržovat ustanovení konfederace, nesměl si vybírat rady z řad cizinců a musel dodržovat náboženské svobody. Při obsazování zemských úřadů vybrali stavové čtyři kandidáty, z nichž král jednoho potvrdil. Na rozdíl od konfederace se Obnovené zřízení zemské tak obšírně výkonnou mocí nezabývalo, neboť spadala výlučně do rukou krále, jehož vůli vykonávali jemu podřízení královští úředníci.¹⁴⁹ Novinkou, s níž se museli zemští úředníci vyrovnat, bylo omezení funkčního období na pět let namísto doživotního působení.¹⁵⁰ Jedině panovník rozhodoval o tom, zda daného uroence ve funkci potvrdí či nikoli.¹⁵¹ Záležitostí soudním se Česká

---

¹⁴⁸ K. MALÝ, *Česká konfederace*, s. 31.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 33-35.

¹⁵⁰ Na tuto změnu naráží Jaroslav Bořita z Martinic ve svém dopise Maxmiliánu Trauttmansdorffovi, v němž řeší sporné pravomoce tajných radů, nejvyšších zemských úředníků a nejvyšších dvorských úředníků. Dochází k názoru, že je spravedlivé, aby nejvyšší dvorští úředníci, „*deroselbe officia perpetua sein*“, měli přednost před pány nejvyššími zemskými úředníky, „*deren Ämter nur fünf Jahr continuire*“, SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11, fol. 22, (?), 14. 5. 1627). Reflexe pětiletého funkčního období zemských úředníků se objevuje i v korespondenci Viléma Slavaty Jaroslavu Bořitovi z Martinic. Slavata mu v příloze dopisu z 14. 4. 1632 posílá memoriál nejvyššího purkrabího Adama mladšího z Valdštejna, v němž se uvádí, že právě uběhlo Valdštejnovo pětileté období ve zmíněné funkci. Slavata zpravuje Martinice o tom, že císař jej ráčí v úřadu dále potvrdit, avšak Valdštejn se tomu zpočátku zdráhá pro svůj nedobry zdravotní stav, ale nakonec se císařově vůli podrobí, neboť jej k tomu zavazuje povinnost. Srov. F. TISCHER (ed.), *Dopisy*, SH 1, 1883, s. 319-320 (Víděň, 14. 4. 1632). V následujícím dopise pak Slavata Martinice informuje, že Valdštejn byl v úřadu opravdu na dalších pět let potvrzen. Zároveň se dotýká konce působení Martinice ve funkci nejvyššího hofmistra, které nastane koncem června roku 1633, ale do té doby zbývá ještě dost času na včasné ohlášení, „*neb mezi tím mnoho ještě vody vyteče*.“ Srov. tamtéž, s. 320 (Víděň, 21. 4. 1632).

¹⁵¹ Srov. H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 52.

konfederace nevěnovala a ponechávala tuto problematiku stávající úpravě, která stavům vyhovovala. Naopak Obnovené zřízení zemské přineslo výrazné změny týkající se soudní moci. Především byla zavedena podřízenost soudců panovníkovi. On je jmenoval, přijímal jejich přísahu, ale mohl je i odvolat či potrestat v případě neplnění povinností. Všechna rozhodnutí soudů se vyhlášovala jménem panovníka, který měl právo všechna rozhodnutí revidovat.¹⁵²

Rokem 1627 byl uzákoněn absolutistický způsob vlády, který stál v zásadním rozporu se stavovskou konfederací. Panovník se stal jediným suverénem ve státě, jemuž všechno podléhalo. V souvislosti se změnami politických hodnot se proměnila i mentalita šlechty žijící v zemích České koruny. V době stavovství upínali šlechtici veškeré snahy k zachování a hájení zemských svobod a tradičního práva skrze službu „obecnému dobrému“,¹⁵³ a tak v sobě posilovali zemský patriotismus. Po Bílé hoře zůstala služba projevem a utvrzením šlechtické cti, jež byla i nadále na vrcholu žebříčku hodnot, avšak její náplň se proměnila. Velkým zadostiučiněním zákonu cti byla protentokrát služba dědičnému panovníkovi z boží milosti.¹⁵⁴

---

¹⁵² K. MALÝ, *Česká konfederace*, s. 36.

¹⁵³ K pojetí „obecného dobrého“ srov. Karolina ADAMOVÁ – Ladislav KŘÍŽKOVSKÝ, *Konsenzus a obecné dobré*, *Právník* 136, 1997, s. 815-828.

¹⁵⁴ J. VÁLKA, *Barokní absolutismus*, s. 61-62.

3. PŘÍCHOD MAXMILIÁNA Z TRAUTTMANSDORFFU DO KRÁLOVSTVÍ ČESKÉHO

Bělohorský konflikt zavalil podnět k obrovským celospolečenským změnám dalekosáhlých následků, které se dotkly v největší míře příslušníků šlechtické vrstvy žijících v zemích Království českého. Vlna konfiskací majetku postihla ty, kteří se jakýmkoli způsobem podíleli na „ohavné rebelii“¹⁵⁵ proti Habsburkům. V případě, že se řadili k evangelíkům a nebyli svolní přijmout katolickou víru jako jedinou možnou, byli donuceni opustit české země. V královském fisku se tak postupně objevilo velké množství statků, na jejichž obhospodařování by panovník sám nestačil.

Jedním z rodů, který využil pobělohorských konfiskací¹⁵⁶ nejen ke zvětšení rodového majetku, ale rovněž k usazení v Čechách, byli i štyrští Trauttmansdorffové.¹⁵⁷ Tento starobylý šlechtický rod, povýšený roku 1598 do panského stavu a Rudolfem II. roku 1601 potvrzený dědičně do stavu svobodných pánů, se vyznačoval věrnou, především vojenskou službou vůči Habsburkům, podílel se na úspěších těchto panovníků, ovšem někdy i za cenu ztráty života některých členů.¹⁵⁸ Jednou z nejvýraznějších a pro české dějiny raného novověku také jednou z neopominutelných osobností rodu byl Maxmilián z Trauttmansdorffu.¹⁵⁹

---

¹⁵⁵ Takto mluví císař Ferdinand II. o stavovském povstání v generálním pardonu, vydaném v květnu 1622. Srov. T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. LXIII.

¹⁵⁶ Kromě T. Bílka se koncem sedmdesátých let 20. století tématem pobělohorských konfiskací zabývali mimo jiné P. ČORNEJ, *Vliv pobělohorských konfiskací*, s. 165-194; O. FELCMAN, *Majetkové poměry*, s. 195-228. Z nejnovějších studií stojí za připomenutí T. KNOZ, *Finanční aspekty*, s. 774-814; TÝŽ, *Pobělohorské konfiskace na Moravě*, s. 101-114; TÝŽ, *Pobělohorské konfiskace*; Pavel MAREK, *Roudničtí Lobkovicové a pobělohorské konfiskace*, *Porta Bohemica*. Sborník historických prací 3, 2005, s. 72-85.

¹⁵⁷ V pramenech 16. a 17. století se rodové jméno vyskytuje jak v dnešním tvaru, tak s jedním „t“ a dvěma „ff“ na konci. Autorka se přiklonila k užívání současného tvaru s „tt“ a „ff“. Srov. B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 11.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 20. Souhrnný přehled o působení Trauttmansdorffů v habsburských službách také podává ve své diplomové práci M. MAREŠOVÁ, *František Václav z Trauttmansdorffu*, s. 8-13.

¹⁵⁹ Většina literatury zmiňující se o Maxmiliánovi se zaměřuje výlučně na jeho politické a diplomatické působení ve službách císaře Ferdinanda III. Dosud neznámý pohled na Maxmiliána jako klíčovou osobu v patronátních a klientelských vazbách u císařského dvora přinesla ve své disertační práci rakouská historička B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*. V českém prostředí dosud chybí ucelená monografie věnovaná dějinám rodu Trauttmansdorffů, badatel se musí spokojit pouze se základními poznatky uváděnými v různých encyklopediích a slovnících. Srov. A. SEDLÁČEK, *z Trauttmansdorffu*, s. 670-673; *Riegrův*

Do Čech vstupuje tento zatím ještě svobodný pán na Gleichenberce, Negavě, Burgavě a Totzenbachu v roce 1622. Z pozice komorníka a tajného rady využívá možnosti a kupuje v západních Čechách panství Horšovský Týn, Miřkov a Čečovice.¹⁶⁰ Během dvacátých let dále rozšiřuje své državy o Kamenici s obojí Luženicí, o Chrastavici a Hlohovou. Právě Horšovský Týn a později získaná Litomyšl se stanou majetkovou základnou Trauttmansdorffů v Čechách.¹⁶¹ Takto přímočaře a jednoduše působí Trauttmansdorffův vstup do Čech na základě literatury. Autorka předkládané diplomové práce by ovšem ráda poodhrnula roušku a nahlédla do zákulisí majetkoprávních vztahů, které panovaly v českých zemích v první čtvrtině 17. století.

Nebýt bělohorského konfliktu, platilo by pravděpodobně v majetkových záležitostech ještě počátkem dvacátých let 17. století zemské zřízení vydané Vladislavem II. Jagellonským. Podle něho by osoba prodávající nějakému cizinci statek v Čechách musela nejprve požádat krále a zemský sněm o povolení. Pokud bylo vyjádření kladné a dostal-li cizinec od zemského sněmu inkolát, tedy právo příslušnosti k dané zemi, musel se ještě před usazením na novém panství zavázat k tomu, že nebude uznávat nikoho jiného za svého pána než českého krále, dobrovolně bude jeho poddaným a svou existenci spojí výlučně s českými zeměmi.¹⁶²

Roku 1622 však panovala v Českém království naprosto odlišná situace. Následkem stavovského povstání byly jeho vůdcům a účastníkům zkonfiskovány majetky a převedeny do rukou královské komory. Obnovené zřízení zemské sice vyšlo až o pět let později, ale přípravné práce na něm již probíhaly. Čechy se opět nacházely v rukou staronového krále Ferdinanda II., u něhož byl patrný příklon k absolutistickému způsobu vládnutí.

---

slovník naučný, sv. IX, s. 545-546; C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 76-80; J. ŽUPANIČ a kol., *Encyklopedie*, s. 279-284.

¹⁶⁰ V literatuře se vyskytují dvě data vztahující se na koupi těchto panství. Zatímco v OSN uvádí A. Sedláček rok 1622, s kterým se autorka také ztotožňuje na základě vlastního pramenného výzkumu, B. Lernet píše o roku 1628. Srov. A. SEDLÁČEK, z *Trauttmansdorffu*, s. 671 a B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 42-43.

¹⁶¹ A. SEDLÁČEK, z *Trauttmansdorffu*, s. 671.

¹⁶² A. GINDELY, *Die Entwicklung*, s. 14-15.

Už 25. listopadu 1620 nařídil císař ve svém listu Vilémovi Slavatovi a knížeti Karlu Lichtenštejnovi zabavit rebelům jejich statky a odhadnout jejich cenu, aby s nimi mohl volně disponovat. V prosinci toho roku dostal Lichtenštejn rozkaz pozatýkat všechny vůdce vzpoury a vsadit je do vězení.¹⁶³ Mezi obviněnými byl i někdejší direktor a jeden z nejbohatších šlechticů odbojné strany Vilém starší Popel z Lobkovic, pán na Horšovském Týně, Čechovicích a Miřkově.¹⁶⁴

Přesto se přelom roku 1620 a 1621 ve Vídni nesl ve znamení jednání o způsobu potrestání českých i moravských povstalců. Porad se za předsednictví kardinála Františka z Ditrichštejna účastnili všichni významní císařovi dvořané a radové, mezi nimiž se objevilo i jméno Maxmiliána z Trauttmansdorffu.¹⁶⁵ Na základě těchto jednání zřídil císař exekuční komisi k hrdelnímu procesu proti předním účastníkům povstání a za předsedu si zvolil knížete z Lichtenštejna. Ten dostal k ruce dalších jedenáct komisařů, mimo jiné například Adama mladšího z Valdštejna, tehdejšího nejvyššího hofmistra, Fridricha z Talmberka, prezidenta apelační rady, a další. Koncem března bylo zahájeno soudní jednání se všemi sedmnácti uvězněnými direktory. V průběhu května podal Lichtenštejn císaři první rozsudky a také doporučení na udělení milosti některým z direktorů, například Vilémovi staršímu Popelovi z Lobkovic či Pavlovi Kavkovi z Říčan. Císař postoupil tyto záležitosti k projednání zvláštní komisi ve složení nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, prezident apelační rady Fridrich z Talmberka, Otto Nostic, Filip Fabricius, říšský dvorský rada Peter Heinrich Strahlendorf a vídeňský apelační rada Pavel z Ello. Z jejich rozhodnutí, ale rovněž

---

¹⁶³ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. XXVI-XXXI.

¹⁶⁴ Vilém st. Popel z Lobkovic (1567 – 1626) byl v letech 1618-1620 jedním z direktorů českých stavů, za vlády Fridricha Falckého vykonával funkci nejvyššího hofmistra v letech 1619-1620. K jeho osobě srov. Jan FRIDRICH, *Vilém starší Popel z Lobkovic ve světle své korespondence z let 1621-25*, *Minulostí Západočeského kraje* 15, 1979, s. 201-219.

¹⁶⁵ Kromě něho se mezi účastníky objevili prezident tajné rady Jan Oldřich z Eggenberka, český dvorský kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, prezident císařské dvorské rady kníže Jan Jiří Hohenzollern-Hechtigen, její člen Jan Ruprecht Hegenmüller, říšský místokancléř Jan Ludvík z Ulmu a nejvyšší hofmistr hrabě Leonard Helfried z Meggau. Mnozí z nich sami později prováděli konfiskační procesy a nebo se ujali některých konfiskátů. T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 92. K tomu srov. František MATĚJEK, *Morava za třicetileté války*, Praha 1992, s. 31.

velkou zásluhou přímluv samotné Polyxeny z Lobkovic,¹⁶⁶ dosáhli někteří provinilci milosti a namísto trestu smrti jim byl udělen doživotní žalář. Mezi těmito „šťastlivci“, jejichž následující životní příběh pokračoval ve vězení na Zbirohu,¹⁶⁷ byl právě i Vilém starší Popel z Lobkovic.¹⁶⁸

Od začátku roku 1621 sestavoval kníže z Lichtenštejna pro císaře seznam osob, které mu zapůjčily peníze, stříbro a klenoty na splácení válečných výdajů proti pojištění dané sumy na některém z konfiskovaných statků. Mezi těmito dobrodinci se též objevilo jméno Maxmiliána z Trauttmansdorffu.¹⁶⁹ O tom, že v přerozdělování zabraných statků a panství hrál jednoznačně klíčovou roli Karel z Lichtenštejna, svědčí i jeho dopis z 23. května 1621 adresovaný právě Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu.¹⁷⁰ V něm mu nabízí do zástavy jisté západočeské panství. V okolí Prahy se však nenacházejí žádné vhodné statky zabavené rebelům, a tak mu doporučuje západočeský Horšovský Týn, který působí jako „*ein ansehnliche Herschafft*“.¹⁷¹ Lichtenštejn také vyzdvihuje, že se jedná o „*ein hibsche Statt*“, kde je „*ein schones Schloss*“ a obyvatelstvo „*alledeutsch meistrskeits catholisch*“.¹⁷² Z dopisu je patrné, že Lichtenštejn měl skutečný zájem na tom, aby horšovskotýnské panství připadlo do rukou tajného rady Trauttmansdorffa. Vzhledem k tomu, že Lichtenštejn byl loajálním královým místodržícím v Čechách, bylo v jeho zájmu plnit všechna králova rozhodnutí a požadavky. Proto také usnadňoval císaři jeho záměr, aby se dvorská šlechta majetkově zakoupila v zemích Království českého. Císař se zajímal především o konfiskace největších šlechtických majetků, kterými pak obdarovával své věrné šlechtice, úředníky a vojenské

---

¹⁶⁶ K tomu blíže J. FRIDRICH, *Vilém starší Popel z Lobkovic*, s. 213.

¹⁶⁷ Odsouzení tam byli odvezeni 29. 4. 1622, srov. T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. LVII.

¹⁶⁸ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. XXXIV-XLVI.

¹⁶⁹ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. CVIII.

¹⁷⁰ Tento dopis je sice uložen ve složce nesoucí jméno Lichtenštejnova syna Karla Eusebia, ale na základě porovnání podpisů je zřejmé, že autorem dopisu z roku 1621 je Karel z Lichtenštejna. Srov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, kart 10., fol. 1-2.

¹⁷¹ Tamtéž.

¹⁷² Tamtéž.

velitele, zatímco malé a hospodářsky neprosperující statky ponechával původním majitelům.¹⁷³

Ve svých listech z dubna a května 1622¹⁷⁴ oznámil Lichtenštejn všem, kdo měli v zástavě konfiskovaná panství, císařovo rozhodnutí, že si buď mají daná panství odkoupit k dědičnému držení, nebo je vrátit císaři a ten je prodá někomu jinému.¹⁷⁵ O horšovskotýnské panství se ucházel rovněž pražský arcibiskup Jan III. Lohelius, avšak neúspěšně,¹⁷⁶ neboť podle císařské rezoluce z 30. března 1622 se novým majitelem stal Maxmilián z Trauttmansdorffu.¹⁷⁷ Počátkem května¹⁷⁸ vydal Maxmilián dobrozdání, v němž všechny obyvatele Horšovského Týna ubezpečil, že panství, zabavené Vilémovi staršímu Popelovi z Lobkovic kvůli jeho účasti na rebelii, právoplatně koupil od císaře a zároveň se zavázal, že radě i celému měšťanstvu zachová a povolí všechna privilegia, svobody i milosti získané od předchozích vrchností. Za samozřejmost pak považoval naprostou věrnost a oddanost svých nových poddaných nejen vůči jeho osobě, ale i jeho dědicům a potomkům. Dále pak vymezil pravomoci a povinnosti rady a měšťanstva vůči vrchnosti jím zosobňované.¹⁷⁹ Maxmiliánovy snahy zachovat všechna dosavadní privilegia potvrdil i císařský list z 6. května 1622, v němž také sám císař purkmistrovi, konšelům a celé obci Horšovského Týna slíbil, že je odhodlán jim „*všelijakých privilegií, obdarování, vejsad, práv a svobod, kteréž sobě od císařův římských a králův českých předkův našich slavné paměti potvrzené mají, ... milostivě schváliti, obnoviti a potvrditi.*“¹⁸⁰

Jak je ovšem možné, že Maxmilián z Trauttmansdorffu mohl kupovat statky v Čechách už roku 1622, když inkolát mu byl udělen

---

¹⁷³ P. ČORNEJ, *Vliv pobělohorských*, s. 176.

¹⁷⁴ Ani jeden z těchto listů se bohužel v Trauttmansdorffově korespondenci uložené v klášterské pobožce plzeňského archivu nezachoval.

¹⁷⁵ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. CXII.

¹⁷⁶ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, II, Praha 1997, s. 195.

¹⁷⁷ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. 331.

¹⁷⁸ List je v původním textu datován 4. května, ale toto datum bylo zřejmě později přeškrtnuto a přepsáno (evidentně jiným inkoustem i pisatelem) na 1. května. Pravděpodobně se jedná o opis originálu, neboť v něm chybí Trauttmansdorffův vlastnoruční podpis a přivěšená pečeť, která se však mnohdy nedochovala ani u jiných písemností. Srov. NA Praha, ČDK, Horšovský Týn – privilegia, sign. IVD7, kart. 528.

¹⁷⁹ Tamtéž.

¹⁸⁰ Jedná se o český opis listu uložený tamtéž.

později, pravděpodobně roku 1627?¹⁸¹ Z normativního hlediska se udělování inkolátu a prodej statků šlechticům neusedlým v Čechách po roce 1620 změnilo. Právo udělit někomu inkolát si císař Ferdinand II. rezervoval výlučně pro svou osobu a své nástupce. V případě, že si cizinec chtěl v Čechách zakoupit majetek, musel s tím nejprve král souhlasit. V opačném případě by daný statek a všechny zaplacené peníze propadly králi jako pokuta. Vyslovil-li král s koupí majetku souhlas, byl šlechtic povinen ještě před převzetím statku složit přísahu dědičné poddanosti a revers, že bude zachovávat všechna královská nařízení, práva a zřízení zemská. Získáním inkolátu se tak zařadil mezi obyvatele Čech.¹⁸² Všechna tato usnesení byla právně kodifikována v Obnoveném zřízení zemském vydaném 10. května 1627.¹⁸³

Srovnáním teorie a praxe však mnohdy vyplují na povrch značné nesrovnalosti, což je patrné i v Trauttmansdorffově případě. Pro hodnocení dané situace je důležité vzít v úvahu nejen nejistotu a nestálost pobělohorské doby, v níž se Trauttmansdorff objevil v Čechách, ale zaměřit se rovněž na jeho postavení u císařského dvora ve Vídni. Z historických výzkumů sice Maxmilián vystupuje jako jeden z největších nabyvatelů konfiskátů,¹⁸⁴ přesto jeho veškerá snaha nesměřovala prvoplánově k vytvoření obrovského jmění v zemích Koruny české. Lze tak usuzovat z Maxmiliánova nezájmu o majetkové zisky na Moravě.¹⁸⁵ Samotná touha po rozmnožení rodového majetku

---

¹⁸¹ Listina udělující Trauttmansdorffovi v Čechách inkolát se bohužel ve fondech NA Praha nenachází. Je dost pravděpodobné, že se ani do dnešních dnů nezachovala. Literatura se rozchází v názoru na rok udělení inkolátu. S rokem 1627 souhlasí August Sedláček. Srov. A. SEDLÁČEK, z *Trauttmansdorffu*, s. 671. Naopak rakouská historička B. Lernet zastává názor, že Maxmilián získal inkolát roku 1628 v souvislosti s koupí panství Horšovský Týn, Miřkov a Čechovice, což je faktograficky nesprávné, neboť koupě proběhla už roku 1622. Více B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 42-43. Proti jejímu argumentu svědčí i fakt, že revers k zemi, který musel každý žadatel o inkolát sepsat, vyhotovil Maxmilián 13. prosince 1627. Trauttmansdorffův revers zachovaný s nepoškozenou pečeti je uložen v NA Praha, AČS, RZ, Trauttmansdorff 1627, inv. č. 351.

¹⁸² A. GINDELY, *Die Entwicklung*, s. 27-28.

¹⁸³ Srov. kritickou edici, kterou sestavil H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 26-31.

¹⁸⁴ K nim patřili také například Eggenberg, Valdštejn, Slavata, Buquoy či Marradas. Více T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 179. Srov. též O. FELCMAN, *Majetkové poměry*, s. 219.

¹⁸⁵ T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 179.

tedy zřejmě nebyla onou pravou příčinou, zvláště zohlední-li se fakt, že Trauttmansdorff byl v rakouských zemích majetkově zabezpečen.¹⁸⁶

Trauttmansdorffovo jméno se objevuje mezi dvorskými úředníky už roku 1609, kdy byl jako pětadvacetiletý přijat do říšské dvorské rady.¹⁸⁷ Od té doby směřovala jeho kariérní dráha stále výš. Těšil se důvěře císaře Matyáše, který jej nejen pověřil přípravou svého příchodu do Čech jako českého krále, ale jmenoval ho rovněž nejvyšším hofmistrem císařovny Anny. Po její smrti v prosinci roku 1618 byl společně s nejvyšším komorníkem Leonardem Helfriedem z Meggau určen jako asistent vykonavatele její poslední vůle, kterým byl král Ferdinand.¹⁸⁸ Už počátkem toho roku se stal tajným radou a v této funkci byl potvrzen i po Matyášově smrti, což podpořilo jeho kariérní růst. S činností v tajné radě spojil své další doživotní působení; nejprve sice jako řadový člen, který ovšem patřil mezi jádro aktivních členů rady,¹⁸⁹ a po svém jmenování nejvyšším hofmistrem císaře Ferdinanda III. roku 1637 působil až do své smrti jako její ředitel.¹⁹⁰

Nově zvolený císař Ferdinand II. brzy poznal Maxmiliánovy diplomatické schopnosti, a proto jej krátce po své korunovaci, kterou s ním Maxmilián prožil v největší blízkosti, vzal s sebou na jednání do Mnichova a vzápětí jej vyslal samotného vyjednávat do Říma a Florencie.¹⁹¹ Císař byl s jeho prací velice spokojen, a proto není divu, že se Maxmilián objevoval na všech důležitých dvorských slavnostech a

---

¹⁸⁶ Maxmilián vlastnil majetek nejen v rodném Štýrsku, ale také v Dolních Rakousích a dokonce na území dnešního Slovinska. Ve Štýrsku patřily Trauttmansdorffům zámek Gleichenberg, z něhož po ničivém požáru v roce 1983 zbyla jen ruína, a zámek Burgau, který leží na východě Štýrska blízko hranic s dnešní spolkovou zemí Burgenland, a v rukou členů rodu se nacházel v letech 1565-1753. Dolnorakouský Totzenbach vlastnili Trauttmansdorffové od roku 1513, ale téměř jej neobývali, takže veškerá péče spadala do kompetencí určených správců. Dalším místem, které Maxmilián používal ve své titulatuře, byl renesanční zámek Negau, který se nachází na území dnešního Slovinska. Více informací na internetových serverech <http://www.burgen-austria.com> a <http://www.totzenbach.at>, staženo dne 16. února 2008.

¹⁸⁷ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 15.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 22-25.

¹⁸⁹ K aktivním členům tajné rady v letech 1627-1637 patřili Jan Oldřich z Eggenberka, Franz Christoph Khevenhüller, Bruno Mansfeldt, Leonhard Helfried z Meggau, Vilém Slavata, Maxmilián z Trauttmansdorffu, Johann Baptist Verda Werdenberg a Anton Wolfradt. H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 116.

¹⁹⁰ Tamtéž, s. 372-373.

¹⁹¹ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 30-32.

ceremoniálech. Výjimkou nebyla ani svatba ovdovělého¹⁹² císaře s Eleonorou Gonzagovou, mantovskou princeznou,¹⁹³ v únoru 1622 v Innsbrucku. O Maxmiliánově nepopíratelně výborném postavení u dvora svědčí i fakt, že společně s tajným radou Gundakarem z Lichtenštejna¹⁹⁴ nesl ve slavnostním průvodu svatoštěpánskou korunu a ostatní korunovační klenoty do kostela svatého Františka v Prešpurku, kde se v červenci téhož roku konala korunovace Eleonory na uherskou královnu.¹⁹⁵ Korunovační insignie jako symboly moci hrály nezastupitelnou úlohu v symbolické komunikaci, proto se do přímého kontaktu s nimi dostávali jen vybraní zástupci stavovské obce či dvorští úředníci.¹⁹⁶

Maxmilián z Trauttmansdorffu si úspěšně vytvářel pevné místo mezi dvorskými úředníky a veškerou činností deklaroval svou neutuchající loajalitu a věrnost habsburskému panovníkovi. Funkci tajného rady vykonával zodpovědně, jak dosvědčuje jeho pravidelná účast na poradách,¹⁹⁷ kde měl výbornou příležitost získávat nejen zkušenosti, ale též navazovat kontakty.¹⁹⁸ A právě za těchto okolností se mu naskytla příležitost odkoupit v Čechách statky zkonfiskované Vilémovi staršímu Popelovi z Lobkovic.

Jak již bylo zmíněno výše, v případě odkoupení Lobkovicových statků Maxmiliánem z Trauttmansdorffu sehrály svou roli císařovy

---

¹⁹² První Ferdinandovou manželkou byla Marie Anna Bavorská. Narodila se 8. 12. 1574 jako druhá dcera bavorského vévody Viléma V. a Renaty Lotrinské. Ve svých 26 letech se provdala za bratrance Ferdinanda Štýrského. Po dobu 16letého manželství porodila sedm dětí. Zemřela 8. 3. 1616 ve Štýrském Hradci. Více Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996, s. 271.

¹⁹³ Eleonora, nejmladší dcera mantovského vévody Vincenza I. Gonzagy a Eleonory de Medici, se narodila v Mantově 23. 9. 1598. Do sňatku s Habsburkem vkládali Gonzagové politické naděje, které se však nevyplnily. Eleonora ovlivňovala císaře především svou krásou, ale i vypjatou zbožností. Založila kláštery karmelitánek ve Štýrském Hradci a ve Vídni a podnítila vznik kaple, kam se ukládala srdce panovníků v augustiniánském kostele ve Vídni. Zemřela bezdětná 27. 6. 1655 ve Vídni. Více tamtéž, s. 86-87.

¹⁹⁴ K jeho osobě blíže T. WINKELBAUER, *Fürst*.

¹⁹⁵ Srov. T. WINKELBAUER, *Fürst*, s. 182; B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 35-36.

¹⁹⁶ Symbolickému významu korunovací se věnuje Zdeněk VYBÍRAL, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005, s. 97-119. K tomu srov. studii Jiří HRBEK, *Politický rozměr českých barokních korunovacích*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006, s. 192-214.

¹⁹⁷ H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 116.

¹⁹⁸ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 29.

zájmy. Císař potřeboval mít pro způsob své vlády oporu, kterou nacházel v okruhu nejméně dvorských úředníků. Komu jinému by tedy měl nabídnout konfiskované statky než právě jim.¹⁹⁹ Díky své výlučné pravomoci udělovat v Čechách „cizím“ šlechticům inkolát se mohl uchýlit k výjimečným praktikám potvrzujícím pravidla pozdějšího právního zakotvení v Obnoveném zřízení zemském. Trauttmansdorff však nebyl v těchto záležitostech ojedinělý případ, jak dokládá nařízení Karla z Lichtenštejna z konce listopadu 1622 úředníkům menších Desek zemských, aby zřídili zvláštní kvatern, do něhož se budou zapisovat trhy osob, které ještě nejsou právoplatnými obyvateli země.²⁰⁰

3.1. CIZINEC V OČÍCH ŠLECHTY Z ČESKÝCH ZEMÍ?

Maxmilián z Trauttmansdorffu, jak bylo řečeno v předchozí kapitole, vstoupil oficiálně do Království českého roku 1622. Pro následující výklad je důležité ozřejmit otázku, zda do Čech přišel jako úplný cizinec, a nebo již předtím učinil s českými zeměmi určité zkušenosti.

První kontakty příslušníků rodu Trauttmansdorffů s českými zeměmi se pojí s osobou Maxmiliánova bratra Adama.²⁰¹ Jeho jméno se totiž objevuje už roku 1607 v deníkových zápiscích dvorského štolmistra Adama mladšího z Valdštejna. Ten si ke dni 29. května zaznamenal: „*Jedl jsem u pana Trautmenštorfa.*“²⁰² O dva roky později si 23. dubna zapsal, že „*Dnes Jeho Milost Císařská... ráčil na rytířstvo pasovati pana z Trautmištorfa.*“²⁰³ Adamovy deníkové záznamy jsou charakteristické častým zaměřením na stolování. Adam si „evidoval“ s kým, kde a kdy jedl, čímž chtěl budoucím generacím ukázat, v jaké společnosti se během života pohyboval, kdo byli jeho přátelé a s jak vlivnými osobami

---

¹⁹⁹ Seznam mnohých z nich přináší T. KNOZ, *Pobělohorské konfiskace*, s. 516-517.

²⁰⁰ T. V. BÍLEK, *Dějiny konfiskací*, s. CXII.

²⁰¹ K jeho osobě dosud neexistuje v české ani zahraniční historiografii ucelenější studie. Badatel se tedy musí spokojit se střípkami informací nasbíranými v encyklopediích a literatuře. Srov. A. SEDLÁČEK, z *Trauttmansdorffu*, s. 670-673; C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 65-66; B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*; Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987; M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník*.

²⁰² M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník*, s. 140.

²⁰³ Tamtéž, s. 159. K tomu srov. C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 66.

navazoval kontakty. Uvedení Trauttmansdorffova jména mezi těmito osobami svědčí o jeho významu.

Valdštejn se o Adamovi z Trauttmansdorffu zmiňuje též v roce 1611, a to v souvislosti se vpádem Pasovských do Čech.²⁰⁴ Adam sem přišel jako velitel jednoho z pěších pluků arciknížete Leopolda Pasovského.²⁰⁵ Když se počátkem března konečně podařilo dosáhnout odchodu pasovského vojska i s Leopoldem, Adam z Trauttmansdorffu se rozhodl zůstat v Praze a od své účasti na tažení Pasovských se distancoval.²⁰⁶ Vzhledem k dosud neprovedeným výzkumům týkajícím se této osoby se lze přiklonit k domněnce, že jeho rozhodnutí zčásti ovlivnila vojenská tradice rodu, který vždy hájil zájmy Habsburků.²⁰⁷ Zároveň také využil nadcházející příležitosti uplatnit se na dvoře nového českého krále Matyáše,²⁰⁸ kde krátce po jeho korunovaci začal vykonávat funkci hejtmana císařských harcířů a válečného rady a působil zároveň jako komorník.²⁰⁹ Po smrti císaře Rudolfa II. informoval o dění na pražském dvoře krále Matyáše, který dosud trávil líbánky se svou manželkou Annou ve Vídni.²¹⁰ Aby mohl Matyáš koncem ledna přijet jako český král do Prahy, potřeboval připravit podmínky. K tomuto účelu si nevybral nikoho jiného než svého komorníka Maxmiliána z Trauttmansdorffu.²¹¹ O Maxmiliánově pražském pobytu se však prameny ani literatura blíže nezmiňují.

Jelikož si Matyáš už od roku 1594, kdy se stal správcem rakouských zemí, budoval ve Vídni okázalý dvůr, neměl sebemenší chuť navázat na bratrovo počínání a jako hlavní sídlo monarchie opět zvolil Vídeň.²¹² Maxmilián následoval kroky svého panovníka a už o rok

---

²⁰⁴ Srov. M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník*, s. 174.

²⁰⁵ J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 467.

²⁰⁶ Tamtéž, s. 486.

²⁰⁷ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 11.

²⁰⁸ K jeho osobě blíže B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 326-330; Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří RAK – Vít VLNAS, *Ve stínu tvých křídel. Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995, s. 85-94.

²⁰⁹ J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 497; P. MAŤA, *Svět*, s. 203; A. SEDLÁČEK, *z Trauttmansdorffu*, s. 671.

²¹⁰ J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 503-504.

²¹¹ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 22.

²¹² I. ČORNEJOVÁ – J. RAK – V. VLNAS, *Ve stínu*, s. 87.

později byl jmenován nejvyšším hofmistrem císařovny Anny.²¹³ V souvislosti se zvolením Matyášova bratrance arciknížete Ferdinanda Štýrského českým králem v polovině roku 1617 se v Praze opět objevil Maxmilián z Trauttmansdorffu. Zda se Maxmilián účastnil českého zemského sněmu, na němž byl Ferdinand přijat za krále,²¹⁴ prameny mlčí, ale naopak hovoří o jeho přítomnosti na korunovační hostině.²¹⁵ Ta byla významnou součástí celé korunovační slavnosti, především z hlediska symbolické komunikace.²¹⁶ U dvanácti tabulí, z nichž první byla vyhrazena panovníkovi, jeho rodině a dalším příslušníkům dynastie, hodovali nejen zahraniční vyslanci a přední církevní a dvorští hodnostáři, ale také nejvyšší zemští úředníci. Ti předsedali ostatním jedenácti tabulím v pořadí podle významu a příslušnosti k panskému nebo rytířskému stavu.²¹⁷ První místo zaujal nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka, hned za ním byl nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic a na třetím místě se nečekaně usadil Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka. Ten měl z pozice dvorského sudího sedět až u šestého stolu jako poslední z úředníků panského stavu, ale s tím se nehodlal spokojit. Využil nemoci nejvyššího komorníka Jana Sezimy ze Sezimova Ústí a zastoupil ho ve funkci. Tím pádem se mohl objevit po boku nejvlivnějších zemských úředníků a upozornit tak na svou osobu.²¹⁸ Slavatovo jednání nejen zrcadlí jeho touhu po osobním vzestupu a prosazení rodu mezi mnohem významnějšími zástupci společnosti urozenců, ale také ukazuje, jaký důraz kladl raně novověký šlechtic na takovou formalitu, jakou byl zasedací pořádek. Každé narušení pravidel většinou nezůstalo nepovšimnuto.²¹⁹ Nelze tedy pochybovat o silném distinktivním charakteru zasedacích pořádků a postavení při hostinách

---

²¹³ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 23.

²¹⁴ Okolnostem přijetí Ferdinanda Štýrského za českého krále se ve své knize věnuje Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 92-95. K tomu srov. Jan P. KUČERA, *Stavovská opozice v Čechách a volba Ferdinanda Štýrského českým králem*, SCeH 14, 1984, č. 28, s. 5-40.

²¹⁵ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 27.

²¹⁶ K tomu blíže Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 97-119.

²¹⁷ Tamtéž, s. 112. Ke korunovační hostině Ferdinanda Štýrského srov. také J. PÁNEK, „*Phasma Dionysiacum*“, s. 122.

²¹⁸ J. PÁNEK, „*Phasma Dionysiacum*“, s. 122.

²¹⁹ Slavatovo jednání tak například vyvolalo pohoršení u nejvyššího sudího Jiřího z Talmberka, který se tím cítil být poškozován. K tomu Tamtéž, s. 122.

v hierarchicky uspořádané společnosti.²²⁰ Proto také neuniklo pozornosti usazení říšského dvorského rady Maxmiliána z Trauttmansdorffu na místo nejvyššího kancléře Čech - Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic.²²¹

Královská korunovace znamenala pro nositele šlechtické urozenosti velkolepou událost a mimořádnou příležitost k rodové reprezentaci. Celý obřad v sobě nesl symbolickou a rituální hloubku. Král, kterému tak byla potvrzena vláda z „boží milosti“, při obřadu uzavíral symbolické pouto s politickým národem dané země. Zemskou obec zastupovali nejvyšší zemští úředníci, kteří se aktivně podíleli na chodu korunovačního aktu. Přední místo zaujímal nejvyšší purkrabí, který z moci svého úřadu měl právo položit korunu na hlavu nového krále, a zároveň působil jako prostředník mezi panovníkem a zástupci stavovské obce. V korunovačním obřadu našli uplatnění i nositelé dědičných titulů královského truksasa, kraječe a šenka, jejichž význam byl už pouze čestný.²²² Účast na královské korunovaci poskytovala možnost navázat kontakty nejen s králem, ale i s jeho věrnými úředníky. Tady měl Maxmilián mimoděk příležitost poznat kromě jiných i svého budoucího dvorského kolegu a korespondenta Viléma Slavatu.

Pro následující výklad je žádoucí zaměřit pozornost na vztah šlechty vzešlé z rodů žijících již dlouho na území českých zemí k nově příchozím šlechticům. Raně novověký urozenec směřoval veškeré své úsilí k tomu, aby prožil čestný život,²²³ potvrdil a navázal na rodovou a rodinnou tradici, a projevil tak úctu vůči svým předkům.²²⁴ V jeho celoživotním snažení ho podporoval a jeho výlučné postavení ve společnosti potvrzoval okruh pokrevně i nepokrevně spřízněných „pánů a

---

²²⁰ Srov. Josef HRDLIČKA, *Das Platznehmen am Tisch als Ausdruck der Kommunikation der höfischen Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= OH 9), s. 219-238, zde s. 225-228.

²²¹ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 27.

²²² Z. VYBÍRAL, *Politická komunikace*, s. 104-111.

²²³ Čest znamenala pro raně novověkého člověka klíčovou životní kategorií. Při její ztrátě se jedinec snadno ocitl na okraji společnosti, čímž byl prakticky sociálně mrtev. Cítí ve vztahu k některým nepříliš oblíbeným povoláním se zabýval Richard van DÜLMEN, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.

²²⁴ Paměť a vzpomínky jsou nedílnou součástí života člověka, kterého tak ukotvují ve společnosti. Prostředkům, které sloužily šlechtě k vytváření, uchování a předávání paměti, se věnuje kniha z dílny jihočeských historiků Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.

přátel“.²²⁵ Šlechtic se tak pohyboval v důvěrně známém prostředí neměnného očekávaného chování a jednání; každé narušení zaběhnutého stereotypu chápal jako ohrožení vlastní cti.²²⁶ Všechno neznámé, co se lišilo kulturní a náboženskou tradicí, jazykem, životním stylem či morálkou, a neslo tak v sobě potenciální nebezpečí, vzbuzovalo ještě na počátku novověku v člověku nedůvěru, podezření a strach. Tyto pocity umocňoval v myšlení lidí od vrcholného středověku trvající stereotypní obraz Němce jako onoho *cizího* či *cizozemce*.²²⁷

Nejmarkantnějším znakem, jímž se nově příchozí šlechtici odlišovali, byl právě jazyk. Historikové 19. a první poloviny 20. století však tento fakt přespříliš vyzdvihovali a tím vnášeli do raně novověkého období prvky nacionalismu charakteristického až pro jejich dobu.²²⁸ Znatelný nárůst v užívání německého jazyka během 16. století souvisel s nástupem Habsburků na český trůn a měl ryze praktické odůvodnění. Do nově vzniklých dvorských úřadů byli přijímáni úředníci ze všech zemí habsburského soustátí a dorozumívacím jazykem byla němčina. Působení císařského dvora v Praze vytvářelo živnou půdu pro existenci kosmopolitní společnosti. Urozenci se tak dostávali do každodenního kontaktu s příslušníky jiných zemí, kterých by se ještě koncem středověku obávali, ale v daných podmínkách je víceméně přijali za své. Nezastupitelnou roli ve změně vztahu k něčemu cizímu sehrálo i vzdělání,²²⁹ které bylo mnohdy završené kavalírskou cestou po evropských zemích.²³⁰ Zkušenosti nasbírané v zahraničí buď na univerzitách, či službou u panovnického, nebo knížecího dvora se

---

²²⁵ Tématem „dobrého přátelství“ se ve své studii podrobně zabývá V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 229-264.

²²⁶ Blíže Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL – Zdeněk VYBÍRAL, *Člověk českého raného novověku*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 9-53, zde s. 38-39.

²²⁷ Srov. P. ČORNEJ, *Cizí, cizozemec a Němec*, s. 98-100.

²²⁸ Výmluvným příkladem za všechny může posloužit předmluva Karla Stloukala ke knize J. MUKA, *Po stopách*, s. 7-13.

²²⁹ Problematice šlechtického vzdělávání se ve své studii nejnověji věnuje Martin HOLÝ, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, FHB 21, 2005, s. 111-210.

²³⁰ K tématu kavalírských cest více Zdeněk HOJDA, „*Kavalírské cesty*“ v *17. století a zájem české šlechty o Itálii*, in: Itálie, Čechy a střední Evropa, Praha 1986, s. 216-239; M. HOLÝ, *Výchova a vzdělání*, s. 178-203; Jiří KROUPA, *Dietrichštejnové v pol. 17. století a model tzv. kavalírské cesty*, Historická Olomouc a její současné problémy IV, 1983, s. 109-117.

zúročily v otevřenosti urozenců ke kulturním podnětům přicházejícím z ostatních evropských zemí.²³¹

Maxmilián z Trauttmansdorffu se tak koupí Horšovského Týna ocitl v prostředí, které mu nebylo nepřátelsky nakloněno. Urozenci mající kořeny v zemích Koruny české ho nevnímali jako cizí prvek, před kterým by měli být neustále ve střehu, ba právě naopak. Trauttmansdorff se zpočátku dostával do kontaktu s českými zeměmi zprostředkovaně skrze spolupráci s českým nejvyšším kancléřem Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic, s nímž byl mimo jiné vyslán roku 1619 do Frankfurtu připravit Ferdinandovo zvolení římským císařem.²³² Ve Frankfurtu měl poprvé prokázat své diplomatické schopnosti. K jejich prohloubení mohl čerpat ze zkušeností o šestnáct let staršího Lobkovice, kterého choval v úctě.²³³ Brzy se v okruhu Maxmiliánových přátel objevil i Vilém Slavata, jehož jméno figuruje mezi kmotry Trauttmansdorffových potomků.²³⁴ Přítomnost šlechtice pocházejícího ze starého českého rodu mezi Trauttmansdorffovými „pány a přáteli“ nelze opominout. Od Slavaty se tak očekávalo, že bude svým chováním a jednáním veřejně potvrzovat Trauttmansdorffovu sociální výlučnost nejen ve společnosti vídeňských dvorských hodnostářů, ale také mezi urozeni v českých zemích.²³⁵ Proto bylo pro Maxmiliána důležité, aby v Českém království dosáhl jeho rod dobrého jména, vážnosti a cti, zvláště počítal-li s tím, že zdejší nabytý majetek přejde do rukou synů.²³⁶

---

²³¹ V pronikání zahraničních šlechticů mezi šlechtu usedlou v Čechách sehrály významnou roli také nadnárodní sňatky. K tomu srov. Václav BŮŽEK, *Urozenec*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 79-110, zde s. 97-98.

²³² B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 29-30; Do Frankfurtu se dopravili oba vyslanci nezávisle na sobě, jak o tom svědčí Lobkovicův dopis manželce Polyxeně z 22. července 1619. Blíže P. MAREK (ed.), *Svědectví*, s. 172-173.

²³³ Trauttmansdorff si vážil i paní Polyxeny, jak o tom svědčí Lobkovicův dopis manželce z 31. května 1622, v němž jí sděluje, že jí Trauttmansdorff líbá ruce. Srov. tamtéž, s. 205.

²³⁴ Konkrétně se jedná o rok 1624, kdy se Maxmiliánovi a jeho ženě Sophii narodila dcera Anna Maria. Srov. B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 19, 203.

²³⁵ K tomu více V. BŮŽEK, „*Páni a přátelé*“, s. 235.

²³⁶ Horšovský Týn i s ostatními statky připadl nejstaršímu Adamu Matyášovi a Litomyšl, odkoupenou od Václava Eusebia z Lobkovic roku 1649, získal druhorozený Johann Friedrich. Více B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 222-223, 233.

4. ZAKOTVENÍ UROZENCŮ Z ČESKÝCH ZEMÍ V SÍTI SOCIÁLNÍCH VZTAHŮ KOLEM MAXMILIÁNA Z TRAUTTMANSDORFFU

Člověk v raném novověku nežil izolovaně, ale naopak byl součástí spleťtých sociálních vztahů vycházejících z rodiny, korporací i „dobrého přátelství“.²³⁷ V rámci různých skupin a společenství se formovala jeho vlastní identita, to znamená myšlenkový svět a hodnotová měřítko. Z jedince se tak stávala sociální bytost, která v daném společenství nacházela zázemí, ochranu i pomoc v nouzi.²³⁸ Charakter takových skupin byl různorodý, počínaje panovnickým dvorem, přes sněmovní kurie, cechy či farnosti, až k neformálním společenstvím rodiny nebo „pánů a přátel“.²³⁹

Raně novověký šlechtic zaujímal v hierarchicky uspořádané společnosti privilegované postavení, které se odvozovalo od jeho urozenosti, majetkového zázemí a podílu na výkonu moci.²⁴⁰ Čím významnější úřad zastával, tím více stoupala jeho vážnost a společenská prestiž. Z tohoto důvodu považovali mnozí urozenci za vrchol své kariéry službu u panovnického dvora v některé z významných funkcí, o nichž bude pojednáno níže.²⁴¹ Skvělou příležitostí proniknout do dvorského systému dostali šlechtici z českých zemí po roce 1583,²⁴² kdy se císař Rudolf II. rozhodl přesídlit s celým dvorem do Prahy.²⁴³ V dvorských seznamech²⁴⁴ se tak začala objevovat mimo jiné jména Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka, Adama mladšího z Valdštejna, Zdeňka

---

²³⁷ V. BŮŽEK – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Člověk*, s. 13.

²³⁸ Tamtéž, s. 30.

²³⁹ Tamtéž, s. 33.

²⁴⁰ V. BŮŽEK, *Urozenec*, s. 79.

²⁴¹ Vztah šlechty k císařskému dvoru za vlády Leopolda I. podrobně prozkoumal Rostislav Smíšek. Na příkladu Ditrichštejnů a Schwarzenberků ukázal, že službu u císařského dvora chápal šlechtic jako nejvyšší společenskou metu a naplnění šlechtické kariéry. Více srov. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*.

²⁴² Šlechtici z českých zemí postupně pronikali ke dvoru už od počátku vlády Habsburků, ale ne v takové míře jako za Rudolfovy vlády. Bližší pozornost bude tomuto tématu věnována v páté kapitole této práce.

²⁴³ O důvodech, které vedly Rudolfa k tomuto rozhodnutí, více J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 195-205. Srov. též R. J. W. EVANS, *Rudolf II.*, s. 43.

²⁴⁴ Kritickou edici dvorských seznamů Rudolfa II. sestavila J. HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof*.

Vojtěcha Popela z Lobkovic, Jaroslava Bořity z Martinic a dalších. Všichni uvedení pánové započali za Rudolfovy vlády svou kariéru na úrovni zemských úředníků a zároveň postupně pronikali i do prostředí císařského dvora. Pro jejich vztah ke dvoru za vlády Ferdinanda II. a Ferdinanda III. se stal klíčovou osobou Maxmilián z Trauttmansdorffu. Dříve než bude zaměřena hlavní pozornost na Martinicovo, Slavatovo a Valdštejnovo místo v síti vztahů utvořených právě kolem Trauttmansdorffa, popíše následující řádky obecné strukturální složení panovnického dvora.

4.1. STRUKTURA PANOVNICKÉHO DVORA

Uchopení pojmu „dvůr“ se vyvíjelo přes jeho místní a osobní význam k pojetí dvora jako hierarchicky uspořádané instituce,²⁴⁵ která v užším slova smyslu představovala samotný „Hofstaat“, zatímco v širším smyslu toho slova celý „Hof“. Ten zahrnoval nejen zmíněný hofštát, ale i další skupinu osob, které pobývaly v císařově blízkosti kratší či delší dobu. Jednalo se například o nejvyšší úředníky Království českého a jejich rodinné příslušníky, o vyslance, umělce, vědce a další hosty.²⁴⁶ Naopak pod označením hofštát se skrýval soubor všech hierarchicky uspořádaných dvorských úřadů, jejichž nositelé zajišťovali nejen obsluhu, reprezentaci, obranu či provoz dvora jako celku, ale někteří se rovněž podíleli na politicko-správním vedení státu jako členové poradních kolegií a správních úřadů či kanceláří.²⁴⁷ Součástí celého hofštátu byly rovněž více či méně samostatné hofštáty dalších členů dynastie.²⁴⁸

V rámci historického bádání o panovnickém dvoře je možné rozlišovat v 17. století mezi hofštátem vnitřním, kam se řadí komornický úřad, a hofštátem vnějším, k němuž se počítají služby stolníků, kraječů,

---

²⁴⁵ K výkladu pojmů dvůr, hoštát a dvorské chování srov. I. ŽOLGER, *Der Hofstaat*, s. 304-309.

²⁴⁶ Na prostředí dvora Rudolfa II. uplatnila tento přístup Jaroslava HAUSENBLASOVÁ, *Vztah mezi císařským dvorem a nejvyššími správními úřady Českého království v době vlády Rudolfa II.*, SAP 52, 2002, č. 1, s. 279-294, zde s. 281-283. Srov. též J. HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof*, s. 53-56.

²⁴⁷ J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah*, s. 281-282.

²⁴⁸ Srov. M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 30.

číšníků nebo pážat.²⁴⁹ Všechny zmíněné dvorské funkce, doplněné ještě o příslušníky tajné rady, lze souhrnně označit jako „čestné úřady“ („Ehrenämter“).²⁵⁰ Během 17. století totiž docházelo stále častěji k případům šlechticů, kteří po určité době přestali ve skutečnosti vykonávat službu vyplývající z daného úřadu, ale i přesto byli nadále vedeni v seznamech úředníků a patřili stále k hofštátu, s tím rozdílem, že jim už nebyla vyplácena žádná finanční odměna. Z tohoto hlediska se stávali nositeli čestného úřadu. Naznačená praxe se týkala převážně komorníků a tajných radů, jejichž celkový nezvyklý početní nárůst byl plodem vlády císaře Ferdinanda II. a jeho nástupců.²⁵¹ Naopak mnohem pozvolnější početní vzestup zavládl při obsazování správních a soudních míst, reprezentovaných dvorskou komorou, dvorskou válečnou radou a říšskou dvorskou radou.²⁵²

Hierarchii dvorských úředníků dominoval nejvyšší hofmistr, který byl podřízený přímo panovníkovi a odpovídal za chod celého dvora. Pod jeho dohled spadali mimo jiné stolníci, číšníci, kuchaři, lovci, členové dvorní kaple a ostatní dvorští služebníci zajišťující obsluhu panovníka, především při stolování. Soudní dohled nad celým dvořanstvem měl na starosti nejvyšší dvorský maršálek, zatímco nejvyšší štolba pečoval o provoz císařských stájí a současně dohlížel na pážata, trubače a nejrůznější řemeslníky a pacholky ve stájích. Čtveřici nejdůležitějších představitelů hofštátu dotvářel nejvyšší komorník, který stál v čele tzv. osobní komory panovníka, jejímž úkolem bylo uspokojovat veškeré císařovy potřeby vztahující se k hygieně, oblékání, léčení nemocí i naplnění kulturních zájmů.²⁵³

Politickou správou všech zemí monarchie byli pověřeni členové poradních kolegií a správních úřadů. Nejtěsněji byli s panovníkem spjati tajní radové, kteří mu radili v oblasti vnitřní i zahraniční politiky

---

²⁴⁹ Tento badatelský proud reprezentuje svou podrobnou prací již zmíněný německý historik M. HENGERER. Srov. *tamtéž*, s. 34.

²⁵⁰ Toto označení používá M. HENGERER, *tamtéž*, s. 63.

²⁵¹ *Tamtéž*, s. 50-63.

²⁵² *Tamtéž, Kaiserhof*, s. 63.

²⁵³ Ke struktuře dvorských úřadů na panovnickém dvoře podrobněji J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah*, s. 282-283; T. WINKELBAUER, *Ständefreiheit*, s. 180-181. Ze starší literatury se tématu nejvyšších dvorských úřadů věnuje I. ŽOLGER, *Der Hofstaat*, s. 65-136; T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*.

monarchie. Říšská dvorská rada zajišťovala běžné správní a politické věci všech zemí habsburského soustátí, zatímco v kompetenci dvorské válečné rady byly záležitosti vojenské. O finanční otázky týkající se panovníkových příjmů a výdajů pečovala dvorská komora. Všem zmíněným kolegiím předsedali prezidenti či ředitelé, kteří měli k dispozici vlastní kanceláře s početným personálem.²⁵⁴

4.2. SPOLEČNÉ ZAČÁTKY

Jak již bylo zmíněno výše, Rudolfovo rozhodnutí učinit z Prahy hlavní císařskou rezidenci mělo pro šlechtice z českých zemí velký význam. Nejen že se jim naskytla možnost přijít do těsného kontaktu s císařovým dvorem, ale dokonce tak dostali příležitost spolupodílet se na jeho chodu. Rudolf II. zřejmě sledoval strategii důslednějšího zapojení Království českého do dvorského způsobu života,²⁵⁵ a proto se mezi číšníky, kraječi, stolníky a panatýry začala objevovat jména českých panských i rytířských rodů.²⁵⁶ Neopominutelné bylo rovněž zastoupení pánů z českých zemí mezi císařskými komorníky, kteří tvořili jejich třetinu. Kromě dalších k nim patřili například Jindřich Libštejnský z Kolovrat, Jaroslav Bořita z Martinic, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a v neposlední řadě také Adam mladší z Valdštejna.²⁵⁷

V devadesátých letech 16. století, kdy Slavata i Martinic ještě naplňovali svou touhu po vzdělání na českých školách a poté čerpali životní zkušenosti prostřednictvím studijních cest po Evropě,²⁵⁸ vstoupil pětadvacetiletý Adam mladší z Valdštejna, nejstarší ze zmíněného

---

²⁵⁴ J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah*, s. 283.

²⁵⁵ Srov. Volker PRESS, *The Imperial Court of the Habsburgs. From Maximilian I to Ferdinand III, 1493-1657*, in: Ronald G. Asch – Adolf M. Birke (edd.), *Princes, Patronage and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age ca. 1450-1650*, London 1991, s. 291-327, zde s. 303.

²⁵⁶ Jejich výčet přináší ve své studii J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah*, s. 285.

²⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 285.

²⁵⁸ K oblíbeným destinacím mladých šlechticů patřila zejména Itálie, kam jezdili nejen katolíci, ale občas sem zavítali i jinak nábožensky orientovaní jedinci. To je případ právě Viléma Slavaty, který během své cesty po Apeninském poloostrově navštívil roku 1593 mimo jiné i Sienu, aby se zde zdokonalil nejen ve studiu práv, ale též v šermu a tanci. Sienu si za svůj cíl zvolil rovněž Jaroslav Bořita z Martinic roku 1599. Už roku 1588 ji navštívil také pozdější nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. Sienskému pobytu českých šlechticů na přelomu 16. a 17. století se věnoval Zdeněk KALISTA, *Češi v Sieně 1574-1646*, ČČH 33, 1927, s. 117-127.

trojlístku,²⁵⁹ do služeb císaře Rudolfa II. V seznamu dvořanů, kteří doprovázeli roku 1594 císaře na říšský sněm do Řezna, vystupuje Adam jako nejvyšší komorník u stříbrného nádobí.²⁶⁰ Díky své nekonfliktní povaze²⁶¹ si uměl získat císařovu přízeň, s čímž souviselo i jeho následné jmenování do jedné z nejvýznamnějších dvorských funkcí, do úřadu nejvyššího štolby.²⁶² V témže roce, tedy 1601, figurovalo Valdštejnovo jméno ve výčtu komorníků, mezi nimiž se poprvé objevil i Vilém Slavata.²⁶³ Ten se v předchozím roce vrátil z tříleté cesty po Evropě a zahájil svou kariéru v úřadu královského maršálka, v němž setrval čtyři roky. Poté se ujal funkce karlstejského purkrabího a místo maršálka přenechal právě Adamovi mladšímu z Valdštejna.²⁶⁴

Titul „maršálek královského dvora v Čechách“ stál v hierarchii dvorských úřadů na třetím místě za dvorským maršálkem a nejvyšším maršálkem. Od přelomu 16. a 17. století sloužil mladým šlechticům jako odrazový můstek k další kariéře. To byl právě případ Slavatův, ale také Martinicův.²⁶⁵ U Adama mladšího z Valdštejna byla situace poněkud odlišnější.

Přehlédneme-li se funkce nejvyššího komorníka u stříbrného nádobí, která patřila k nižším dvorským úřadům, a v níž se Valdštejn také zpočátku svého působení objevil, lze za rozjezdovou plochu jeho následné kariéry považovat úřad nejvyššího štolby, jenž podle dvorského seznamu zastával už roku 1601, jak bylo uvedeno výše.²⁶⁶ Opakovaně byl do tohoto úřadu jmenován 20. září 1606 a působil v něm až do roku

---

²⁵⁹ Adam mladší z Valdštejna se s největší pravděpodobností narodil roku 1569, případně roku 1570. Více Petr MAŤA, *Svědectví o životě ve zldivočelé době*, in: M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA (edd.), *Deník*, s. 18-36, zde s. 19. Vilém Slavata se narodil v roce 1572, zatímco Jaroslav Bořita z Martinic až o deset let později roku 1582.

²⁶⁰ Údaje z tohoto seznamu zpřístupnila ve své studii J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah*, s. 279-294.

²⁶¹ Jako muže ochotného ke kompromisům, a nikoli politika deroucího se tvrdě za kariérou, jej ve své studii vykreslila Marie KOLDINSKÁ, „*Muž kompromisu*“ v *nekompromisních časech*, *DaS* 17, 1995, č. 3, s. 22-26.

²⁶² Srov. J. HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof*, s. 422; TÁŽ, *Vztah*, s. 288.

²⁶³ J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah*, s. 289.

²⁶⁴ Královským maršálkem byl Vilém Slavata v letech 1600-1604, zatímco Adam mladší z Valdštejna v letech 1605-1607. V úřadu karlstejského purkrabího vydržel Slavata od roku 1604 do 1611. Blíže F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 381, 383. Srov. také J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah*, s. 288-289.

²⁶⁵ K tomu srovnej J. JANÁČEK, *Rudolf II.*, s. 230-231.

²⁶⁶ J. HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof*, s. 422; TÁŽ, *Vztah*, s. 288.

1611.²⁶⁷ Během pobytu na rudolfínském dvoře si osvojil dvorský způsob života, který jej inspiroval k nastoupení úřednické dráhy a zároveň mu umožnil v tomto ohledu navázat na svého otce Jana, který do své smrti roku 1576 zastával funkci nejvyššího komorníka v Českém království.²⁶⁸ Adam mladší z Valdštejna byl typickým představitelem šlechty přelomu 16. a 17. století, která upřednostňovala téměř celoroční pobyt v rezidenčním městě na úkor modelu šlechtice soustředujícího mocenské centrum do své venkovské rezidence.²⁶⁹ Přestože po otci zdědil dva rozsáhlé statky – Komorní Hrádek (Hrádek nad Sázavou) a severočeské Lovosice, k nimž postupem doby přibývaly další majetky, trávil většinu roku ve své pražské rezidenci na Malé Straně.²⁷⁰

Zapojení šlechty z českých zemí do správního aparátu Království českého vyžadovalo častější a dlouhodobější přítomnost v hlavním městě. Pobyt u dvora demonstroval šlechtic svou moc, společenské postavení a ambice.²⁷¹ Čím významnější úřad zastával, tím více bylo žádoucí, aby se nacházel co nejbližší centru dění. Není tedy divu, že nejvyšší čeští kancléři Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, a posléze i Vilém Slavata, považovali Prahu, a poté i Vídeň, za svůj domov.²⁷²

Souběžně s vykonáváním úřadu nejvyššího štolby zasedal Adam mladší z Valdštejna mezi lety 1608 a 1611 na českém zemském soudu jako nejvyšší zemský sudí.²⁷³ Po roce 1611 mu už nic nebránilo v tom, aby se na dlouhá léta ujal úřadu nejvyššího hofmistra,²⁷⁴ v němž setrval

---

²⁶⁷ Petr MAŤA, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 139-162, zde s. 142. V literatuře se lze setkat s jiným časovým vymezením jeho funkčního období, srov. H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 379.

²⁶⁸ M. KOLDINSKÁ, „*Muž kompromisu*“, s. 23. Srov. F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 369.

²⁶⁹ Venkovské rezidence i nadále pro šlechtice představovaly nezbytný zdroj finančních příjmů, zůstávaly oporou šlechticova společenského postavení a občas sloužily k jeho reprezentaci. Přesto změna společenských poměrů, k níž došlo v prvních desetiletích 17. století, přinesla změnu hodnot. Šlechtic-úředník, sledující vlastní kariéru, využíval pobytu u dvora ke zviditelnění společenského postavení, ambic i podílu na moci. Daným tématem se podrobněji zabýval P. MAŤA, *Soumrak*, s. 139-162.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 141-142.

²⁷¹ Tamtéž, s. 154, 158.

²⁷² Tamtéž, s. 148.

²⁷³ F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 372.

²⁷⁴ Tamtéž, s. 375.

až do roku 1627, pouze s menší přestávkou během stavovského povstání, kdy dlel od listopadu 1619 do prosince 1620 v emigraci v Drážďanech.²⁷⁵

Rudolfův císařský dvůr poskytl zázemí pro růst kariérní dráhy rovněž u dalších dvou urozenců, kteří hrají v této práci důležitou roli, tedy u Viléma Slavaty a Jaroslava Bořity z Martinic. Z předchozího výkladu je patrné, že Slavata zpočátku vykonával úřady královského maršálka a karlštejnského purkrabího. V posledním roce Rudolfovy vlády povýšil na dvorského sudího, jímž byl až do roku 1615.²⁷⁶ Mezitím se stal jedním z nejvyšších zemských úředníků za vlády nového krále Matyáše přijetím funkce prezidenta české komory.²⁷⁷ Slavata byl činný nejen ve správě království, ale dvorské seznamy uvádí jeho jméno také mezi císařovými komorníky.²⁷⁸

Také o deset let mladší Jaroslav Bořita z Martinic vstoupil na úřednickou půdu jako královský maršálek. Ze všech tří zmiňovaných šlechticů vykonával tento úřad nejdéle, a to v letech 1609-1618.²⁷⁹ Od roku 1616 si ještě přibral funkci karlštejnského purkrabího za panský stav, stejně tak jako kdysi Slavata.²⁸⁰ Nejen Valdštejn a Slavata, ale i Martinic byl Rudolfem II. přijat mezi komorníky, k čemuž došlo zřejmě během roku 1610.²⁸¹ Přestože se Jaroslav Bořita narodil jako pohrobek, už od útlého dětství se pohyboval v prostředí, které ho zákonitě muselo připravit na budoucí úřednickou dráhu. Ochrannou ruku nad ním drželi dva poručníci – nejvyšší purkrabí Adam ze Šternberka²⁸² a císařský vícekancléř Jacob Khurtz. Velkou pomocí v kariéře mu kromě nich bylo i

---

²⁷⁵ Důvody, proč si Valdštejn za místo emigračního pobytu zvolil právě Drážďany a nikoli oblíbená města Vídeň či Pasov, analyzuje P. MAŤA, *Svědectví o životě*, s. 26-27.

²⁷⁶ F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 375.

²⁷⁷ Jako komorní prezident působil v letech 1612-1618. Srov. tamtéž.

²⁷⁸ Dvorský seznam z roku 1601 jej uvádí jako správce úřadu nejvyššího komorníka, ale také jako řadového komorníka. V této funkci ho potvrzuje i seznam vzniklý roku 1612, který navíc uvádí, že Slavata pobíral od 1. května 1600 měsíční apanáž 40 zlatých. Blíže J. HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof*, s. 394, 396.

²⁷⁹ F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 383.

²⁸⁰ Martinic byl karlštejnským purkrabím ve dvou funkčních obdobích; poprvé v letech 1616-1618, podruhé 1621-1622. Srov. tamtéž, *Přehled*, s. 381.

²⁸¹ V dvorském seznamu z roku 1612 je zaznamenáno, že „*Jaroflaus Borsita vonn Martiniz auf Schmeczen*“ pobíral „*vom ersten September anno 1610 monatlichen 40 fl.*“ Citováno podle J. HAUSENBLASOVÁ (ed.), *Der Hof*, s. 397.

²⁸² Jaroslavovou první manželkou se stala Adamova dcera Marie Eusebie.

jmění, jež mu odkázal strýc Jiří Bořita z Martinic, svého času nejvyšší kancléř v Českém království a zároveň člen tajné rady.²⁸³

Srovnáním kariérních začátků všech tří zkoumaných šlechticů vypluje na povrch podobnost mezi Slavatou a Martinicem. Oba vstoupili nejprve do zemské správy, aby krok za krokem stoupali po hierarchickém žebříčku úřadů stále výš, ale současně se jemně dotýkali i sféry dvorských funkcí jako císařovi komorníci. V určitém protikladu k jejich postupu stojí Valdštejnův případ. Ten se chopil možnosti zastávat nejprve úřady dvorské, z nichž plynule přešel do oblasti zemské správy. I přes to, že do ní vstoupil až v 36 letech,²⁸⁴ poměrně rychle dosáhl na druhý nejvýznamnější úřad v Království českém – na úřad nejvyššího hofmistra.²⁸⁵ Získáním funkce nejvyššího purkrabího tak završil svou úřednickou dráhu, která se plně realizovala na úrovni zemské správy, a nikoli na dvoře, jak se mohlo v samotných začátcích jevit jako pravděpodobné.

V tomto okamžiku se setkávají osudy Valdštejnovy s Martinicovými. Jaroslav Bořita vystřídal mnohé zemské úřady od méně významných, až zakotvil na delší dobu na místě nejvyššího hofmistra a poté nejvyššího purkrabího.²⁸⁶ Také on spojil své celoživotní působení se zemskou vládou Království českého, což se nutně odrazilo ve vztahu k panovnickému dvoru. I přes uvedená fakta se jména obou urozenců nacházela na seznamech tajných radů a komorníků císařů Ferdinanda II. a Ferdinanda III., což bude podchyceno v následujícím výkladu. Z naznačené tendence vybočuje Vilém Slavata, který si k dvorské

---

²⁸³ Stručný životopisný medailon Jaroslava Bořity z Martinic zpracoval H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 297-298. Jiří Bořita z Martinic usedl do kancléřského křesla po smrti Adama z Hradce, avšak pouze na rok, neboť už v lednu 1598 zemřel. Srov. F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 372.

²⁸⁴ V tomto věku se stal královským maršálkem. Martinic vstoupil do tohoto úřadu ve věku 27 let, Slavata byl jen o rok starší.

²⁸⁵ Valdštejnovi tehdy bylo 42 let, zatímco Martinic nastupoval do téže funkce ve 46 letech a Slavata dokonce až v 55 letech. Jako nejvyšší hofmistr působil ve dvou obdobích, a to 1611-1619 a 1620-1627, srov. tamtéž, s. 375, 384. V hierarchii zemských úřadů Království českého stál v předbělohorské době na vrcholu nejvyšší purkrabí, po něm následoval nejvyšší hofmistr, nejvyšší maršálek, nejvyšší komorník zemský, nejvyšší sudí zemský, nejvyšší kancléř, dvorský sudí (ti všichni pocházeli z panského stavu, po nich se uplatnili rytíři), nejvyšší písař zemský, podkomoří, dva purkrabí karlštejnští (jeden pán a jeden rytíř) a purkrabí hradeckého kraje. K jednotlivým úřadům v dané době více Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 103-137.

²⁸⁶ Ve funkci nejvyššího hofmistra pracoval v letech 1628-1638, a hned poté se stal nejvyšším purkrabím, jímž byl až do smrti v roce 1649. K tomu srov. F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 384, 387.

instituci utvořil poněkud odlišnější pouto, vycházející z charakteru funkce nejvyššího českého kancléře, v níž setrval celých čtyřadvacet let.²⁸⁷

4.3. TAJNÁ RADA – VÝLUČNĚ PROSTŘEDEK MOCI?

4.3.1. OBECNÉ PŘEDPOKLADY ČLENSTVÍ

Neodvratitelným završením porážky stavovského povstání v bitvě na Bílé hoře byl opětovný nástup císaře Ferdinanda II. na český královský trůn. Tím byla dokončena zdlouhavá snaha habsburských panovníků o nastolení absolutistického způsobu vlády v celé monarchii. Společnost zemí Koruny české se tak musela vyrovnat s mnohými změnami zakotvenými v Obnoveném zřízení zemském. Někteří zástupci starých českých panských rodů jen stěží překonávali smutek a rozčarování nad odumírajícím „starým světem“, a nastupující epochu nikdy nepřijali za svou, mnohdy také zásluhou včasného úmrtí.²⁸⁸ Vedle nich tu ovšem byli tací, kteří vycítili jedinečnou šanci proniknout do světa velké politiky, a tomu podřídili veškeré své snažení. Mezi tyto zarputilé jedince patřili mimo jiné právě Vilém Slavata, Jaroslav Bořita z Martinic a Adam mladší z Valdštejna.

Příslušníci panského stavu museli přijmout fakt, že ve společenské hierarchii už nezabírali nejpřednější postavení, ale ocitli se najednou na druhém místě za stavem duchovním. O tom, kdo bude či nebude přijat do panského stavu už napříště nerozhodoval zemský sněm, ale výlučně panovník.²⁸⁹ Dalším velkým zlomem v tradičním pojetí urozenosti bylo zavedení říšské šlechtické titulatury.²⁹⁰ Domácím pánům tak byli nadřazeni vévodové, knížata a hrabata. Zemské zřízení navíc právně kodifikovalo privilegium zasedat na zemských sněmech i při jiných příležitostech hned po vévodech a knížatech čtyřem vysokým

---

²⁸⁷ Tamtéž, s. 385, 388.

²⁸⁸ Výmluvným příkladem za všechny je životní příběh nejvyššího českého kancléře Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, jenž na základě důkladné analýzy dochované Zdeňkovy osobní korespondence s manželkou Polyxenou skvělým způsobem přiblížil P. MAREK (ed.), *Svědectví*.

²⁸⁹ H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 34-38.

²⁹⁰ Otázkou pobělohorské titulární restrukturalizace české šlechtické společnosti se zabývá P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 67-76.

hodnostářům v habsburských službách – Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu, Vilému Slavatovi, Adamovi mladšímu z Valdštejna a Jaroslavu Bořitovi z Martinic. Všichni čtyři byli zároveň vyznamenáni predikátem „*hoch- und wohlgeboren*“.²⁹¹ Toto výlučné postavení, udělené konkrétně jejich osobám, dědili vždy prvorození, případně nejstarší synové.²⁹²

Udělení tohoto privilegia předcházely dopisy císaři z léta 1625 psané Slavatou, Martinicem a Valdštejnem, v němž žádali, aby jim i jejich potomkům bylo propůjčeno přední místo na zemských sněmech, zemských soudech a dalších poradních kolegiích.²⁹³ Slavata i Martinic sice už tehdy používali hraběcí titul, kterým byli obdařeni roku 1621,²⁹⁴ ale stále pociťovali rozpaky nad provedenou titulární revolucí, a tak se pokusili obhájit prestiž, kterou jim dosud zaručoval panský stav.²⁹⁵ Císař jejich žádosti vyhověl a navíc Vilému Slavatovi poskytl oprávnění k užívání titulu „vládce domu hradeckého“,²⁹⁶ čímž byla potvrzena jeho nadřazenost vůči ostatním hrabatům a pánům.²⁹⁷ Slavata tak symbolicky navázal na tradici, v níž kdysi připadalo výlučné postavení vladaři domu rožmberského.²⁹⁸ Ani Jaroslav Bořita z Martinic nezůstal v tomto ohledu pozadu, když na základě císařského majestátu z ledna 1634 získal pro sebe a nejstaršího mužského potomka titul „vládce domu

---

²⁹¹ Slavata a Martinic získali titul „vysoce urozený“ roku 1625. Srov. SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 112, sign. III A 3a, kart. 17. Oproti nim obdržel Valdštejn tento titul už koncem roku 1621, blíže Petr MAŤA, *Šlechtic v soukolí absolutismu. Politická činnost Adama mladšího z Valdštejna po Bílé hoře*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 479-500, zde s. 484. U Trauttmansdorffu uvádí rakouská historička B. Lernet rok 1628, avšak toto datum je dost sporné vzhledem k tomu, že v textu Obnoveného zřízení zemského se už o Trauttmansdorffovi píše jako o nositeli tohoto titulu. Srov. H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 40 a B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 43.

²⁹² H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 38-40.

²⁹³ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 112, sign. III A 3a, kart. 17.

²⁹⁴ Srov. tamtéž; A. SEDLÁČEK, z *Martinic*, s. 920. Adam mladší z Valdštejna zůstal věrný starým tradicím a o hraběcí titul pro svou osobu neusiloval. K tomu blíže M. KOLDINSKÁ, „*Muž kompromisu*“, s. 26.

²⁹⁵ Podrobněji srov. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 72-74.

²⁹⁶ J. JIREČEK, *Leben*, s. 12.

²⁹⁷ H. JIREČEK (ed.), *Obnovené Právo*, s. 40-42.

²⁹⁸ Vilém Slavata se v zájmu udržení domnělé linie nepřetržitosti urozenosti Rožmberků, pánů z Hradce a Slavatů uchýlil k vytvoření fiktivního mýtu dějinné paměti. Tento rys jeho osobnosti podrobněji studoval Petr MAŤA, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce, České Budějovice 1998* (= OH 6), s. 513-552. Obrazem Slavatovy imaginární urozenosti v symbolické výzdobě předmětů hmotné kultury na jeho jihočeských sídlech se v nedávné době zabýval Václav BŮŽEK, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, 37-57, zde zvl. s. 47-51.

smečenského“.²⁹⁹ V jeho případě se víceméně jednalo o pouhou formalitu, která neměla žádný velký mocenský či politický dopad.

S tímto vybavením se mohli zmínění čeští šlechtici pokusit vstoupit na půdu Ferdinandova panovnického dvora, což ostatně bylo ve středu zájmu nejen jich samotných, nýbrž také panovníka. Ten chtěl u šlechtické obce Království českého vzbudit dojem, že nastupující politika absolutismu je přirozeným pokračováním starobylého právního systému, a proto obsazoval do vysokých zemských úřadů příslušníky tradičních českých a moravských rodů, jakými byli kupříkladu Lobkovicové, Martinicové, Slavatové, Valdštejnové či Vchynští.³⁰⁰ Tím císařova vstřícnost ovšem nekončila. Jména mnohých šlechticů z českých zemí se začala objevovat na seznamech tajných radů či komorníků.³⁰¹

4.3.2. REFLEXE ZASEDACÍCH POŘÁDKŮ OČIMA JAROSLAVA BOŘITY Z MARTINIC

Ferdinand II. znovu ve funkci potvrdil většinu členů tajné rady zesnulého císaře Matyáše, což byl případ mimo jiné i Maxmiliána z Trauttmansdorffu.³⁰² Zároveň jmenoval ještě další jedince, takže během prvního desetiletí jeho vlády značně vzrostl počet členstva.³⁰³ Většina seznamů evidovala skutečně aktivní šlechtice.³⁰⁴ Přesto jejich počet byl o něco vyšší, vezmou-li se v úvahu i titulární tajní radové, kteří z důvodu plnění povinností v úřadech zemské správy nemohli být pravidelně

---

²⁹⁹ Srov. H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 298; A. SEDLÁČEK, z *Martinic*, s. 920. Vilém Slavata z pozice nejvyššího kancléře se postaral o to, aby se i širší veřejnost jiných zemí dozvěděla o Martinicově zisku tohoto titulu, srov. F. TISCHER (ed.), *Dopisy*, SH 3, 1885, s. 200 (Viedeň, 18. 3. 1634).

³⁰⁰ T. Knoz, *Državy*, s.125.

³⁰¹ Vláda Ferdinanda II. i jeho syna Ferdinanda III. se nesla ve znamení značného početního nárůstu komorníků i členů tajné rady. K tomu více M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 50-63.

³⁰² B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 27.

³⁰³ H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 114

³⁰⁴ Seznam vyhotovený papežským nunciem Carlem Carafou z roku 1628 uvádí 14 členů, mezi nimiž se objevuje nejen Maxmilián z Trauttmansdorffu, ale také Vilém Slavata. Převzato z H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 114. Jména obou šlechticů jsou rovněž uvedena ve dvorském seznamu Ferdinanda II, jenž pravděpodobně vznikl v letech 1627-1628, a edičně jej zpřístupnili T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*, I/1, s. 208. Dokument *Status particularis regiminis* z roku 1636 eviduje 15 tajných radů, přičemž je opomenuto alespoň dalších šest šlechticů, mezi nimiž figuruje i Martinicovo jméno. Srov. T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*, I/1, s. 216-228.

přítomni na poradách. To byl případ Adama mladšího z Valdštejna³⁰⁵ či Jaroslava Bořity z Martinic.³⁰⁶ Z členství však automaticky nevyplývalo právo účastnit se zasedání tajné rady, neboť členové tohoto poradního kolegia byli zváni k poradám individuálně.³⁰⁷

Při zasedání tajných radů byla také důsledně dodržována hierarchie zasedacího pořádku. Pro členy, kteří nepatřili mezi nejaktivnější jádro, to byla velmi důležitá věc, jak o tom svědčí list Jaroslava Bořity z Martinic adresovaný Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu.³⁰⁸ Martinic se chystal na nejbližší poradě, ale vyvstaly u něho pochybnosti o tom, „*wo [er sein] Stelle und Orth nehmen solte.*“³⁰⁹ Proto se obrátil na Trauttmansdorffa jako nejvyššího císařského hofmistra, ale především prezidenta tajné rady, „*damit dardurch andern Herrn Kayserlichen Geheimben Räthen consequenter in nichten praeiudicirt wurde.*“³¹⁰ V této souvislosti zmínil hraběte Jindřicha Šlika, který by se měl na poradě také objevit a být jako vždy prospěšný,³¹¹ a Martinic by ho proto nerad nějak poškodil, kdyby mu zasedl místo. Raně novověký člověk se vehementně bránil nebezpečí, že by mu někdo jiný mohl přebrat jeho místo vydobyté v hierarchicky uspořádané společnosti.³¹² Zároveň se Martinic Trauttmansdorffa ptal, „*wie [er sich] verhalten solle*“, a ubezpečoval ho o tom, že vše dělá

---

³⁰⁵ Valdštejn, který byl jmenován tajným radou okolo roku 1619, musel upřednostnit povinnosti nejvyššího hofmistra a následně nejvyššího purkrabího na úkor působení v tajné radě. Blíže H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 379.

³⁰⁶ Také Martinice, jenž byl do tajné rady jmenován pravděpodobně nejdříve roku 1625, odváděly od účasti na pravidelných poradách povinnosti nejvyššího komorníka a poté nejvyššího hofmistra Království českého. Situace se v tomto ohledu nezlepšila ani za vlády Ferdinanda III., kdy se Martinic stal nejvyšším purkrabím, a císař jej proto potřeboval mít v Praze, ačkoli by byl jistě schopným tajným radou. Srov. M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 119.

³⁰⁷ M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 116. V jednom ze svých dopisů Trauttmansdorffovi se toho dotýká i Vilém Slavata, srov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 277, kart. 12 (Jindřichův Hradec, 27. 2. 1637).

³⁰⁸ Tamtéž, inv. č. 221, kart. 11, fol. 21 (? , [1637]). Dopis je nedatován a chybí i místo vzniku. Na základě obsahové analýzy, kdy Martinic vyjadřuje poděkování nad tím, že mu císař udělil velkou milost, když jej přijal za tajného radu, se však autorka domnívá, že byl napsán po nástupu Ferdinanda III. na císařský trůn, tedy někdy během roku 1637.

³⁰⁹ Tamtéž.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Jedná se o Jindřicha Šlika z Pasounu a Holejče, který se roku 1632 stal prezidentem dvorské válečné rady a v témže roce byl přijat také za člena tajné rady.

³¹² Srov. R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 362.

z ponížené úcty vůči císaři, a nikoli z vypočítavosti, a proto bez odporu vykoná vše, co mu bude nařízeno.³¹³

U Martinice, stejně tak jako u mnohých dalších tajných radů, lze stěží určit přesné datum jeho jmenování. Historik Henry Frederick Schwarz sice uvádí u Martinice rok 1625, ale není si jím zcela jist. Polemizuje s možností, že se Jaroslav Bořita stal tajným radou až roku 1628 v souvislosti se jmenováním nejvyšším zemským hofmistrem království Českého.³¹⁴ To ovšem nic nemění na faktu, že v roce nástupu Ferdinanda III. na císařský trůn už musel mít nějaké zkušenosti s poradami v tajné radě. Přesto ze sebe udělal neznalého a dotazoval se na vcelku zásadní věc toho nejvýše postaveného, a nikoli některého ze svých kolegů, například Viléma Slavaty, s nímž ho pojilo dlouholeté přátelství, a o němž věděl, že pobývá u vídeňského dvora většinu času. Martinic chtěl svým chováním dát najevo důležitost, s níž k zasedání tajné rady přistupoval. V případě porušení zaběhnutých pořádků by tak mohl poškodit čest ostatních zasedajících, což by příslušníci panského stavu v raném novověku chápali jako nesmírné poškození vlastní osoby.³¹⁵ Tím, že se obrátil na samotného nejvyššího hofmistra, který se v dvorské hierarchii těšil nejvyšší hodnosti,³¹⁶ legitimizoval svůj sociální status v rámci urozené společnosti první poloviny 17. století.

Zmíněný dopis nebyl jediným případem, kdy se Martinic zabýval otázkou hierarchie zasedacích pořádků při různých poradách. V Trauttmansdorffově pozůstalosti se zachoval nedatovaný list, na němž stojí: *„Der seelig Graff Don Baltasar de Marradas ist bey nechste verwichenen Landtag auff der rechten Seiten des königlichen Throns auff einer Banckh so zu fleiß zuegericht werden alß kayserlicher Geheimer*

---

³¹³ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11, fol. 21 (?), [1637]).

³¹⁴ H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 297-298.

³¹⁵ Tomu, aby nedocházelo v nezměrné míře k neustálým urážkám na cti, měl zabránit detailně propracovaný dvorský ceremoniál, který formoval skrze pravidla způsob chování mezi dvořany. Významem ceremoniálu v době vlády Ferdinanda II. se zabýval Pavel MAREK, *Ceremoniál jako zrcadlo hierarchického uspořádání císařského dvora Ferdinanda II.*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 371-396. Srov. také Jörg-Jochen BERNS – Thomas RAHN (edd.), *Zeremoniell als höfische Ästhetik in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Tübingen 1995.

³¹⁶ K postavení nejvyššího císařského hofmistra uvnitř dvorského organismu blíže M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 427.

*Rath gesessen undt gleich nach den Fürsten von Lobkowitz vor dem Herren Obristen Landthoffmaister votirt.*³¹⁷ Tento list je názornou ukázkou toho, jak raně novověký šlechtic reflektoval každé vybočení ze zaběhnutého řádu. Martinic byl dobře obeznámen se zasedacím pořádkem na zemských sněmech, ale přesto si neodpustil světit papíru svůj postřeh, že dotyčný tajný rada hlasoval hned po knížeti z Lobkovic³¹⁸ a ještě dřív než nejvyšší zemský hofmistr, jímž byl shodou okolností právě Jaroslav Bořita. Marradasovo privilegované postavení navíc podtrhuje skutečnost, že na zasedání zemského sněmu seděl jako císařský tajný rada po pravé straně královského trůnu. V rovině symbolické komunikace bylo toto místo považováno za velmi čestné a významné, neboť se u něho spatřovala paralela s místem po Boží pravici, na němž usedl zmrtvýchvstalý Beránek Boží.

4.3.3. VILÉM SLAVATA AKTIVNÍM TAJNÝM RADOU

S tajnou radou nesouvisely jen dopisy Martinicovy, ale ve své korespondenci Trauttmansdorffovi se jí, ač v naprosto odlišném problému, dotýkal i Vilém Slavata.³¹⁹ Jen několik dní po smrti Ferdinanda II. se Slavata obrátil na Maxmiliána z Trauttmansdorffu s prosbou týkající se jeho možného dalšího působení v tajné radě.³²⁰ Informuje ho o tom, že v souvislosti s novým obsazováním úřadů si dovolil „... [sein] unterthenigen Schreiben an Ihr Kayserliche Majestät

³¹⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11, fol. 20 (? [1638]). List je sice nedatovaný, ale vzhledem k tomu, že Baltasar de Marradas zemřel 12. srpna 1638, lze dobu jeho vzniku určit jen přibližně.

³¹⁸ Míněn je zde kníže Václav Eusebius z Lobkovic, jediný syn Polyxeny Lobkovické z Pernštejna a Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. K jeho osobě srov. Pavel MAREK, *Dětství a dospívání Václava Eusebia z Lobkovic ve světle španělské korespondence jeho rodičů*, in: Ivo Barteček (ed.), *Celostátní studentská konference Historie '99*, Olomouc 2000, s. 61-87; P. MAREK, *Matka a syn*, in: *Česko-slovenská historická ročenka 2001*, Brno 2001, s. 195-202.

³¹⁹ Přesné datum, kdy se stal Vilém Slavata tajným radou, je sporné. Literatura uvádí, že 7. září 1622 jej císař jmenoval do tajné rady, ale přísahu na úřad údajně nesložil dříve než 8. prosince 1625. K tomu srov. August SEDLÁČEK, *Slavata*, in: OSN, sv. XXIII, Praha 1905, s. 341-343; H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 344.

³²⁰ Slavata v dopise nemluví vůbec konkrétně o tajné radě. Pouze zaobaleně vyjadřuje naději, že Trauttmansdorff poradí císaři, kdo by byl v jeho službách nejvhodnější, a přitom si vzpomene na Slavatu. Fakt, že má na mysli právě tajnou radu, se autorce ozřejmil až po přečtení dalšího dopisu, psaného v časovém odstupu pěti dní. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 277, kart. 12 (Jindřichův Hradec, 22. 2. 1637). K tomu srov. tamtéž (Jindřichův Hradec, 27. 2. 1637).

[den] allergnedigsten Kayser König und Herrn abferttigen [thut].“ Císař jej dá jistě Trauttmansdorffovi přečíst a Slavata si je jist tím, že Maxmilián mu „*treulich zu rathen nit werdt unterlaßen*,“ a vzpomene si při té příležitosti také na Slavatu. Toho si Slavata nesmírně váží a slibuje vytrvat ve věrném plnění rozkazů.³²¹

Během pěti dnů se celá záležitost vyřešila ve Slavatův prospěch a císař jej opět potvrdil ve funkci tajného rady.³²² Trauttmansdorffovi se Vilém svěřuje, že jej z celé duše potěšilo, „*das Ihr Kayserliche Majestät [seine] gegen dero Erzhaus Össterreich tragente treu und gehorsambiste Devotion wol erkennen, dannachhero Sy [ihm] mit allen Gnaden gewogen sein und verbleiben, [ihn] auch den Titul und Stel eines Gehaimben Raths allergnedigist conferiren*.“³²³ Z toho důvodu považoval Slavata za více než vhodné, aby zanechal vyřizování všech domácích záležitostí a hned druhý den se vypravil do Vídně. Uvědomoval si přitom svůj poněkud pokročilejší věk, a neopomenul se tudíž dovolávat Boží pomoci. Právě do rukou Boha vkládal naděje, že mu „*derselbe noch das Leben verleyhen wird*,“³²⁴ aby mohl císaři i nadále prokazovat neúnavné a věrné služby a tím se nepřipravil o Ferdinandovu náklonnost. Při jmenování tajným radou mu císař naznačil, že přestože se v uplynulých letech účastnil starých tajných porad, tak od doby, kdy se značně zvýšil počet tajných radů, se běžně schůzky konají i bez některých členů.³²⁵ V další části dopisu Slavata Trauttmansdorffa ujistil, že se nebude cítit ukřivděně, pokud nebude hned povolán k poradě.³²⁶

---

³²¹ Tamtéž (Jindřichův Hradec, 22. 2. 1637).

³²² Ihned, jak se Slavata dozvěděl tuto novinu z Trauttmansdorffova dopisu, poslal mu děkovný list. Srov. tamtéž (Jindřichův Hradec, 27. 2. 1637). Slavata, který funkci tajného rady vykonával opět od 2. dubna 1637, je uveden spolu s ostatními tajnými rady ve dvorském seznamu Ferdinanda III., uloženého v HHStA Wien, OMeA SR, Bd. 186, fol. 3r.

³²³ Tamtéž.

³²⁴ Tamtéž.

³²⁵ V roce nástupu na trůn potvrdil Ferdinand III. ve funkci mnoho tajných radů působících za vlády jeho otce a zároveň jmenoval dalších 16 nových členů, z nichž ovšem jen malou část povolával k zasedacím poradám. K tomu blíže M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 62.

³²⁶ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 277, kart. 12 (Jindřichův Hradec, 27. 2. 1637).

Součástí analyzovaného listu byla i zmínka týkající se možné personální změny ve funkci nejvyššího kancléře českého krále.³²⁷ Za vlády Ferdinanda II. působil v úřadě od roku 1628 právě Vilém Slavata. Přestože byl Ferdinand III. korunován českým králem v Praze 25. 11. 1627, byla mu do rukou svěřena správa Království českého až roku 1634.³²⁸ V souvislosti s jeho chystanou, avšak nakonec neuskutečněnou návštěvou českých zemí³²⁹ roku 1632 mu byl dán k dispozici jako kancléř-adlatus Jiří Adam Bořita z Martinic.³³⁰ Ten viděl roku 1637 šanci získat pro sebe kancléřskou funkci namísto Slavaty.³³¹ A právě o těchto záležitostech píše Slavata Trauttmansdorffovi. Podle jeho názoru je nejdůležitější, aby v úřadě zasedl rozumný člověk, který bude dobře a užitečně sloužit. Tento předpoklad si dovolil Slavata napsat i samotnému císaři. Přestože si je vědom toho, „*daß man [ihn] aber nit würdigt von Ersetzung dises Ambts [seiner] Mainung zuvernehmen,*“ zmiňuje se o hraběti Martinicovi, kterého si vždy vážil pro jeho duševní přednosti a zralá rozhodnutí. Vzápětí ale vše svěruje do vůle Boží.³³² Slavata tušil, že si svým kancléřským místem nemůže být i nadále stoprocentně jist, a proto se obrátil na Trauttmansdorffa, s nímž ho pojilo nejen pracovní, ale i přátelské pouto.³³³ Očekával od něho, že v případě potřeby potvrdí jeho sociální výlučnost. Situace byla nakonec vyřešena kompromisem. Oba kancléři si zachovali původní postavení a v české dvorské kanceláři působili společně. Ve skutečnosti však většina agendy spočinula na

---

³²⁷ V pobělohorském období stál v čele české dvorské kanceláře nejvyšší kancléř krále českého, a nikoli už nejvyšší kancléř království Českého. J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy*, s. 145.

³²⁸ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 386.

³²⁹ Ferdinand III. se v Praze ukázal na krátkou chvíli v květnu 1634. Po nástupu na trůn do ní zavítal ještě čtyřikrát, v letech 1637, 1638, 1646 a 1656. P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 383, 386.

³³⁰ K tomu blíže Slavatův dopis Jaroslavu Bořitovi z Martinic z 22. května 1632, srov. F. TISCHER (ed.), *Dopisy*, SH 2, 1884, s. 35. Srov. též Josef HRDLÍČKA, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 249-273, zde s. 251.

³³¹ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 825.

³³² SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 277, kart. 12 (Jindřichův Hradec, 27. 2. 1637).

³³³ Jak již bylo zmíněno v jedné z předchozích kapitol, figurovalo Slavatovo jméno na seznamu kmotrů Trauttmansdorffových dětí, což svědčí o vzájemných kladných vztazích. Jejich vřelost a vážnost se ještě více prohlubovala tím, že Slavata nazýval Maxmiliána svým bratrem. K problematice užívání příbuzenské terminologie raně novověkými šlechtici se vyjádřil P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 641-656.

bedrech Martinicových, neboť Slavata byl v té době již zasloužilým kmetem. Mladý Martinic se ovšem hodnosti nejvyššího kancléře nedočkal, protože zemřel o dva roky dříve než Slavata.³³⁴

Slavatův dopis naznačuje, jak v praxi probíhalo obsazování úřadů. Císař o těchto záležitostech nerozhodoval sám, nýbrž spoléhal na odbornou radu dalších osob, zvláště nejvyššího hofmistra.³³⁵ Ten z pozice své funkce měl jako málokdo možnost permanentního přístupu k císaři bez účasti třetí osoby. Jelikož byl Maxmilián z Trauttmansdorffu pověřen jednáním s různými vyslanci či dalšími osobami, kteří se obraceli se žádostí na panovníka, měl dobrý přehled o veškerém dění, a tudíž i odhad, kdo by byl vhodný na tu kterou úřední pozici. Vzájemný vztah Ferdinanda k Maxmiliánovi se nesl na přátelské a důvěryplné rovině, z čehož vyplývá, že pro císaře mělo Trauttmansdorffovo slovo velkou váhu, a společnost urozenců si toho byla velmi dobře vědoma.³³⁶

Tajná rada do určité míry vybočovala z řady ostatních dvorských úřadů, protože fungovala jako osobní poradní orgán panovníka, a tak pozbývala úředního charakteru.³³⁷ Členové, kteří patřili k nejužšímu a nejaktivnějšímu jádru, se vymezovali vůči ostatním dvorským hodnostářům pravidelným přístupem k samotnému císaři, a tak potvrzovali svou sociální výlučnost. Odvrácenou stranou mince byla ovšem velká časová vytíženost, která postihovala mnohé z nich. Vilém Slavata si v dopisech příteli Jaroslavu Bořitovi z Martinic, případně jeho synovi Jiřímu Adamovi, poměrně často stěžoval na nedostatek času.³³⁸ Jeho pracovní náplň byla zdvojnásobena především kvůli povinnostem

³³⁴ Srov. tamtéž, s. 825.

³³⁵ Císař Ferdinand III. považoval Maxmiliána z Trauttmansdorffu za prvního a nejdůležitějšího mezi svými poradci. O mnohých záležitostech se s ním radil i mimo zasedání tajné rady formou krátkých čtyř- až pěti řádkových ručně psaných lístků. Více B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 92-93.

³³⁶ O Trauttmansdorffovi se dokonce říkalo, že „*má srdce vládce ve svých rukou*.“ K tomu srov. M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 427-429.

³³⁷ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 369.

³³⁸ V závěru jednoho z dopisů Martinicovi napsal: „...*víceji dnes psáti času nepostačuje*.“ F. TISCHER (ed.), *Dopisy*, SH 1, 1883, s. 321 (Viedeň, 21. 4. 1632). Jindy se omlouval, že „*na postscripta Tvé Mti nedávám dnes odpovědi, proto že nemám tak mnoho k tomu času*.“ srov. TÝŽ (ed.), *Dopisy*, SH 2, 1884, s. 37. Od konce 16. století přestalo platit cyklické pojetí času a bylo nahrazeno pojetím lineárním, které si vyžadovalo nastupující byrokratické státní správy. Pro raně novověkého člověka zvyklého žít v koloritu střídání přírodně-církevních cyklů bylo velmi těžké přizpůsobit se tak znatelné civilizační proměně. Na příkladu života rytířů v době předbělohorské to demonstroval Václav BŮŽEK, „*A tak jsem tam dlouho zdržován byl ...*“ *Čas v životě předbělohorských rytířů*, *DaS* 15, 1993. č. 3, s. 26-30.

plynoucím z úřadu nejvyššího kancléře. V korespondenci však neopomíjel zmiňovat chvíle, které strávil v nejtěsnější blízkosti císaře jako tajný rada.³³⁹ Ráno v osm hodin už zasedal na poradě,³⁴⁰ a častokrát nepřišel domů ode dvora dříve než v osm hodin večer.³⁴¹

Ze Slavatových dopisů Martinicovi také vysvítá Ferdinandova zbožnost,³⁴² na jejíž praktické části se i sám Slavata osobně účastnil. Silným zážitkem pro něho jistě na dlouhou dobu zůstala návštěva bohoslužby ve vídeňském Schottenkirche 24. května 1634, a proto se o něj neváhal podělit s Martinicem, tentokrát však s Jiřím Adamem.³⁴³ Během mše svaté se totiž strhla hlasitá vřava panikařících lidí, kteří se domnívali, že se bortí kostel, hoří, nebo byl spáchán atentát na císaře a jeho rodinu, což se nakonec ukázalo jako poplašná zpráva, neboť ve skutečnosti se nic vážného nestalo, nepočítají-li se drobná zranění, k nimž došlo během paniky. Při analýze dopisu badatele zaujme, do jaké role se Slavata při incidentu stylizoval. Zdůrazňuje fyzickou blízkost samotnému císaři, která jej opravňovala k poskytnutí nejvyšší možné ochrany. Císaře, unikajícího před nebezpečím na kúr, doprovázel po pravé (!) straně, zatímco nejvyšší komorník³⁴⁴ jej chránil zleva. Jak již bylo řečeno dříve, pravá strana byla v symbolické rovině považována za čestnější než levá. Při tlačenicí všichni tři upadli, ale panovníkovi bylo pomůženo vstát, zatímco na Slavatu vzápětí spadla císařovna. Slavata jí

---

³³⁹ V listu ze dne 10. 4. 1632 Martinicovi psal: „*Dnes ráno od pátý až do desátý hodiny chodil jsem s J. M. Cskou a se vším dvorem k hrobům, potom byly služby boží konány až po 12. hodině; potom odpoledne po třetí hodině v kostele sv. Augustina byly držány 3 kázání, potom jitřní jak tam tak při dvoře, tak že teprva nyní u večer k 8. hodině domů jsem přijel, pročez nemohu než krátce psáti.*“ Srov. F. TISCHER (ed.), *Dopisy*, SH 1, 1883, s. 318 (Vídeň, 10. 4. 1632).

³⁴⁰ „... když jsme do tejně rady šli ráno o 8. hodině ...“; TÝŽ (ed.), *Dopisy*, SH 2, 1884, s. 37.

³⁴¹ „Přišedše nyní o osmé hodině ode dvora ...“; TÝŽ (ed.), *Dopisy*, SH 1, 1883, s. 318 (Vídeň, 12. 4. 1632). Za výjimečných okolností se domů vracel i později, jako tomu bylo koncem května 1634 po aféře v Schottenkirche, o které bude dále řeč. Martinicovi poté psal, že „*teprva po 9. hodině do svého ložumentu sem se navrátil,*“ TÝŽ (ed.), *Dopisy*, SH 3, 1885, s. 289 (Vídeň, 24. 5. 1634).

³⁴² Ferdinandova pověstná zbožnost v praxi zahrnovala ranní rozjímání, dvě mše, pětinasobné políbení podlahy na paměť pěti ran Ježíše Krista nebo častou účast na procesích. Jeho zpovědník Vilém Lamormaini sestavil tzv. *Virtutes Ferdinandi II.*, v nichž vyzdvihoval jeho dobročinnost, úctu ke kněžskému řádu, lásku k Panně Marii a svatým a v neposlední řadě také k eucharistii a sv. Trojici. Tím položil základy dynastickému politickému mýtu o rakouské zbožnosti „*pietas Austriaca*“. K tomu blíže R. J. W. EVANS, *Vznik*, s. 84-85.

³⁴³ Srov. F. TISCHER (ed.), *Dopisy*, SH 3, 1885, s. 287-289 (Vídeň, 24. 5. 1634).

³⁴⁴ Za vlády Ferdinanda II. jím byl Johann Jakob Khiesel hrabě z Gottschee, a to v letech 1627/8-1637 (15. 2.). T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*, I/1, s. 277.

v podstatě zachránil před vážnějším zraněním. Tím, že se o tom v dopise zmiňuje, poukazuje na to, jak skrze svou oběť posloužil i ve vypjaté situaci příslušníkům domu habsburského. Skrze službu si tak upevňuje svou čest a dává ji na odiv mladému Martinicovi, který ještě nemá tolik zkušeností.³⁴⁵ Lehká zranění, která sám utrpěl, nijak nezveličuje, ale především vyjadřuje chválu „*pánu bohu, že v tom tumultu a v velkej tlačenici J. Mtem, nejmilostivější vrchnosti [...], žádné ublížení se nestalo!*“³⁴⁶ Z Vilémových slov vyzařuje naprostá loajalita a náklonnost panovníkovi a jeho rodině, bez níž by ovšem byla úspěšná služba u dvora jen stěží uskutečnitelná.

Slavatovo členství v tajné radě souviselo nejen s otázkou jeho cti, ale i osobní prestiže a reprezentace. K povinnostem, které z této funkce vyplývaly, přistupoval velmi zodpovědně a byl si toho náležitě vědom, což je patrné v jeho korespondenci. Výmluvným příkladem je list psaný Jaroslavu Bořitovi z Martinic, v němž dopodrobna popisuje smrt manželky Ferdinanda III., císařovny Marie Anny v květnu 1646, a zároveň líčí svou úlohu u dvora během nastalého smutečního dění.³⁴⁷

Císař z pochopitelných důvodů nebyl schopen plnit běžné státnické povinnosti,³⁴⁸ a proto tajní radové „*ráno o 8. hodině vyslyševše jednu mši svatou sešli [...] se v pokoji pana hraběte Khevenhillera, z poručení J. M. Císaře tajnou radu [...] drželi a co tak uváženo bylo, k večeru J. M. Císaři na loži ležící [...] přednesli.*“³⁴⁹ Slavata v dopisu několikrát vyzdvihuje, že „*J. M. Císař ráčil potomně k sobě [ho] povolati, některé věci, které dnes ráno v tajné radě bez přítomnosti J. M. Císaře v jedné J. M. Císaře Ante komoře uvažovány bejti měly, k přednášení poručiti a*

---

³⁴⁵ Členem tajné rady se Jiří Adam Bořita z Martinic stal pravděpodobně až roku 1637, srov. H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 299.

³⁴⁶ F. TISCHER (ed.), *Dopisy*, SH 3, 1885, s. 288 (Viedeň, 24. 5. 1634).

³⁴⁷ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15, fol. 94-97 (Linec, 15. 5. 1646). Dopis má velkou vypovídací hodnotu, neboť se v něm zrcadlí nejen přístup raně novověkého urozence ke smrti, ale především její vnímání a prožívání na panovníckém dvoře. Této problematice bude věnována větší pozornost v kapitole „*Panovnický dvůr zahalen do smutku*“.

³⁴⁸ Obecně lze však říci, že Ferdinand III. byl v záležitostech tajné rady velmi svědomitý a její schůzky pravidelně navštěvoval, srov. H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 134.

³⁴⁹ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15, fol. 95 (Linec, 15. 5. 1646). I za normálních okolností chodili tajní radové po ránu na mši svatou a teprve poté se scházeli k poradám, srov. T. FELLNER – H. KRETSCHMAYR, *Die österreichische Zentralverwaltung*, I/1, s. 48.

potomně asi půl hodiny ráčil s [ním] promlouvati a oznamovati kterak jest se v příčině nemoci J. M. Císařovny dálo.“³⁵⁰ V dopise se neobjevují jména žádných jiných tajných radů, s nimiž se Vilém v oněch dnech scházel.³⁵¹ V čele měl sice oficiálně stát Maxmilián z Trauttmansdorffu jako nejvyšší císařský hofmistr a prezident tajné rady, ale v danou dobu pobýval mimo vídeňský dvůr, neboť se účastnil diplomatických mírových jednání v Münsteru a Osnabrückeru.³⁵² Rozhovor s císařem mezi čtyřma očima považoval čtyřiasedesátiletý Slavata za projev úcty a především důvěry vůči jeho osobě a uznání za veškeré služby učiněné vládnoucímu rodu.³⁵³ Dokazuje tím také to, že i ve stáří je důstojným pokračovatelem rožmberského a hradeckého odkazu. „Vládce domu hradeckého“ tak demonstroval osobním kontaktem s panovníkem sociální výlučnost svého rodu. Ve srovnání s druhou polovinou 17. století a dobou následující se ukazuje, že už před polovinou 17. věku platilo, že jedinec, který se pohyboval v panovníkově bezprostřední blízkosti, byl v rámci své šlechtické vrstvy vyzdvihován nad všechny ostatní členy.³⁵⁴

4.3.4. JINDŘICH LIBŠTEJNSKÝ Z KOLOVRAT TITULÁRNÍM TAJNÝM RADOU

Fakt, že Maxmilián z Trauttmansdorffu sloužil mnohdy jako vlivný přímluvce, dokazuje mimo jiné i dopis Jindřicha Libštejnského z Kolovrat, adresovaný Maxmiliánovi v roce 1641.³⁵⁵ Jindřich mu v něm

---

³⁵⁰ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15, fol. 96 (Linec, 15. 5. 1646).

³⁵¹ Po nástupu Ferdinanda III. na trůn tvořili aktivní jádro tajné rady Maxmilián z Trauttmansdorffu, Anton Wolfradt, Vilém Slavata a Franz Christoph Khevenhüller. Po roce 1640 se počet zasedajících účastníků zvýšil, ale nebyl totožný pro každé zasedání, protože někteří působili v úřadech mimo Vídeň. Na poradách se tak objevovali Matthias Gallas, Oldřich František z Kolovrat, Johann Ludwig Kuefstein, Jaroslav Bořita z Martinic, Johann Rudolf Puechheim, Jindřich Šlik, Rudolf Teufenbach a Maximilian z Valdštejna. Blíže H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 133-134.

³⁵² B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 180.

³⁵³ Na příkladu Ferdinanda ze Schwarzenberku analyzuje Rostislav Smíšek význam blízkého vztahu raně novověkého šlechtice k samotné císařovně. Skrze vztah tohoto typu ozřejmoval urozenec vlastní postavení v rámci hierarchické společnosti. K tomu blíže R. SMÍŠEK, *Císařský dvůr*, s. 387-394.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 60.

³⁵⁵ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 196, kart. 9 (Praha, 8. 6. 1641).

sděluje, že se od svého syna³⁵⁶ dozvěděl, že „*Ihr Kayserliche Majestät [ihn] mit dem Titel dero Gehaimben Rath allergnedigst verehret, und solchen in Kayserliche Gnade conferiret.*“³⁵⁷ Uvědomuje si, že se tak stalo za Trauttmansdorffovy podpory, což chápe jako projev velké milosti a náklonnosti vůči své osobě. Chce mu za to upřímně poděkovat a spolu se synem co nejlépe v každý čas sloužit. Pro více než sedmdesátiletého Kolovrata, který v té době působil v Českém království jako nejvyšší komorník,³⁵⁸ to znamenalo ocenění za všechny dosud vykonané služby panovnickému rodu.³⁵⁹ Přestože se stal pouhým titulárním tajným radou, který neměl žádný podíl na rozhodování panovníkových záležitostech,³⁶⁰ stoupla tím jeho osobní prestiž.

4.3.5. TAJNÁ RADA – PROSTŘEDEK MOCI I SEBEPREZENTACE

Na příkladu Slavaty, Martinice a Kolovrata se autorka pokusila ukázat tři odlišné, a přesto v něčem podobné přístupy k tajné radě jako císařovu poradnímu kolegiu. Prototypem řádného a aktivního člena byl bezesporu Vilém Slavata, kterého k tomu předurčoval téměř neustálý pobyt při panovnickém dvoře, vyplývající z výkonu funkce nejvyššího kancléře českého krále. Slavata tak měl možnost podílet se do určité míry na výkonu ústřední moci.

---

³⁵⁶ Jindřichův syn Oldřich František Libštejnský z Kolovrat († 3. 1. 1650) působil v zemských úřadech v letech 1643-1644 jako nejvyšší komorník, po smrti otce převzal úřad nejvyššího hofmistra 1646-1650 a na velmi krátkou dobu po smrti Jaroslava Bořity z Martinic 21. 11. 1649 byl nejvyšším purkrabím do své smrti 3. 1. 1650. V letech 1634-1645 zastával funkci prezidenta dvorské komory, 26. 12. 1634 se stal rovněž prezidentem české komory. K tomu srov. F. TISCHER (ed.), *Dopisy*, SH 3, 1885, s. 361 (Víděň, 17. 6. 1634). Roku 1637 byl také jmenován tajným radou. Zmínky o jeho osobě lze najít v následujících pracích: August SEDLÁČEK, z *Kolovrat*, in: OSN, sv. XIV, Praha 1899, s. 600; F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 385-388; M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 361; B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 70; H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 267-268.

³⁵⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 196, kart. 9 (Praha, 8. 6. 1641).

³⁵⁸ Ve funkci nejvyššího komorníka byl Jindřich Libštejnský z Kolovrat činný v letech 1638-1643. Poté až do své smrti v roce 1646 zastával úřad nejvyššího hofmistra Království českého. Svou kariéru ovšem zahájil ve funkci hejtmána Nového Města pražského v letech 1612-1614. Za vlády Ferdinanda II. působil nejprve jako sudí dvorský 1623-1628 a následně jako nejvyšší sudí 1627-1638. K jeho osobě blíže A. SEDLÁČEK, z *Kolovrat*, s. 600; F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 385-388.

³⁵⁹ Propůjčení úřadu tajného rady svědčilo o zvláštní císařově vážnosti, s níž k dané osobě přistupoval. Blíže M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 119.

³⁶⁰ Jindřichovo jméno nefiguruje v žádných seznamech tajných radů na rozdíl od jeho syna. Srov. H. F. SCHWARZ, *The Imperial Privy Council*, s. 267-268.

S postupným početním nárůstem členstva v tajné radě se začala rozpadat těsná souvislost mezi službou, přítomností u dvora a odměnou. Za vlády Ferdinanda III. byla dvorská pokladna schopna vyplácet méně než polovinu tajných radů, což ovšem neznamenalo, že by ostatní byli u dvora nepřítomni. Přesto byli jmenováni jedinci, kteří kvůli svému úřadu museli trvale sídlit mimo Vídeň, takže se porad účastnili jen příležitostně.³⁶¹ To je případ mimo jiné i Adama mladšího z Valdštejna, který byl ve funkci tajného rady znovu potvrzen 1. června 1637,³⁶² či Jaroslava Bořity z Martinic. Ten se například na zasedáních v letech 1646-1650 podílel jen ze 7%, zatímco Slavata z plných 57%. Martinic byl přítomen na poradách především tehdy, kdy pobýval císařský dvůr v Praze jako tomu bylo v roce 1648.³⁶³ Zcela jiným případem jsou tzv. titulární tajní radové, kteří tuto funkci získali jen jako čestnou, ale nedisponovali žádnou skutečnou mocí. K nim se řadí Jindřich Libštejnský z Kolovrat.

Ačkoli všichni tři šlechtici zaujímali různé postavení v rámci tajné rady, spojovalo je pojetí členství jako prostředku k upevnění cti, společenské prestiže a reprezentace. Zázemí, z něhož mohli čerpat podporu, dobrou radu či osobní přímluvu, jim poskytoval pozdější nejvyšší císařský hofmistr Maxmilián z Trauttmansdorffu, o jehož výborném postavení u dvora Ferdinanda II. a zvláště Ferdinanda III. se v obecném povědomí urozené společnosti velmi dobře vědělo.

4.4. POD OCHRANOU PATRONA

Téměř neustálé sídlo panovnického dvora ve Vídni v pobělohorské době poněkud komplikovalo přímý kontakt šlechty z českých zemí s panovníkem i s celým dvorským organismem. Pro urozeného jedince toužícího po uplatnění v císařových službách bylo nezbytně nutné mít v panovníkově blízkosti vlivné přímluvce a ochránce – patrony, kteří by mu v případě potřeby poradili, pomohli a byli by schopni uchránit ho před pomluvami a očerněním. Bez jejich přispění by šlechtic nemající

---

³⁶¹ M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 118, 120.

³⁶² HHStA Wien, OMeA SR, Bd. 186, fol. 4.

³⁶³ M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 124, 341.

přístup k císaři neuspěl.³⁶⁴ Jak již bylo v předchozím výkladu naznačeno, jedním z nejvýznamnějších přímluvců už během éry Ferdinanda II. se stal právě Maxmilián z Trauttmansdorffu, který byl ještě před vrcholem své úřednické kariéry považován za „*wichtiger und vornehmer Patron*“ s velkým vlivem u dvora.³⁶⁵ V nepřeborném množství písemných žádostí o intervenci a patronát, které k němu proudily, se objevily také dopisy Jaroslava Bořity z Martinic, jimž bude nyní věnována pozornost.³⁶⁶

4.4.1. PROSBY JAROSLAVA BOŘITY Z MARTINIC O PŘÍMLUVU ZA KARIÉRU SYNŮ

Na podzim roku 1636 cítil Martinic potřebu zajistit svému mladšímu synovi Bernardu Ignácovi kariéru v habsburských službách. U příležitosti konání kurfiřtského sněmu, jehož cílem bylo zvolení nového římského krále, vyslal do Řezna svého „*jüngerer lieben Sohn, Graffen Bernardo Ignatio, damit er, die jetzt bevorstehende solemnitates der Königlichen Römischen Crönung sehen, und etwas mehrers erfahren möchte.*“³⁶⁷ Bernard tam odcestoval se starším bratrem Jiřím Adamem, který už v té době působil v české dvorské kanceláři. Bernard dostal od otce nařízení, aby hraběti Trauttmansdorffovi dobře sloužil a aby se prezentoval. Martinicovy ambice byly však značně vysoké, když doporučoval zmíněného syna nejen do Trauttmansdorffových služeb, ale především do služeb králových. Své neotřelé snahy odůvodňoval tím, že „*so würdt iedoch auch verantwortlich sein, wan bey iezigem, in diesem Königreich Böhaimb kunthbaren Mangel gelehrter und qualificirter Personen, ein Vater sein Sohn (wellichen er von Jugendt auf lange Zeit, mit schwerem Uncosten, nicht allein in humaniority, sondern auch in*

---

³⁶⁴ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 673.

³⁶⁵ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 49.

³⁶⁶ Trauttmansdorffova pozůstalost, uložená v klášterské pobočce SOA Plzeň, obsahuje pouze zlomek korespondence, kterou Maxmilián během svého působení přijal, a jejíž součástí jsou zmiňované dopisy. Stěžejní část pramenů týkající se Maxmiliánovy osoby je badatelům přístupná v Rakouském státním archivu ve Vídni, v oddělení Všeobecného správního archivu pod složkou Rodinný archiv Trauttmansdorffů.

³⁶⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorf, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 25. 10. 1636).

*altioribus studiis erhalten*³⁶⁸) Ihrer Königlichen Majestät als seinem gnadigsten Erbherrn, auch dem lieben Vatterland zu nützlichen diensten, und Befürderung publici boni, gehorsambst offerirt und darstellt.“³⁶⁹

Z citovaného výroku je patrné, že Martinic rozhodně netrpěl nedostatkem vysokého sebevědomí. Většina jeho současníků – urozenců, pokud jim to hmotné i sociální zázemí dovolovalo, vysílala své syny na studia do ostatních evropských zemí v rámci tzv. kavalírských cest, o nichž už byla řeč. Přesto Martinic tuto skutečnost v dopise vyzdvihoval. V pozici nejvyššího zemského hofmistra měl jistě dostatečné povědomí o tom, jak obsazování úřadů ve skutečnosti funguje. Vzhledem ke své trvalé přítomnosti v Praze neměl s panovníkem vybudovaný žádný pravidelný přímý kontakt, proto zvolil možnost obrátit se na některého z nejvýznamnějších dvořanů. V dopise dokonce doslova uvedl, že je mnohem důstojnější „zu Ämbtern berüfft zu werden [...], als sich selbst derenthalb anzumelden stehet.“³⁷⁰ Martinicovi se však zdálo, že jeho žádost nebyla vyslyšena, a tak se přesně o měsíc později rozhodl Trauttmansdorffovi opět napsat. Postěžoval si mu, že „auf [sein], sub dato den 25 nechst verwichnen Monats Octobris an [seinen] Herrn Graffen dienstlich gethanes Schreiben (darin [er seinen] lieben Sohn Bernardum Ignatium, deroselben gnad und protection, treulich consecrirt, auch bey Ihrer Königlichen Majestät [den] gnedigsten Herrn wozu [sein] Herr Graff denselben vor qualificirt erkennen wurde, groß günstig zu promovieren, fleißig gebetten) [ihm] bis dato, kein würckliche willfährigkeit ervolgt, und [er] gleich wol vor nöttig erachte, mit ihme, ein gewiße bestellung zu machen.“³⁷¹ Martinic byl přesvědčen, že Trauttmansdorff rozpozná Bernardovy dispozice, a doporučí ho do králových služeb. V žádném případě si nepřipouštěl neúspěch, což podtrhl vyjádřením potěšující naděje, že „[sein] Herr Graff [=Maxmilián z Trauttmansdorffu] mit Ihrer Königlichen Majestät

---

³⁶⁸ Bernard Ignác studoval na několika evropských univerzitách. V Pasově se účastnil filosofických disputací, základy právnícké vědy studoval v Ingolstadtu a teologické vzdělání získal ve Štýrském Hradci a v Římě, srov. C. von WURZBACH, *Biographisches Lexikon*, s. 46.

³⁶⁹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorf, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 25. 10. 1636).

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ Tamtéž (Praha, 25. 11. 1636).

durch seine kräftige beförderung, erlangten gnedigsten gueten resolution, [ihm] sambt ihme [seinem] Sohn, ehest erfreuen wölle, und werde.“ Za každou poskytnutou zprostředkovatelskou službu bylo potřeba se nějakým způsobem odvděčit. Z toho důvodu slíbil Martinic Trauttmansdorffovi, že jeho samého i celý jeho dům bude za projevenou milost a dobrodiní se všemi svými blízkými při každé příležitosti chválit a bude mu i nadále věrně sloužit.³⁷²

Vývoj dalších událostí dokazuje, že Martinicova snaha nevyzněla naprázdno. Svědčí o tom seznam dvořanů Ferdinanda III., v němž se v kolonce „Mundschenk“ čili číšník objevilo jméno Bernarda Ignáce z Martinic. Mladý Martinic začal sloužit 15. prosince 1636 s roční dvorskou apanáží 400 zlatých.³⁷³ Otec se o synově povýšení dozvěděl o něco dříve, protože už 10. prosince posílal Trauttmansdorffovi do Řezna děkovný dopis za poskytnutou intervenci. Zároveň v něm vyjádřil naději, že bude za svou šestatřicetiletou věrnou službu českému králi odměněn povýšením syna z funkce číšníka do úřadu skutečného komorníka.³⁷⁴ Je zajímavé, že i toto přání bylo Martinicovi seniorovi splněno. Bernard Ignác setrval v úřadu číšníka pouhé čtyři měsíce a 20. dubna 1637 byl povýšen na nejvyššího komorníka pod stříbrným nádobím.³⁷⁵ Po téměř dvou letech se z něj stal skutečný komorník.³⁷⁶

Komornický úřad byl spolu s tajnou radou v průběhu 17. století jedním z početně nejrychleji narůstajících úřadů. Nezvyklý nárůst členstva započal za Ferdinanda II., který za dobu vlády jmenoval celkem 670 komorníků.³⁷⁷ Například ve srovnání s Rudolfem II., jenž uvedl do funkce během čtyřicetiletého vládnutí na 60 komorníků, je to velice úctyhodné číslo. V jeho šlépějích pokračoval i Ferdinand III.³⁷⁸ Za jeho éry se však rozvolnila kdysi těsná souvislost mezi vlastnictvím úřadu,

---

³⁷² Tamtéž.

³⁷³ HHStA Wien, OMeA SR, Bd. 186, fol. 8.

³⁷⁴ B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*, s. 65.

³⁷⁵ HHStA Wien, OMeA SR, Bd. 186, fol. 32.

³⁷⁶ Do funkce císařského komorníka byl povýšen 4. března 1639 a ročně dostával 480 zlatých. Srov. tamtéž. Komornickou službu začal vykonávat až 4. května, tamtéž, fol. 123. K tomu srov. též HHStA Wien, OKäA, C/ F2, fol. 25. Údaje souhlasí i s dalším seznamem skutečných komorníků Ferdinanda III., HHStA Wien, OMeA Sd. 184/83.

³⁷⁷ Do současnosti se zachoval pouze jediný seznam komorníků Ferdinanda II. z let 1606-1635, který je badatelům k dispozici v HHStA Wien, OKäA, C/ F1, fol. 1-42.

³⁷⁸ M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 50-58.

skutečným výkonem komornické služby, přítomností v místě služby či u dvora, a odměnou. Jedinec nepřestával být komorníkem, pokud se na delší dobu vzdálil ode dvora, nebo naopak vykonával-li službu, aniž by byl placen. Proto byla zavedena označení rozlišující mezi „wirklicher“ a „unwirklicher Kämmerer“, která jsou doslovně uváděna v pramenech.³⁷⁹ Skuteční komorníci měli právo službu vykonávat, ale ne všichni se toho opravdu zhostili, avšak titul, komornický klíč i výhody jim byly rezervovány. Naopak u neskutečných komorníků bylo jisté, že v budoucnu už nebudou komornickou službu vykonávat. Někteří z nich patřili původně ke skutečným komorníkům, a mnozí z nich pak následně zakotvili v některém z vysokých úřadů.³⁸⁰ Takový postup čekal jak na Adama mladšího z Valdštejna, tak i na Viléma Slavatu. Oba se stali, ač v rozdílném roce, komorníky císaře Ferdinanda II.³⁸¹ V souvislosti s ustanovením nového českého krále v podobě Ferdinanda III. se objevili mezi jeho přijatými komorníky Jaroslav Bořita z Martinic, Jindřich Libštejnský z Kolovrat či Adam mladší z Valdštejna; Slavatovo jméno ovšem chybělo.³⁸² Jelikož všichni zastávali v Českém království významné úřady,³⁸³ dalo se předpokládat, že skutečným komornickým povinností nebudou moci dostát, a proto byli označeni za komorníky neskutečné, tentokrát i včetně Slavaty.³⁸⁴

Komorníci typu Bernarda Ignáce pobývali u dvora zpravidla vícero měsíců, avšak jen po dobu několika týdnů skutečně vykonávali komornickou službu. V případě potřeby plnili různé krátké úkoly při obsluze u tabule či v kostele. I komorníci, kteří se nevěnovali povinností plynoucím z jejich úřadu, museli být alespoň jedenkrát u dvora přítomni, a to ve chvíli, kdy skládali přísahu.³⁸⁵

---

³⁷⁹ Seznam skutečných i neskutečných komorníků z let 1623-1650 se ve zkoumaném období zachoval právě pro vládu Ferdinanda III. Uložen je v HHStA Wien, OKäA, C/ F2, fol. 1-35.

³⁸⁰ M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 81-84.

³⁸¹ Adam mladší z Valdštejna byl přijat za komorníka už roku 1618, zatímco Vilém Slavata až o tři roky později. Srov. HHStA Wien, OKäA, C/ F1, fol. 8, 11.

³⁸² Všichni zmínění urození byli shodně přijati roku 1635. HHStA Wien, OKäA, C/ F2, fol. 24.

³⁸³ V roce 1635 byl Vilém Slavata již sedmým rokem nejvyšším kancléřem, Adam mladší z Valdštejna působil jako nejvyšší purkrabí, Jaroslava Bořitu z Martinic dosud zaměstnávaly povinnosti nejvyššího hofmistra, a Jindřich Libštejnský z Kolovrat zastával funkci nejvyššího sudí, srov. F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 384-385.

³⁸⁴ HHStA Wien, OKäA, C/ F2, fol. 1.

³⁸⁵ M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 79-81.

Bernard Ignác z Martinic v podstatě odstartoval svou dlouhou a pestrou úřednickou kariéru už 26. dubna 1638, kdy byl „zum *Appelationsrath installiert worden*.“³⁸⁶ V Trauttmansdorffově pozůstalosti se zachoval dopis Jaroslava Bořity z Martinic, který se týká Bernardova vstupu do apelační rady.³⁸⁷ Při jeho interpretaci však narazí badatel na jisté nesrovnalosti. Předně je list bez jakékoli datace a určení místa vzniku. Zavádějící je rovněž informace, že se Bernard Ignác stal viceprezidentem apelační rady, jímž ve skutečnosti nikdy nebyl.³⁸⁸ Vzhledem k tomu, že Martinic vyjádřil poděkování za udělení funkce v apelační radě jeho synovi, vztahuje se zřejmě daný list k událostem roku 1638. Tuto domněnku navíc posiluje Martinicova věta: „*Sintemal er [Bernard Ignác], als ein zimblicher Jurist, in diesem Ambt, Ihrer Königlichen Majestät nicht übel, sondern wol und nützlich dienen, und durch seinen Fleiß, weitere promotion zuverdienen sich bemühen würdt...*“³⁸⁹

Bernard Ignác byl skutečně schopným úředníkem, takže mohl svým kariérním postupem dělat otcí jen samou radost. Když 13. října 1643 zemřel Fridrich z Talmberka, do hry se dostalo místo prezidenta apelační rady a úřad nejvyššího zemského hofmistra v Českém království.³⁹⁰ Kdo jiný by se lépe chopil možnosti získat významný úřad pro syna než Jaroslav Bořita z Martinic! Za dva týdny po Talmberkově smrti obdržel Trauttmansdorff dopis, v němž se na něho pln důvěry jako na svého „*vornembsten Patron*“ obrátil právě Jaroslav Bořita. Zmiňoval se o tom, že po Talmberkově odchodu budou muset být některé úřady v dědičném Království českém nově obsazeny, a proto si dovolil „*[seinen] lieben ältisten Sohn, Bernardum Ignatium, bester Maßen*

---

³⁸⁶ Seznam všech prezidentů a apelačních radů od roku 1548 je uložen v Rakouské národní knihovně ve Vídni. Srov. ÖNB Wien, Cod. 13630, fol. 12.

³⁸⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11 (? , [1638]).

³⁸⁸ Jaroslava Bořitu zřejmě nadmíru uspokojovala představa, že má velmi úspěšné a schopné syny, a tak se nechal poněkud unést. Nejstarší syn Jiří Adam se totiž 16. října 1628 stal prvním viceprezidentem apelační rady. Srov. ÖNB Wien, Cod. 13630, fol. 10.

³⁸⁹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11 (? , [1638]).

³⁹⁰ Fridrich z Talmberka na Vlašimi se stal osmým prezidentem apelační rady už roku 1616. Během stavovských nepokojů v českých zemích zůstal úřad neobsazen. Teprve 22. dubna 1622 se do funkce opět vrátil Talmberk. Srov. ÖNB Wien, Cod. 13630, fol. 7-8. V zemských úřadech byl roku 1625 jmenován nejvyšším zemským sudím, v letech 1628-1638 vykonával funkci nejvyššího komorníka a kariéru završil jako nejvyšší zemský hofmistr mezi léty 1638-1643. K tomu srov. F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 384-387.

*recommendiren.*³⁹¹ Do úřadu nejvyššího zemského hofmistra byl 4. listopadu 1643 jmenován Jindřich Libštejnský z Kolovrat,³⁹² zatímco v pořadí devátým prezidentem apelační rady se stal Bernard Ignác z Martinic. Poté, co v České dvorské kanceláři složil císaři prezidentskou přísahu, byl „*durch Ihre Gnaden Herrn Obristen Landthoffmeister Herrn Heinrichen Freyherrn von Kollowrath zu dem Appellationspraesidenten installiert worden, den 10. Novembris 1643.*“³⁹³

Martinic senior se musel o synově jmenování dozvědět o něco dříve, poněvadž už 7. listopadu psal Trauttmansdorffovi do Vídně děkovný dopis. V něm vyjadřoval radost nad panovníkovým milostivým rozhodnutím udělit Bernardu Ignácovi úřad prezidenta nad apelacemi. Důležitou součástí listu je uznání a poděkování Trauttmansdorffovi za jeho „*ansehenliche beförderung*“, která se ostatně vůči jeho osobě a jeho blízkým efektivně již „*öffters beschehen.*“³⁹⁴ Za tuto vícekrát projevenou náklonnost mu i se synem slíbil, že mu bude pilně sloužit, dokud jen bude moci, a zároveň jej poroučel do Boží ochrany.

Martinicovy dopisy dokazují, že bez vlivného přímluvce by měl šlechtic z nepříliš významného rodu mnohem těžší pozici a menší šanci prosadit se do některého z významných úřadů. Proto Jaroslav Bořita neintervenoval jen za druhorozeného Bernarda Ignáce, ale zmínil se i o dalším synovi, Ferdinandu Leopoldu Bennovi z Martinic, kterého odmalička vedl k budoucí církevní kariéře. Hraběte z Trauttmansdorffu proto poslušně prosil, aby „*[ihm] die Gnad zu erzeigen*“, a aby se za Ferdinanda z moci své autority přimluvil u císaře. Jaroslav by byl rád, kdyby se Ferdinand dostal „*auf eines aus diesen dreyen hohen Thumbstiefftern, Aichstadt, Augsburg oder Regensburg*“ na pozici kanovníka.³⁹⁵ I tentokrát byly Martinicovy prosby vyslyšeny, neboť Ferdinand Leopold se po jmenování titulárním kanovníkem pražské metropolitní kapituly roku 1635 stal postupně držitelem osmi kanonikátů,

---

³⁹¹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 28. 10. 1643).

³⁹² V této funkci setrval Kolovrat až do smrti roku 1646. F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 387.

³⁹³ ÖNB Wien, Cod. 13630, fol. 13.

³⁹⁴ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 7. 11. 1643).

³⁹⁵ Tamtéž (Praha, 19. 11. 1636).

a to v Salcburku, Olomouci, Pasově, Halberstadtu, Brixenu, Řezně, Praze a na Vyšehradě.³⁹⁶

Ze zkoumaných dopisů vystupuje Jaroslav Bořita z Martinic jako člověk, který se celý život snažil uspokojovat své mocenské ambice tím, že pro své syny hledal co nejlepší uplatnění. Proto se neustále dovolával podpory a přímluvy u Maxmiliána z Trauttmansdorffu. Ačkoli pocházel z doby onoho „starého světa“, dokázal se celkem bez problémů přizpůsobit novým podmínkám. Přestože mu nebyly dány státnické schopnosti Lobkovicovy, či intelligence Slavatova, v chodu věcí se vyznal dokonale.³⁹⁷ Vůči Trauttmansdorffovi se cítil velmi zavázán a v případě, že se naskytla příležitost, uměl mu jeho náklonnost oplatit. Tak tomu bylo i roku 1645, kdy se Maxmiliánův syn Adam Matyáš stal nejvyšším zemským maršálkem Království českého.³⁹⁸ Týden po jeho uvedení do funkce zaslal opět Maxmilánovi dopis, v němž mu vyjadřoval svůj obdiv za jeho dlouholeté, věrné, oddané a prospěšné služby nejen císaři, ale i Českému království. Svými zkušenostmi a postavením přispěl Maxmilián k tomu, že se mohl Adam Matyáš, který oplýval „[von] gueten qualitäten, treuen fleiß, und zu Ihrer Majestät und dero Königreich tragenden rühmlichen eyfers“, ujmout úřadu nejvyššího maršálka. Z toho důvodu mu chtěl Martinic „ganz dienstlich congratulirn, und von dem allmechtigen treulich wünschen, das zu dero ferners liebreichen trost, derselbe [Adam Matyáš] ins könftig zu mehrern Dignitäten glücklich komen, und [von ihm - Maxmiliána] vortrefflichkeiten in allem, rühmblichen nachfolgen möge.“ Zároveň ho chtěl informovat o tom, že Adamu Matyášovi pomohl s jeho novými povinnostmi a ukázal mu

---

³⁹⁶ K osobě Ferdinanda Leopolda Benna z Martinic blíže P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 503-505.

³⁹⁷ V očích některých historiků je nazírán víceméně negativně. Jako zarytého katolického fanatika a chamtivce, který se neostýchá dosazovat na kanovníká místa své sedmi- a jedenáctileté děti, jej ve své studii líčí M. VOLF, *Jaroslav Bořita z Martinic*, s. 88. Poněkud smířlivější a obsahově vyváženější pohled přináší Jindřich Otakar MILTNER, *Smečno*, Památky archeologické a místopisné 1, 1855, s. 359-368, zde zvl. s. 361-364.

³⁹⁸ Úřad nejvyššího maršálka byl podle zemského práva dědičný v rodu pánů z Lipé. Během stavovského povstání se Pertold Bohobud z Lipé zkompromitoval, a proto byl úřad svěřen Burianovi Lvu Berkovi z Dubé. Po smrti bezdětného Matěje Ferdinanda Berky roku 1644 se o funkci ucházeli nejen Jindřich Volf Berka, který si na něj dělal dědičný nárok, ale i Jindřich Šlik a Maxmilián z Valdštejna. K tomu blíže P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 354. Adam Matyáš působil v tomto úřadu od 10. června 1645 až do své smrti v roce 1684. F. PALACKÝ, *Přehled*, s. 387.

místa, kde zasedají královští místodržící, a to jak českou královskou kancelář, tak i všeobecný zemský sněm.³⁹⁹ Přestože s tímto úřadem nebyla spojena žádná výrazná politická moc, mohl se její držitel těšit větší prestiži, neboť se nacházel na třetí pozici v hierarchii zemských úředníků.

4.4.2. PATRONÁTNÍ VAZBY MAXMILIÁNA Z TRAUTTMANSDORFFU

Analýza Martinicových dopisů Trauttmansdorffovi nutně evokuje otázku, jaký typ vztahu v rámci neformální komunikace se mezi oběma urozenci vlastně vytvořil. V rámci přátelského svazku spojovalo jedince raného novověku nejen emocionální pouto, ale především očekávání vzájemné užitečnosti. Pokud se ovšem váha nerovnosti mezi přáteli jevila jako příliš znatelná a dlouhodobá, přecházel takový vztah ve formu patronátní vazby.⁴⁰⁰ Žádné z neformálně komunikačních vztahů⁴⁰¹ neexistovaly v čisté podobě, ale naopak se vzájemně prolínaly.

Z hlediska společenského postavení byli oba sledovaní urozenci vyznamenáni hraběcím titulem a navíc patřili mezi onen čtyřlístek privilegovaných, kteří měli v Českém království přednostní právo zasedat při různých příležitostech hned po vévodech a knížatech. Martinic se realizoval v úřadech na rovině zemské, zatímco Trauttmansdorff zvyšoval svůj společenský statut věrnou službou u dvora a častým kontaktem s panovníkem, což jej opravňovalo k zaujmutí vyšší příčky na pomyslném hodnotovém žebříčku hierarchicky uspořádané raně novověké společnosti českých zemí první poloviny 17. století. Trauttmansdorff tak měl přístup ke zdrojům moci, proto mohl Martinicovi poskytovat ochranu a podporu, a samozřejmě za to očekával loajalitu a protislužby. Ty se svou úrovní nemohly logicky poměřovat s protekcí Trauttmansdorffovou, vezme-li se v úvahu Martinicovo postavení, ale tkvěly především v tom, že klient svou existencí a svým působením posiloval postavení patrona v mocenské struktuře

---

³⁹⁹ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11 (Praha, 17. 6. 1645).

⁴⁰⁰ W. REINHARD, *Freunde und Kreaturen*, s. 35-38.

⁴⁰¹ Zde je míněno pokrevní a nepokrevní příbuzenství, kmotrovství, stejný regionální původ a patronát.

panovnického dvora.⁴⁰² Z uvedených poznatků tedy vyplývá, že vztah mezi Martinicem a Trauttmansdorffem se nesl v rovině patronátní a klientské vazby.

Maxmilián z Trauttmansdorffu byl jedním z nejvlivnějších a nejvíce kontaktovaných patronů při vídeňském panovnickém dvoře první poloviny 17. století.⁴⁰³ Ne vždy je však možné bez problémů rozeznat, zda se u konkrétních šlechticů jedná o klientský vztah či nikoli. Tyto komplikace souvisí s nepřesným užíváním termínů *patron* a *klient* v období raného novověku.⁴⁰⁴ Oba pojmy se sice občas používaly, ale nejsou spolehlivým indikátorem pro určení klientského svazku. Mnohdy byl totiž klient i patron označován slovem *přítel*.⁴⁰⁵

V Trauttmansdorffově přijaté korespondenci se mimo jiné zachoval také jediný dopis od Oldřicha Adama Popela z Lobkovic, nejvyššího mincmistra Království českého, z roku 1636. Z tohoto psaní sálá značná podřízenost a respekt vůči Maxmiliánovi. Oldřich se u panovnického dvora pohyboval od začátku třicátých let,⁴⁰⁶ ale teprve nyní se s náležitým respektem a úctou opovážil obrátit na Trauttmansdorffa se svým psaním. Doufal, že jej Trauttmansdorff neuvrhne v nemilost, když mu chce „*als [seinem] so großen Patrono und*

---

⁴⁰² Pro definování klientského vztahu přihlížejí historikové ke třem aspektům – společenské nerovnosti mezi patronem a klientem, dlouhodobému trvání a schopnosti patrona poskytovat klientovi podporu a ochranu. Více P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 657, 674. Klientskými vazbami na panovnickém dvoře se také zabýval Pavel MAREK, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, ČČH 105, 2007, s. 40-88.

⁴⁰³ Poznatky získané na základě podrobného výzkumu patronátního systému a klientelismu okolo Trauttmansdorffovy osoby se prolínají celou prací rakouské historičky B. LERNET, *Maximilian von Trauttmansdorff*. Detailním rozбором Maxmiliánovy korespondence se zabýval i Mark Hengerer. Porovnával tři časová období, roky 1637/38, 1647/48 a 1627-29, a korespondenci tematicky rozdělil do pěti kategorií – 1. omluvy v případě nepřítomnosti u dvora, 2. prosebné dopisy o zaopatření nějaké pozice, 3. přímluva v právních rozepřích, 4. prosby o zaopatření peněz, 5. zdvořilostní dopisy a navázání vazeb. Blíže M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 440-462.

⁴⁰⁴ Jako svého milostivého patrona označil Jaroslav Bořita z Martinic Maxmiliána z Trauttmansdorffu v dopise, v němž jej žádal o radu, jak se má chovat na zasedání tajné rady. Srov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 221, kart. 11, fol. 21 (?), [1637]).

⁴⁰⁵ K tomu blíže P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 660. Rozbor výrazů určujících klientské vztahy na základě studia španělsky psaných pramenů přináší P. MAREK, *Klientelní strategie*, s. 47-49.

⁴⁰⁶ Jméno Oldřicha Adama Popela z Lobkovic (1610-1649) se objevuje mezi přijatými komorníky Ferdinanda III. roku 1631. HHStA Wien, OKäA, C/ F2, fol. 23. Zda od té doby opravdu působil jako komorník, nelze za současného stavu bádání potvrdit. Jisté však je, že od 1. ledna 1637 komornickou službu vykonával za roční služné 480 zlatých. Srov. HHStA Wien, OMeA SR, Bd. 186, fol. 122.

*gnädigen herr ... in dieser heiligen osterlichen Zeitt alle glükseelige wolfehrt und vollkommene vergniegung gehorsamblich zu winschen.*⁴⁰⁷

Lobkovicův list posloužil jako jeden příklad za všechny formální, ryze zdvořilostní dopisy, jichž Trauttmansdorff dostával nepřeberné množství.

4.4.3. MAXMILIÁN Z TRAUTTMANSDORFFU PORUČNÍKEM POTOMKŮ ADAMA MLADŠÍHO Z VALDŠTEJNA

Mezi šlechtici z českých zemí, kteří využívali Trauttmansdorffova postavení u dvora a obraceli se na něj s žádostí o intervenci, se objevil i Adam mladší z Valdštejna. Všechny zachované dopisy sepsal na podzim roku 1637 z pozice nejvyššího purkrabího Království českého, což je pro jejich hodnocení podstatný fakt. Ve srovnání s Martinicovou korespondencí je u Valdštejna znatelný odstup od žádaných záležitostí. Valdštejn totiž v některých případech vystupuje jako zprostředkovatel žádostí o přímluvu, nikoliv jako jejich původce. Tak tomu bylo například s přímluvou za Valdštejnova synovce Fridricha Kounice. Ten pojal rozhodnutí, že se nechá „*mit allergnedigster bewilligung der Römischen Kayserlichen Majestät [der] allergnedigsten Kayser König undt herrn bey dem künfftigen Landtag in Königreich Ungarn für einen Landtmann, an undt auffzunehmen.*“ Věděl ovšem, že sám by u císaře neuspěl, proto vyhledal strýce s prosbou, aby se o něm zmínil Trauttmansdorffovi a doporučil mu jej.⁴⁰⁸ Stejně tak se zachoval Valdštejn i v záležitosti svého švagra Karla st. ze Žerotína. Ten se chtěl obrátit na vídeňský dvůr se svou žádostí, a tak se Valdštejn rozhodl doporučit ho Trauttmansdorffovi, aby byla Žerotínova snaha úspěšná.⁴⁰⁹ Valdštejn neprosil Trauttmansdorffa o podporu pouze pro své příbuzné, ale uměl využít jeho vlivu i ve věcech veřejných. V září 1637 se dovolával jeho pomoci kvůli neustálým požadavkům pražské židovské obce na uznání jejich privilegií. Ta na Valdštejna neustále naléhala, že se má „*bey Euer Excellenz [=*

---

⁴⁰⁷ SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 210, kart. 10 (Praha, 20. 3. 1636).

⁴⁰⁸ Tamtéž, inv. č. 303, kart. 12 (Třebíč, 4. 10. 1637).

⁴⁰⁹ Tamtéž (Brno, 15. 9. 1637).

*Maxmiliána z Trauttmansdorffu] ihnen mit [seiner] gehorsamben Intercession beyspringen.*⁴¹⁰

Maxmilián z Trauttmansdorffu dosud vystupoval téměř bez výjimky jako patron těch, kteří toužili po uplatnění v některém z významných úřadů. Adam mladší z Valdštejna projevil svou důvěru vůči Maxmiliánovi ještě jiným způsobem. Necelý rok před smrtí nastal pravý čas, aby sepsal poslední vůli. V dopise z 2. září 1637 Maxmiliánovi odhalil svůj záměr, „*daß [er] wegen [seiner] lieben Gemahlin, Kindern und Verlassenschaft der Verneuerten Landsordnung gemäß, ein Testament, und [seinen] letzten willen aufgerichtet [hat], in welchem [er] auß sonderbahren, zu Euer Excellenz tragenden gehorsamben vertrauen, so [er] zu deroselben iederzeit gehabt und [hat], dieselben darinnen [seiner] lieben Gemahlin, allß bevollmechtigter vatterlicher vormündin, [seiner] unmündigen Sohn, und ihnen zugehörigen Theilen zum Rath und Beschützer, zugeben, setzen undt einstellen laßen.*“ Zároveň vyjádřil naději, že tuto jeho žádost Maxmilián neodmítne, zvláště když mu to „*der Allmechtige*“ odplatí.⁴¹¹

Adam mladší z Valdštejna byl i v tomto ohledu typickým představitelem své doby. Už od dětství mu byla vštěpována myšlenka pomalu se přibližující smrti. Dobovým ideálem byla dobrá smrt, na niž se člověk musel připravovat už během života.⁴¹² Její neodmyslitelnou součástí bylo sepsání závěti,⁴¹³ což patřilo k povinnostem správného křesťana. Zemřel-li jedinec, aniž by sepsal svou poslední vůli, byl mu na vrub připsán závažný hřích. Pohnutky k sepsání testamentu mohly být rozličné, ve Valdštejnově případě šlo o přibývajícím věku ohrožovaný postupující nemocí – dnou. Z toho důvodu shledal Adam za důležité

---

⁴¹⁰ Tamtéž (Praha, 2. 9. 1637/a).

⁴¹¹ Tamtéž (Praha, 2. 9. 1637/b).

⁴¹² V 16. a 17. století se vztah ke smrti proměnil. Už se nevztahovala jen k onomu okamžiku, kdy člověk umíral na svém loži, ale stala se neoddelitelnou součástí celého života. Ten, kdo uměl správně a šťastně žít, si také zasloužil šťastnou smrt. Raně novověký člověk tak žil podle hesla „Carpe diem, memento mori!“ Proměny vztahu člověka ke smrti v průběhu dějin analyzoval a do pěti kategorií rozčlenil francouzský historik Phillippe ARIÈS, *Dějiny smrti I-II*, Praha 2000.

⁴¹³ Podrobným výzkumem šlechtických testamentů na přelomu 16. a 17. století se zabýval Pavel KRÁL, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002 (= MH 2). Získané poznatky dále rozpracoval a prohloubil v práci Pavel KRÁL, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= MH 4).

vyřídit včas veškeré majetkové a další záležitosti, aby se v okamžiku smrti mohl soustředit už jen na její duchovní stránku a aby tak naplnil ideál dobrého umírání.⁴¹⁴

Adam potřeboval zabezpečit ochranu rodinného majetku a ustanovit poručníky nad svými nezletilými dětmi, které se mu narodily během druhého manželství s evangeličkou Johannou Emílií, rozenou ze Žerotína. Ve své závěti ji ustanovil mocnou otcovskou poručnicí⁴¹⁵ jejich dětí, čímž jí předal stejná práva, jakými disponoval on, a to nejen ve věcech majetkových, ale i při výchově potomků.⁴¹⁶ Právě proto, že byla evangelického vyznání a Adamovi se nikdy nepodařilo přesvědčit ji k přestupu na katolickou víru, potřeboval, aby měla na veřejnosti mužskou oporu, nejlépe z okruhu katolíků. Z toho důvodu jí přidal k ruce tři poručníky – Maxmiliána z Trauttmansdorffu, Jindřicha Šlika a Jiřího Adama Bořitu z Martinic. Všichni tři vysoce postavení dvorští hodnostáři jí měli svou autoritou být nápomocni při vykonávání poručenské správy, a zároveň tak Adamovi zaručit kontinuitu rodu.

Maxmilián z Trauttmansdorffu, v té době už nejvyšší císařský hofmistr, reagoval na Valdštejnův návrh kladně. Ve své odpovědi nic nenamítal proti Adamovu návrhu, aby se stal rádcem a ochráncem jeho manželky a nezletilých dětí. Naopak mu dokazoval, že „*[er hat] bishero allzeit hochverlangt [seinem] hochgeehrten herrn Schwagern und dessen gsambt liebsten angehörigen bei allen occasionen angenehme dienst zuerweisen, dise [seine] best affectionierte dienstwilligkeit behalt [er] annoch und so lang [er lebt] allzeit beständig.*“ Vzápětí mu poslušně a přátelsky poděkoval za „*sonderbahren zu [ihm] tragenden vertrauen*“ a ujistil ho, že pokud ho bude Bůh ještě i nadále chránit, tak se chce dostatečně přičiňovat za plnění Valdštejnovy poslední vůle a žádosti, a

---

⁴¹⁴ TÝŽ, *Smrt a pohřby*, s. 100-101.

⁴¹⁵ Muž-otec měl podle českého zemského práva možnost ustanovit někoho, většinou svou manželku, mocným otcovským poručníkem nad nezletilými dětmi. Tato osoba pak mohla volně disponovat majetkem poručenců a nepotřebovala ke svým rozhodnutím schválení zemského soudu. Podrobněji se tímto druhem poručnictví zabývá TÝŽ, *Mezi životem a smrtí*, s. 44-48.

⁴¹⁶ Testament Adama mladšího z Valdštejna je uložen v NA Praha, DZV 146, fol. I.14r-I.21r.

„gwislich nit unterlassen [wird sich] dessen gliebsten Gemahlin und seiner noch unmündigen Söhne ... eyferig anzunehmen.“⁴¹⁷

Ačkoli si byl Maxmilián vědom svých zásluh v přímluvné praxi za ostatní šlechtice, není z jeho dopisu cítit žádná povýšenost a nadřazenost, přestože stál oproti Valdštejnovi v hierarchicky uspořádané společnosti panovnického dvora na mnohem vyšším stupni. Z jeho slov se dá vyčíst i jistá dávka úcty, kterou vyjadřoval oslovením *„mein insonders hochgeehrter und vilgeliebter Herr Schwager und Herr Vatter“*. Přistoupil tak na Valdštejnovu notu, který jej naopak oslovoval jako *„mein insonders großgünstiger hochgeehrter und vertrauter Herr Schwager und Herr Sohn“*; ostatně byl oproti Valdštejnovi asi o 15 let mladší.

4.5. SHRnutí

V této obsáhlé kapitole se autorka pokusila poodkrýt sociální vazby, které si šlechtici vytvářeli v první polovině 17. století. Pobělohorská doba přinesla mnoho změn, ale také příležitostí k sebeuplatnění a potvrzení či povýšení sociálního statutu jednotlivců. Na příkladu Viléma Slavaty bylo ukázáno, co pro šlechtice z českých zemí, snažícího se udržet na horní příčce mezi ostatními urozenci, znamenalo aktivní členství v tajné radě.

Značná pozornost byla rovněž věnována neformální komunikaci mezi šlechtici, která se odehrávala v linii patronátních a klientských vztahů. Do popředí z nich jednoznačně vystupoval Maxmilián z Trauttmansdorffu, ve své době jeden z nevlivnějších přímluvců, bez jehož pomoci by mnozí urozenci neměli v žádném případě šanci na úspěch. V zástupu velkého počtu žadatelů o intervenci vynikal příslušník ne příliš významného starého českého rodu, avšak cílevědomý a neúnavný prosebník Jaroslav Bořita z Martinic.

Z předchozích kapitol je patrné, že se mnozí šlechtici z českých zemí v době po Bílé hoře snažili značně vehementně proniknout do

---

⁴¹⁷ Citovaný Trauttmansdorffův dopis je jedinou zachovanou bezprostřední odpovědí na prosby šlechticů z českých zemí. Srov. SOA Plzeň, pracoviště Klášter, RA Trauttmansdorffů, inv. č. 303, kart. 12 (Ebersdorff, 12. 9. 1637).

struktur panovnického dvora. V následující kapitole bude na příkladu Adama mladšího z Valdštejna a Viléma Slavaty ukázáno, jaký vztah zaujímali tito dva nejvyšší zemští úředníci k hierarchicky uspořádané instituci císařského dvora.

5. REFLEXE PANOVNICKÉHO DVORA OČIMA NEJVYŠŠÍCH ZEMSKÝCH ÚŘEDNÍKŮ VILÉMA SLAVATY A ADAMA MLADŠÍHO Z VALDŠTEJNA

5.1. VÝZNAM PANOVNICKÉHO DVORA PRO ŠLECHTICE V 16. STOLETÍ

V předchozí kapitole bylo naznačeno, že ve srovnání s počátky habsburské vlády v českých zemích napomohl Rudolf II. svým rozhodnutím přestěhovat panovnickou rezidenci do Prahy šlechtě z českých zemí pronikat v rostoucí míře ke dvoru. Urozenci se uplatňovali především v Rudolfově osobní komoře, a nikoli tolik ve významných politických a správních funkcích. Přesto se našli schopní jedinci, kteří se z pozice vykonávaného úřadu podíleli na chodu monarchie. Funkci tajného rady zastával Vratislav z Pernštejna, říšským dvorním radou se stal pozdější nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic, nejvyšším štolbou byl jmenován Adam mladší z Valdštejna. Ostatní jedinci se uplatňovali na dvoře převážně v reprezentativních funkcích, které jim pozvedaly osobní prestiž, ale jinak pro ně znamenaly velkou finanční zátěž.⁴¹⁸

V daném okamžiku vyvstává otázka, co znamenal panovnický dvůr pro šlechtice konce 16. století. Pro hledání odpovědi je nezbytné vrátit se na časové ose o něco zpět, tedy do počátků habsburské vlády v českých zemích. Tehdy se šlechta z Království českého objevovala na panovnickém dvoře jen ojediněle a pouze na krátkou dobu.⁴¹⁹ Situace se poněkud změnila v padesátých letech 16. století v souvislosti s nástupem Jáchyma z Hradce do funkce nejvyššího českého kancléře. Za vlády Ferdinanda I. tak u dvora působili šlechtici z Království českého především ve funkcích číšníků, kraječů a stolníků, teprve od konce padesátých let pronikli v ojedinělých případech i do osobní komory

---

⁴¹⁸ J. HAUSENBLASOVÁ, *Vztah*, s. 285-287.

⁴¹⁹ Více srov. studii Václav BŮŽEK – Géza PÁLLFY, *Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I.*, ČČH 101, 2003, s. 542-581, zde s. 568.

panovníka jako komorníci a komorní služebníci. Podíl na správě monarchie jim však byl dosud upřen, pouze s jedinou výjimkou, jíž představoval Jaroslav z Pernštejna, zastávající jeden z nejvyšších dvorských úřadů, úřad nejvyššího štolby.⁴²⁰ Od poloviny 16. století totiž představoval dvůr v očích šlechty fórum politických rozhodnutí a vzájemných vyrovnání, místo, které nabízelo úřady, privilegia a další přednosti, ale zejména příležitost vyhledávat, navazovat a prohlubovat osobní kontakty s ostatními dvořany, ale také s panovníkem.⁴²¹ Z pohledu novodobého trendu historického bádání sloužil panovnický dvůr v popisované době jako tzv. „point of contact“.⁴²²

5.2. OBRAZ PANOVNICKÉHO DVORA PODLE DVOU AUTENTICKÝCH SVĚDECTVÍ

Po nástupu Ferdinanda II. na trůn nedošlo k žádné radikální změně sídelní rezidence panovníka a jeho dvora. Ten už od dob Matyášových přebýval natrvalo ve Vídni. Právě fyzická přítomnost šlechtice u dvora je jedním z možných kritérií pro hodnocení jeho vztahu k této instituci. V souvislosti s trvalým přesídlením české dvorské kanceláře do vídeňské metropole neměl Vilém Slavata moc možností na výběr, kde bude trávit většinu času.⁴²³ Proto byl nucen zařídit si ve Vídni přechodné bydlení. Vlastní dům si tam nikdy nekoupil, ale s největší pravděpodobností využíval možnosti pronajmout si byt na volném trhu.⁴²⁴ Díky tomu byl panovníkovi v případě potřeby ihned po ruce, což zvyšovalo jeho postavení mezi šlechtickou společností.

---

⁴²⁰ Tamtéž, s. 569.

⁴²¹ Ronald G. ASCH, *Der Hof Karls I. von England. Politik, Provinz und Patronage 1625-1640*, Köln-Weimar-Wien 1993, s. 15-16; V. BŮŽEK – G. PÁLLFY, *Integrace*, s. 579.

⁴²² Genezi a užívání tohoto pojmu ve své práci přibližuje M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 22. K tomuto pojetí panovnického dvora srov. také V. BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů*, s. 23.

⁴²³ Koncem dvacátých let 17. století byl tak vytížený, že odjížděl z Vídně na své venkovské statky většinou jen dvakrát do roka, a to v létě a na Vánoce. Srov. Jiří KUBEŠ, *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, Porta Bohemica. Sborník historických prací 3, 2005, s. 86-119, zde s. 89.

⁴²⁴ Jiřímu Kubešovi se podařilo v archivních materiálech dohledat doklady o Slavatově pronájmu bytu ve Vídni pouze pro léta 1645-1646, blíže J. KUBEŠ, *Sídelní strategie*, s. 92. Srov. také TÝŽ, *Reprezentativní funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005 (Disertační práce), s. 95.

Naopak Adam mladší z Valdštejna byl vázán povinnostmi úřadu nejvyššího hofmistra a poté nejvyššího purkrabího k hlavnímu městu Království českého. V průměru trávil v Praze asi 200-250 dní v roce, ale v některých letech se bilance obrátila ve prospěch jiných měst, jako tomu bylo například roku 1633, kdy pobýval ve Vídni celých 223 dní.⁴²⁵

5.2.1. PANOVNICKÝ DVŮR VE SLAVNOSTNÍ I VŠEDNODENNÍ

ATMOSFÉŘE

Adam mladší z Valdštejna si ve svých deníkových zápiscích zaznamenával místa aktuálního pobytu. Tak tomu bylo i roku 1631, kdy pobýval od 24. února do 12. dubna ve Vídni u příležitosti oslav sňatku Ferdinanda III. s Marií Annou Španělskou. Slavnostní charakter této výjimečné události vyžadoval, aby se dvořané stali přímými aktéry slavností, lovů, divadelních představení a různých her. Svatební veselí trvalo sice celý březen, ale nemohlo ochromit politický chod dvora. Z toho důvodu se pravidelně i v těchto dnech scházela tajná rada, pokaždé však u někoho jiného a někdy i dvakrát denně, tedy ráno a večer.⁴²⁶ Valdštejn se z pozice tajného rady účastnil všech zasedání a zbytek času trávil buď návštěvami různých dvorských hodnostářů, či účastí na již jmenovaných akcích. Z jeho zápisků se ukazuje, že způsob života ve Vídni se u něho příliš nelišil od pražského.⁴²⁷ Autor zároveň poukazuje na důležitost neustále fungující tajné rady, a to i ve dnech slavnostních. Ačkoli osobně nepatřil mezi nejaktivnější jádro tohoto poradního kolegia, nezapomněl uvést svou osobní účast na poradách.

Další téměř tři čtvrtě roční vídeňský pobyt uskutečnil v roce 1633, kdy se aktivně účastnil tamního politického i společenského dění.⁴²⁸

---

⁴²⁵ K tomu srov. P. MAŤA, *Soumrak*, s. 141-142.

⁴²⁶ 23. března 1631 si Valdštejn zaznamenal: „*Dnes ráno byla rada při dvoře, jedl jsem u pana hraběte Slavaty.*“ Poslední březnový den si naopak zapsal: „*Dnes sem jedl u pana hraběte z Trautmanštorfu, vyhrál sem 50 dukátů, rada byla ráno i večer.*“ Srov. M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA, *Deník*, s. 307-308.

⁴²⁷ K tomu blíže Marie KOLDINSKÁ, *Pražská a vídeňská každodennost za třicetileté války očima nejvyššího purkrabího*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 559-574.

⁴²⁸ Vzhledem k tomu, že se nezachovaly Adamovy zápisky z roku 1632, nelze přesně určit, kdy se do Vídně dostavil. Jisté je, že tam pobýval od začátku roku 1633 až do 10. září. Srov. M. KOLDINSKÁ – P. MAŤA, *Deník*, s. 305-309, 327-341.

Kromě pravidelných údajů o místu a účastnících stolování reflektoval v deníkových zápiscích také další události, jimiž dvorský organismus žil. K pravidelné činnosti patřila účast na zasedáních tajné rady. Některé dny tak měl přeplněné aktivitami, jindy zůstával doma, občas i z důvodu zdravotních potíží.⁴²⁹ O událostech doma v Království českém byl pravidelně informován prostřednictvím korespondence. Ani během pobytu v sídelním městě císaře neměnil nijak zásadně životní styl a do svého vídeňského bytu si často zval ke slavnostní tabuli hosty. Podobně tomu bylo i 29. dubna 1633, kdy si do deníku zapsal: „*Jedl sem doma, byl u mne pan hrabě Slavata a pan hrabě z Martinic se paní.*“⁴³⁰

Valdštejnův deník také dokládá, že císař netrávil veškerý čas ve Vídni, ale dost často jezdil na zámky Laxenburg, Ebersdorf či jinam.⁴³¹ Pokud to situace Valdštejnovi dovoľovala, mnohdy císaře na cestách doprovázel a samozřejmě si o tom neopomněl učinit poznámku do svého deníku.⁴³² Možnost být císaři na cestách nablízku považoval za čest. Krátce před odjezdem v září 1633 si Valdštejn zaznamenal: „*Dnes byla rada, potom sem měl hosty a před večerem měl sem audienci u Její Milosti královny.*“⁴³³ V této krátké větě vyjádřil nejen způsob trávení běžného dne u dvora, ale zároveň poukázal na to, co pro něj bylo velmi důležité.

Na základě Valdštejnových záznamů lze konstatovat, že pobyt u panovnického dvora pro něho znamenal součást zaběhnutého způsobu života, ale zároveň výborný prostředek sebe prezentace. Osobní účastí v tajné radě byl přítomen výkonu ústřední moci a nacházel se u zdroje informací. Přestože se sám na moci nepodílel, měla pro něho přítomnost u dvora především reprezentativní význam. V deníku zprostředkovával

---

⁴²⁹ Tak tomu bylo například 13. února 1633, kdy si poznamenal: „*Dnes mi těžká dna do ruky přišla, ležel sem celý den.*“ Naopak 24. února 1633 mu „*přišel ... těžký katar do krku, [musel] ... v lůžci zůstat.*“ Srov. tamtéž, s. 329-330.

⁴³⁰ Jaroslav Bořita z Martinic z pozice úřadu nejvyššího hofmistra trávil většinu času v hlavním městě Království českého a do Vídně zajížděl jen ojediněle, jako tomu bylo právě v tomto případě společně se svou manželkou Marií Eusebií Bořitovou ze Šternberka. Srov. tamtéž, s. 333.

⁴³¹ 5. června 1633 si napsal: „*Dnes Jeho Milost Císařská po jídle jel do Laxenburku...*“ 27. června téhož roku do deníku uvedl: „*Dnes Jeho Milost Císařská jel do Eberštorfu...*“ Blíže tamtéž, s. 335-336.

⁴³² 3. srpna 1633: „*Dnes sem jel s Jeho Milostí Císařskou do Valkrštorfu, byl pěkný lov.*“ Srov. tamtéž, s. 339.

⁴³³ Zápis z 2. září 1633, srov. tamtéž, s. 340.

obraz panovnického dvora jako neustále fungující instituce, kterou soustavně procházelo obrovské množství více či méně významných osob.

5.2.2. *PANOVNICKÝ DVŮR ZAHALEN DO SMUTKU*

Odlišný, avšak neméně zajímavý pohled na každodenní chod vídeňského dvora zachytil v korespondenci Vilém Slavata. Stejně jako u Valdštejna se i ve Slavatově případě jednalo o výjimečnou událost, ale opačného emocionálního charakteru. V dopise, který poslal svému dlouholetému příteli Jaroslavu Bořitovi z Martinic v polovině května roku 1646, se kromě jeho sebe prezentace zrcadlí panovnický dvůr v jedné z pochmurných chvil lidského života, v okamžiku smrti císařovny Marie Anny.⁴³⁴ Slavata si svou vytrvalou a houževnatou prací a službou vydobyl v rámci dvorské společnosti velmi slušné postavení. Není tedy divu, že jej dával rád na odív, naskytla-li se mu k tomu vhodná příležitost. Analyzovaný dopis je toho skvělým důkazem.⁴³⁵

Ačkoli smrt tvoří nedílnou součást lidského života, pozůstalé vždy hluboce zasáhne, zvláště jedná-li se o nenadálý, nečekaný skon. Bolest a smutek se násobí, zemře-li vysoce postavená a urozená osoba, jakou je například samotná císařovna. Čtyřicetiletá císařovna Marie Anna byla v šestém měsíci těhotenství a očekávala narození již šestého potomka. V den, kdy si císař vyjel na lov, si stěžovala na bolesti hlavy a celkovou nevolnost, a proto raději zůstávala i přes den na lůžku. Po císařově návratu s ním ve svém pokoji povečeřela, když ji najednou zastihl první záchvat dávivého kašle. Její stav se po chvíli zlepšil, ale netrvalo dlouho, a záchvat se opět dostavil. Tak se to během noci opakovalo sedmkrát, až druhý den brzy ráno kolem šesté hodiny vydechla naposledy. Příčinou jejího úmrtí byla otrava.⁴³⁶

Jak již bylo řečeno v předchozí kapitole, ideálem raně novověkého člověka bylo zemřít podle pravidel dobré smrti. Při hodnocení, zda daný

---

⁴³⁴ SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15, fol. 94-97 (Linec, 15. 5. 1646).

⁴³⁵ Autorka si je vědoma toho, že následující rozbor Slavatova dopisu se do určité míry vzdaluje stěžejní tematické linii předkládané práce. Přesto jej do textu zařadila, poněvadž se domnívá, že se v něm zajímavě zrcadlí nejen panovnický dvůr, ale zvláště osoba samotného císaře. Z dopisu tak lze vyčíst vztah Viléma Slavaty k dvorské instituci.

⁴³⁶ K osobě císařovny Marie Anny Španělské blíže B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 266.

jedinec zemřel tímto způsobem či nikoli, je nutné mít na paměti, že zprávy o této události většinou sepisovali lidé blízcí zemřelému, kteří mohli svůj popis přizpůsobit zásadám dobrého umírání. To je důležité mít na paměti i v případě Slavatově, ačkoli zdůrazňuje, že „*dostavše pravdivý zprávy, jak na díle z vlastních oust J. M. Císaře, tak od rozdílných osob mužského i ženského pohlaví, kteří toho přítomni byli*“,⁴³⁷ by rád Martinicovi popsal průběh událostí.

Jednou z podmínek dobrého umírání bylo ležet ve vlastní posteli a být obklopen příbuznými a přáteli.⁴³⁸ V tuto chvíli se totiž odehrával rozhodující boj o lidskou duši, proto byli k lůžku umírajícího zváni kněží, jejichž úkolem bylo poskytnout svátost posledního rozhřešení a generální zpovědi.⁴³⁹ V okamžiku, kdy císař postřehl, že na císařovnu „*nějaká mrákota před oči přichází, že nemůže dobře viděti, pročez J. M. Císař spolu s nejvyšší paní komorníkovou ráčil pomoci Její Milost Císařovnu do téhož lože, na kterým seděla, položit*“, nechal poslat pro jejího osobního zpovědníka kapucína patera Diega Quirogu a ještě jednoho kněze. Slavata zdůrazňuje, že mezi jednotlivými záchvaty císařovna „*ráčila vždycky při dobrém rozumu zůstávati a rozumně mluvit, což dobře operirovalo, a nadevšecko ráčila pobožně se svému zpovědníku ... zpovídati a velebnou svátost přijímati i také svou poslední vůli a jako Testamentum nuncupatum oznámiti*“. Tím, že se vyzpovídala za plného vědomí, dodala tomuto úkonu příslušnou váhu a mohla se tak důstojně připravit na přechod „*z toho plačtivého oudolí nepochybně do věčné slávy*“.⁴⁴⁰

Hned v úvodu dopisu Slavata vyzdvihuje, že „*žádná pochybnost nejní, že spolu s svejmi dvouma syny a touto poslední dcerkou svou*

---

⁴³⁷ Všechny následující kurzívně psané citace čerpají ze zmíněného Slavatova dopisu Martinicovi, uloženého v SOA Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec, RA Slavatů, inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15, fol. 94-97 (Linec, 15. 5. 1646).

⁴³⁸ Původní význam slova postel nebyl totožný s lůžkem, neboť označoval to, čím se lůžko ustýlalo, tedy dnes známé lůžkoviny. Člověk v posteli strávil nejméně třetinu života, proto se k ní vztahovalo množství symbolických významů, o nichž podrobněji pojednává Lydia SOUKUPOVÁ-PETRÁŇOVÁ, *Lůžko a postel. Pokus o sémioticko-funkční analýzu*, in: Zdeněk Beneš – Eduard Maur – Jaroslav Pánek (edd.), Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráně, Praha 1991, s. 113-136.

⁴³⁹ Srov. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 367.

⁴⁴⁰ Toto hojně používané označení životní cesty bylo doplňováno i dalšími pojetími pozemského světa – „*bídny*“, „*nebezpečný*“, „*vrťkavej a nestálej*“, „*křehký*“. Blíže P. KRÁL, *Smrt a pohřby*, s. 55-57.

v nebeské slávě mezi vyvolenými odpočívá a při jeho božské velebnosti a přenejsvětější rodičce boží J. M. Císaři svému nejmilejšímu pozůstalému panu manželu a celému slavnému domu v nynějších velikejch truchlivostech mnoho dobrého prospěšného způsobí.“ Přestože z předchozích vět sálá víra v císařovnin bezpochybný příchod do nebe, musela její duše projít nejprve očištěm, kde se hodnotila míra provinění zemřelého. Pobyt v očištěci však mohli pozůstalí ovlivnit tím, že nechali sloužit zádušní mše.⁴⁴¹ V místnosti, kde bylo tělo císařovny s dítětem vystaveno, „byly také dva oltáře přistrojeny, na kterejchž od rána až do poledne ustavičně mše svaté jedna po druhý čteny a slouženy byly.“ Příchod do nebe jí měly ulehčit i přímluvy jejích zemřelých dětí,⁴⁴² „kteří před trůnem božím za J. M. Císařovnu orodujť“. V náboženském myšlení raně novověkého člověka byly totiž mrtvé děti vnímány jako přímluvci u Nejvyššího.⁴⁴³ Nezbytným předpokladem bylo ovšem nechat narozené dítě co nejdříve pokřtít, aby se v případě smrti dostalo rovnou do nebe. Z toho důvodu byl císařovnině skonu přítomen kaplan Don Antonio Hubero, který ihned pokřtil ještě žijící šestiměsíční plod vyoperovaný z mrtvého těla matky a dal mu jméno Maria.⁴⁴⁴ Modlitby těchto dětí měly značnou váhu a mohly prospět císařovnině „duši i tělu“. Tato „slavná a svatá Heroína všemi ctnostmi a všemi dary et perfectionibus duše i těla in superlatino gradu ozdobená“ tak měla zajištěny všechny předpoklady

---

⁴⁴¹ Srov. V. BŮŽEK – J. HRDLIČKA – P. KRÁL – Z. VYBÍRAL, *Věk urozených*, s. 366.

⁴⁴² Z pěti narozených dětí se dospělého věku dožili dva synové – pozdější římský, český a uherský král Ferdinand IV. a jeho nástupce císař Leopold I. Kromě nenarozené Marie, o níž je řeč, vzešla z manželského soužití císařského páru jen jedna dcera Marie Anna, pozdější manželka španělského krále Filipa IV. V roce 1639 však manželé ztratili dva syny, dvouletého Filipa Augusta a ročního Maxmiliána Thomase. K tomu více B. HAMANNOVÁ, *Habsburkové*, s. 266.

⁴⁴³ Cenný obraz vztahu raně novověkého člověka k úmrtí dětí podávají zápisky v „Rodinných pamětech Alžběty Lidmily z Lisova“ učiněné v letech 1657-1677. Alžběta v nich zachytila nejvýznamnější okamžiky svého života, počínaje zásnubami a svatbou s Rudolfem Adamem z Lisova, ale především narození a úmrtí dětí, jejich křty a biřmování. Všechny své zemřelé ratolesti považovala Alžběta za anděly. Edici těchto pamětí připravila Jana RATAJOVÁ (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova. Rodinné paměti*, Praha 2002 (= Manu propria 1). Nedá se přesvědčivě říci, zda se s uvedeným označením zemřelých dětí ztotožňoval i Slavata, ale vzhledem k tomu, že v dopise užívá spojení „andělský a svaté modlitby“ v souvislosti s Ferdinandovými zesnulými ratolestmi, lze to předpokládat.

⁴⁴⁴ Smrt nepokřtěného dítěte znamenala pro katolíky obrovskou tragédií, zatímco u evangelíků měly tyto děti možnost dojít konečného spasení. Katolíci věřili v tzv. *Limbus infantum*, místo před peklem, v němž byly nepokřtěné děti navždy zatraceny. Naopak u evangelíků si musely nějakou dobu vytrpět pekelná muka, ale následně byly vzaty do limbu dětí, kde odpočívaly bez trestu. K tomu blíže P. KRÁL, *Smrt a pohřby*, s. 144-148.

k věčnému spočinutí v nebi a mohla se stát přímluvcem svého milovaného manžela a ostatních pozůstalých, aby tím podpořila kontinuitu rodu.

S ideálem dobré smrti souviselo i vystavení mrtvého těla, čímž se deklaroval poklidný a nenásilný odchod z pozemského světa. K tomuto účelu sloužila smutečně vyzdobená prostornější místnost, kde bylo dostatek místa pro smuteční hosty, kteří se přišli zemřelému poklonit.⁴⁴⁵ Nejinak tomu bylo i v případě zesnulé Marie Anny. Slavata v dopise doslova napsal: „*Včera ráno tělo Její Milosti Císařovny bylo vystaveno, na jedno lešení, pod nebesy zlatohlavými, jako i lešení tapečernými a tělo Její Milosti zlatohlavem přikrytý v Její Milosti Ritterstuben, oblečený v sukni Capucinský majíc při sobě na levým loktě položený svý nemluvnátko v obvinatkách, však jak Její Milosti Císařovny tak plodu Její Milosti tvář spatřiti se mohla, a každému svobodně bylo tam přicházeti a spatřiti.*“

Smrt blízkého člověka je vždycky vnímána jako velká a bolestná ztráta. Zmínky o pocitech a reakcích urozených mužů nad ztrátou manželky se v pramenech objevují poskrovnu, ale přesto se dají najít.⁴⁴⁶ Slavatův dopis líčí, ač zprostředkovaně, císařovo bezprostřední chování a pomáhá tím k vytvoření představy císaře jako obyčejného smrtelníka, který zažívá v životě stejné situace jako ostatní lidé. Slavata se o císařovnině umírání dozvěděl tentýž den okolo šesté hodiny ranní. Císař si nechal po probdělé noci k sobě zavolat tajné rady, aby jim sdělil, co se stalo. Když Slavata viděl, jak císař „*ráčil těžce plakati, ruku pravou na konci lože vstahnouti, že každéj z [nich] mohli ... ji políbíti*“, tak mu „*přišel tak velikej srdnatej pláč, že nebylo [mu] možno promluviti*“. Přestože norma ukládala pravému křesťanovi radovat se z toho, že jeho blízký překročil práh tohoto „bídneho“ světa do věčného života, ve skutečnosti však smutek alespoň na určitou dobu převládl a nevyhnul se ani samotnému císaři.⁴⁴⁷ Ten zprvu setrval během dne na loži, případně se zúčastňoval zádušních mší svatých. Všudypřítomný smutek

---

⁴⁴⁵ Josef PETRÁŇ a kol., *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století II/1*, Praha 1995, s. 215.

⁴⁴⁶ Srov. P. KRÁL, *Smrt a pohřby*, s. 160-162.

⁴⁴⁷ K tomu srov. tamtéž, s. 141-142.

dával najevo nošením smutečního oděvu a dokonce se jej rozhodl překonat svérázným způsobem – pouštěním žilou.⁴⁴⁸

Pohled na trápícího se panovníka nenechal klidnými ani přítomné tajné rady, kteří se rovněž neubránili slzám. Tím, že se o tom Slavata rozepsal, vyjadřoval jejich soucit s císařem a loajalitu vůči jeho osobě. Zároveň chválil Martinicova syna Jiřího Adama, který „*na místě [jich] všech [tajných radů] promluvil, J. Milosti condoliroval a poníženež žádal, aby J. M. ráčil na osobu a zdraví své pozor dáti v svém velikém zármutku se moderirovati a zdraví svému neuškoditi*“. Mladý Martinic tak chtěl císaři připomenout, že i přes nastalou tragickou událost je důležité zachovávat kontinuitu rodu.

Truchlící císař nebyl s to vykonávat své povinnosti, proto uložil tajným radům, aby se scházeli každé ráno bez něho, a aby ho následně informovali o svých rozhodnutích. Významnou pozici zaujal právě Slavata, kterého si dal panovník za tímto účelem k sobě povolát, a zároveň „*asi půl hodiny ráčil [císař] s [ním] promlouvati a oznamovati kterak jest se v příčině nemoci J. M. Císařovny dálo*“. Slavata věděl, co se od něho v tuto chvíli žádá, a proto se snažil svého milostivého vládce utěšovat tím, že na přímluvu Ferdinandových zemřelých dětí se císařovna jistě dostane do nebe, a že čas vše vyřeší. Ferdinand se ovšem v danou chvíli projevil jako každý jiný člověk, když na to Slavatovi odpověděl, „*že ráčí dobře to v paměti míti, [jeho - Slavatovo] obyčejné přísloví, že se všeckno pro lepší děje, ale že in hoc casu neráčí moci nyní sobě to applicirovati, že tento převelice zarmúcenej Casus jest J. Milosti pro lepší*“. Ani v tuto chvíli nevypadl Slavata z role věrného a poslušného služebníka odvětvě císaři, „*že za tolikéž nyní tak spěšně [neumí] to applicirovati, než musí se čas vyčkati, potomně bude se moci to vysvětliti, mezi tím s pomocí boží trpělivosti užívati*“. Zmínkami o tomto osobním kontaktu s panovníkem dával Slavata Martinicovi najevo, jak velkou důvěru k němu císař choval. Zároveň tím ozřejmoval své postavení uvnitř dvorské společnosti.

---

⁴⁴⁸ Tento ve své době dost neobvyklý způsob k překonání „*zármutků a teskností*“ nad ztrátou manželky používal i Jindřich starší ze Švamberka. Srov. tamtéž, s. 160.

V analyzovaném dopise podal Vilém Slavata obraz panovnického dvora nikoli za běžného každodenního provozu, ale ve zcela výjimečné situaci. V souvislosti se smrtí císařovny by se mohlo zdát, že byl provoz této hierarchicky uspořádané instituce ochromen. Běžný chod dvora byl sice přizpůsoben smutečním okolnostem, avšak v žádném případě nebyl zastaven. Svůj podíl na tom měli právě císařovi blízcí poradci – tajní radové, kteří mu i v tuto těžkou dobu pomáhali s potřebnými rozhodnutími. Pro ně to byla nejen povinnost vyplývající z dané funkce, ale současně otázka prestiže, poněvadž činností v tajné radě se podíleli na politické moci.

5.3. VÝZNAM PANOVNICKÉHO DVORA PRO ŠLECHTICE V PRVNÍ POLOVINĚ 17. STOLETÍ

Poznatky, které autorka získala během badatelské činnosti, jsou pouze dílčí a vztahují se k několika konkrétním osobám. Z toho důvodu nelze činit žádné zevšeobecnující závěry platné pro všechny příslušníky urozené společnosti Království českého první poloviny 17. století, ačkoli název této kapitoly by k tomu mohl zavdávat podnět. V pozadí výkladu zůstal rovněž Maxmilián z Trauttmansdorffu, neboť pro analýzu jeho osobního vztahu k panovnickému dvoru neměla autorka k dispozici odpovídající prameny.

Ze všech tří nejvyšších zemských úředníků Království českého, jimž byla v této práci věnována největší pozornost, zřejmě trávil nejkratší dobu u dvora Jaroslav Bořita z Martinic. Kvůli plnění povinností nejvyššího hofmistra a následně nejvyššího purkrabího zůstal většinu času v Praze a do Vídně zajížděl jen občas. Pobyť u panovnického dvora tak pro něj představoval spíše záležitost prestiže. Přesto se jako tajný rada zúčastňoval zasedání tohoto císařova poradního kolegia, ale ve skutečnosti velký podíl na moci neměl.

Také u Valdštejna lze jeho pobyty ve Vídni spojovat se snahou po vlastní sebe prezentaci, o čemž svědčí jeho deníkové zápisky. S vědomím, že se tento deník jistě zachová budoucím generacím, neopomněl Adam uvést každé setkání s vysoce postavenými osobami, jakými byli

například členové císařské rodiny. Zároveň ale poukazoval na svou pravidelnou účast při poradách tajné rady.

Valdštejn i Martinic byli sice členy dvora, ale nevyužívali permanentně přístupová práva, která jim zaručovala určitý vliv. Jako příležitostní dvořané, ale především jako zemští šlechtici, tak tvořili součást tzv. virtuálního dvora.⁴⁴⁹

Poněkud odlišná situace se vztahuje k osobě Viléma Slavaty. Ten měl díky úřadu nejvyššího kancléře a aktivnímu členství v tajné radě všechny předpoklady podílet se na distribuci centrální moci a tím si pozvedat svůj sociální status uvnitř šlechtické společnosti. Panovnický dvůr se tak pro něho stal místem k uskutečnění a naplnění úřednické kariéry, a nikoli jen místem vhodným k navazování nových kontaktů („point of contact“), jak tomu bylo o století dříve.⁴⁵⁰

---

⁴⁴⁹ M. HENGERER, *Kaiserhof*, s. 23. Srov. také V. BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů*, s. 24.

⁴⁵⁰ K tomu srov. V. BŮŽEK – G. PÁLLFY, *Integrace*, s. 579; V. BŮŽEK, *Dvůr habsburských císařů*, s. 23.

6. ZÁVĚR

Diplomová práce se pokusila přispět k dějinám šlechty z českých zemí v pobělohorské době analýzou vztahu představitelů starých panských rodů zastávajících významné zemské úřady k panovnickému dvoru ve Vídni v první polovině 17. století. Ústřední osobou celého výkladu je Maxmilián z Trauttmansdorffu, kolem něhož se různými způsoby a v různé intenzitě točí nejvyšší zemští úředníci Království českého, Jaroslav Bořita z Martinic, Vilém Slavata z Chlumu a Košumberka a Adam mladší z Valdštejna.

Dříve než bylo přikročeno k analýze hlavního tématu, považovala autorka za vhodné věnovat úvodní kapitolu obecnému souhrnnému popisu politického a právního vývoje českých zemí od převzetí moci Habsburky až do porážky stavovského povstání na Bílé hoře. Vzhledem k faktu, že někteří hlavní protagonisté této práce, jmenovitě Maxmilián z Trauttmansdorffu, Vilém Slavata a Adam mladší z Valdštejna, přestoupili v dospělosti z původní protestantské víry ke katolicismu, nebyla opomenuta ani problematika šlechtických konverzí. Své místo našlo i srovnání Obnoveného zřízení zemského se stavovskou Konfederací, čímž byly zdůrazněny změny týkající se daného tématu, k nimž došlo právě po roce 1627.

Úkolem další kapitoly bylo přiblížit příchod štyrského rodu Trauttmansdorffů do Království českého, kteří zde využili pobělohorských konfiskací ke zvětšení rodového majetku a k následnému usazení. Zakladatelem této rodové linie byl právě Maxmilián. V souvislosti s udělováním inkolátu u něho vyvstaly určité nesrovnalosti. Podle Obnoveného zřízení zemského si směl cizinec zakoupit statek v Čechách až poté, co mu bylo panovníkem uděleno právo inkolátu. Trauttmansdorff je však zářným příkladem, že norma není vždy ve shodě s praxí. V jeho záměru zakoupit statky v Čechách sehrály důležitou roli rovněž císařovy zájmy. Ten se potřeboval při prosazování absolutistických snah opřít o podporu svých věrných dvorských hodnostářů, a proto jim umožňoval výhodnou koupi

pobělohorských konfiskátů. Z toho důvodu se nelze divit tomu, že Trauttmansdorff koupil Horšovský Týn už roku 1622, ačkoli inkolát získal pravděpodobně až o pět let později.

Pro studium vztahu urozenců z českých zemí k Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu bylo důležité nejprve ozřejmit, jak jeho příchod do Čech vnímali. Podle dobové praxe byla většina mladých šlechticů vysílána na zkušenou v rámci kavalírské cesty do ostatních evropských zemí. Mladíci tam nejen navazovali kontakty se svými vrstevníky, ale získávali zkušenosti, které je měly zformovat ve vyzrálé, dospělé uroence. Po návratu domů jim pak nedělalo problém přijmout mezi sebe šlechtice pocházejícího z jiné země. Tato otevřenost šlechty žijící na území Království českého byla navíc podporována kosmopolitním charakterem Rudolfova panovnického dvora, který sídlil od roku 1583 v Praze. Prvním příslušníkem rodu Trauttmansdorffů, s nímž se urozená společnost Království českého setkala, byl Maxmiliánův bratr Adam. Ten přišel do Prahy jako velitel jednoho z pěších pluků arciknížete Leopolda Pasovského a po smrti Rudolfa II. zakotvil u Matyášova dvora jako hejtmán císařských harcířů, válečný rada a komorník. Maxmiliánovo úplně první setkání s českým šlechtickým prostředím spadá do období těsně po Rudolfově smrti, kdy měl za úkol připravit příjezd jeho bratra Matyáše do Čech jako českého krále. Další významnou událostí, při jejíž příležitosti je doložitelná jeho přítomnost v Praze, byla slavnostní korunovační hostina po přijetí Ferdinanda Štýrského českým králem roku 1617. Tehdy měl skvělou příležitost blíže poznat mimo jiné svého budoucího korespondenta a dvorského souputníka Viléma Slavatu.

Těžiště předkládané práce tvoří analýza sociálních vztahů, do nichž Slavata, Martinic i Valdštejn vstupovali, na základě rozboru jejich korespondence adresované Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu. Po stručném představení struktury panovnického dvora a srovnání kariérních začátků všech tří šlechticů se vyprofilovaly dvě důležité oblasti, jichž se dopisy týkaly. Jednou z nich bylo členství v tajné radě, druhou chápání Maxmiliána z Trauttmansdorffu jako patrona a vlivného přímluvce.

Valdštejn, Slavata i Martinic byli hned zpočátku vlády Ferdinanda II. jmenováni tajnými rady. Zatímco Martinic a Valdštejn se

poradních schůzek účastnili jen zřídka kvůli plnění povinností v nejvyšších zemských úřadech, Slavata patřil mezi řádné aktivní členy. Předurčoval ho k tomu úřad nejvyššího kancléře českého krále, kvůli němuž musel většinu roku trávit ve Vídni. Na druhou stranu byl ovšem v těsné a časté blízkosti panovníkově, což pozvedalo jeho sociální status a prestiž v očích šlechtické společnosti. Z toho důvodu pro něj členství v tajné radě znamenalo prostředek moci, ale také sebe prezentace. Naopak u Valdštejna a Martinice byla situace poněkud odlišnější. Ti kvůli své nepravidelné účasti na poradách chápali členství především jako prostředek sebe prezentace.

Pro hodnocení vztahu urozenců z českých zemí k Maxmiliánovi z Trauttmansdorffu nelze přehlédnout fakt, že mnozí z nich se k němu obraceli s prosbou o přímluvu a pomoc jako ke svému patronovi. Nejagilnějším žadatelem byl bezesporu Jaroslav Bořita z Martinic. Uvědomoval si totiž, že kvůli své nepřítomnosti u dvora nemá šanci prosadit své syny do nějakých významných funkcí, a že k tomu potřebuje podporu vlivného dvořana. Tím nemohl být nikdo jiný než pozdější nejvyšší císařský hofmistr Ferdinanda III. Maxmilián z Trauttmansdorffu, který z pozice tohoto postavení měl přednostní právo setrvat v panovníkově přítomnosti bez účasti třetí osoby, a tím mohl ovlivňovat jeho rozhodnutí. Martinic proto neúnavně žádal o vhodné uplatnění synů Bernarda Ignáce a Ferdinanda Leopolda Benna. Za projevenou milost a službu mu vždy sliboval vytrvalou věrnost. Na základě získaných poznatků lze vztah Trauttmansdorffa a Martinice chápat jako vztah patrona a klienta.

Také Adam mladší z Valdštejna se na Trauttmansdorffa obracel s žádostmi o přímluvu za některé své příbuzné, ale i ve veřejných záležitostech. Speciální místo mezi všemi zkoumanými prosbami zaujímal Valdštejnův dopis, v němž Trauttmansdorffovi oznamoval, že si jej ve své závěti ustanovil ochráncem a poradcem své manželky a jedním z poručníků nezletilých dětí. Trauttmansdorff s tím souhlasil, jak dokládá jediná zachovaná odpověď v Trauttmansdorffově pozůstalosti.

Vyústěním celé práce je poslední kapitola, která přináší reflexi hierarchicky uspořádané instituce panovníckého dvora očima Adama

mladšího z Valdštejna a Viléma Slavaty. Výklad se opírá o jejich osobní svědectví; ve Valdštejnově případě o deníkové zápisky z let 1631 a 1633, kdy určitý čas pobýval ve Vídni, a u Slavaty o dopis adresovaný Jaroslavu Bořitovi z Martinic roku 1646. V obou případech je líčen dvůr během výjimečných událostí, ať už šlo o svatební veselí u příležitosti sňatku Ferdinanda III. s princeznou Marií Annou, či naopak o chvíle zármutku způsobené smrtí oné císařovny Marie Anny. V kapitole není zkoumán vztah Maxmiliána z Trauttmansdorffu ke dvorské instituci, poněvadž autorka neměla k dispozici odpovídající prameny.

Přestože Adam z Valdštejna navštívil sídelní rezidenci císaře v tak výjimečnou slavnostní chvíli, z jeho zápisků vyplývá, že chod panovnického dvora tím nebyl v žádném případě ohrožen. Dennodenně se scházela tajná rada, jíž se účastnil i samotný Adam. Na druhé straně je samozřejmě patrné, jak dvořané tyto nevšednodenní chvíle trávili účastí na různých hrách či představeních. Při svém druhém vídeňském pobytu zachytil Valdštejn vídeňskou rezidenci jako místo, kterým neustále procházelo velké množství významných i méně významných osob, a ani sám císař netrávil v sídelním městě veškerý čas. Ten rozděloval mezi svá další sídla a mnohdy ho na těchto cestách doprovázel právě i Valdštejn, což osobně považoval za projev cti.

Poněkud odlišný, ale přesto v mnohém podobný obraz panovnického dvora podal i Vilém Slavata, avšak ve chvíli bezprostředně po smrti císařovny Marie Anny roku 1646. Slavata ve svém líčení kladl důraz na dodržování zásad dobrého umírání, čímž podporoval obraz zesnulé císařovny jako „*slavné heroiny*“, a zároveň vykreslil císaře jako člověka, kterého také potkali tradiční lidské starosti a bolesti. Spolu s tím však vyzdvihoval svou vlastní pozici u dvora a dával ji na odiv. Několikrát v dopise zmínil, že si jej císař nechal k sobě zavolat jako svého tajného radu, uložil mu úkoly, ale rovněž s ním strávil několik minut v rozhovoru o císařovnině smrti. Také u Slavaty je zřejmé, že i přes onu nenadálou smutnou událost musel panovnický dvůr nepřetržitě fungovat, což zajišťovali právě tajní radové.

Pro vymezení vztahu šlechty k panovnickému dvoru je důležité zohlednit frekvenci jeho pobytů ve Vídni. Vilém Slavata tam trávil kvůli

svým povinnostem nejvyššího kancléře českého krále velkou část roku, a proto lze tvrdit, že pro něj představoval panovnický dvůr jak místo sebe prezentace, tak i podílu na moci. Naopak Valdštejn a Martinic byli sice oficiálně přijati za členy dvorského organismu, avšak vzhledem k tomu, že zastávali nejvyšší zemské úřady v Českém království a museli tam být téměř neustále přítomni, byli de facto součástí tzv. virtuálního dvora. Obecně je tedy možné říci, že ve srovnání s polovinou 16. století, kdy šlechtici chápali panovnický dvůr především jako místo k navazování nových kontaktů, tzv. „point of contact“, o sto let později jej urozenci vnímali jako místo k uskutečnění životní kariéry, jako možnost podílu na výkonu centrální moci, ale také jako jeden z prostředků sebe prezentace.

7. SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

7.1. PRAMENY

7.1.1. ARCHIVNÍ PRAMENY

Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien

Obersthofmeisteramt – Sonderreihe, Bd. 184/83, 186, 187

Oberstkämmereramt, C/ F1, C/ F2

Národní archiv Praha

Archiv českých stavů, Reversy k zemi, Trauttmansdorff 1627, inv. č. 351

Česká dvorská kancelář, Horšovský Týn – privilegia, sign. IVD7, kart. 528

Desky zemské větší 146 (trhové kvaterny)

Österreichische Nationalbibliothek Wien

Codex 8102, 13630

Státní oblastní archiv Plzeň, pracoviště Klášter

Rodinný archiv Trauttmansdorffů - Osobní pozůstalost Maxmiliána z Trauttmansdorffu, Korespondence s jednotlivci

inv. č. 196, kart. 9 (Jindřich Libštejnský z Kolovrat)

inv. č. 210, kart. 10 (Oldřich Adam Popel z Lobkovic)

inv. č. 221, kart. 11 (Jaroslav Bořita z Martinic)

inv. č. 277, kart. 12 (Vilém Slavata)

inv. č. 303, kart. 12 (Adam mladší z Valdštejna)

Státní oblastní archiv Třeboň, pracoviště Jindřichův Hradec

Rodinný archiv Slavatů

inv. č. 111, sign. III A 2b, kart. 15

inv. č. 112, sign. III A 3a, kart. 17

7.1.2. VYDANÉ PRAMENY

HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava (ed.), *Der Hof Kaiser Rudolfs II. Eine Edition der Hofstaatsverzeichnisse 1576-1612*, Praha 2002.

JIREČEK, Hermenegild (ed.), *Obnovené Právo a Zřízení Zemské dědičného království Českého. Verneuerte Landes-Ordnung des Erb-Königreichs Böhmen 1627*, Praha 1888.

JIREČEK, Josef – JIREČEK, Hermenegild (edd.), *Zřízení zemská království Českého XVI. věku*, Praha 1882.

JIREČEK, Josef (ed.), *Paměti nejvyššího kancléře království českého Viléma hraběte Slavaty od l. 1608 do 1619 I*, Praha 1866.

KOLDINSKÁ, Marie – MAŤA, Petr (edd.), *Deník rudolfinského dvořana. Adam mladší z Valdštejna 1602-1633*, Praha 1997.

MAREK, Pavel (ed.), *Svědectví o ztrátě starého světa. Manželská korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a Polyxeny Lobkovické z Pernštejna, České Budějovice 2005* (Prameny k českým dějinám 16. – 18. století, řada B, sv. 1).

RATAJOVÁ, Jana (ed.), *Alžběta Lidmila z Lisova. Rodinné paměti*, Praha 2002 (= Manu propria 1).

TISCHER, František (ed.), *Dopisy Viléma hraběte Slavaty Jaroslavovi Bořitovi hraběti z Martinic z let 1631 a 1632*, SH 1, 1883, s. 305-322.

TISCHER, František (ed.), *Dopisy Viléma hraběte Slavaty Jaroslavovi Bořitovi hraběti z Martinic z léta 1632*, SH 2, 1884, s. 32-37, 92-98.

TISCHER, František (ed.), *Dopisy Viléma hraběte Slavaty psané Jaroslavu Bořitovi hraběti z Martinic a jeho synovi z let 1633-1634*, SH 3, 1885, s. 193-202, 283-292 a 360-364.

7.2. LITERATURA

ADAMOVÁ, Karolina – KRÍŽKOVSKÝ, Ladislav, *Konsenzus a obecné dobré*, Právník 136, 1997, s. 815-828.

ARIÈS, Phillippe, *Dějiny smrti II*, Praha 2000.

ASCH, Ronald G., *Der Hof Karls I. von England. Politik, Provinz und Patronage 1625-1640*, Köln-Weimar-Wien 1993.

BASTL, Beatrix, *Briefe adeliger Frauen. Beziehungen und Bezugssysteme*, Mitteilungen der Residenzen-Kommission der Akademie der Wissenschaften zu Göttingen 6, 1996, č. 1, s. 17-19.

BASTL, Beatrix, *Formen und Gattungen frühneuzeitlicher Briefe*, in: Josef Pauser – Martin Scheutz – Thomas Winkelbauer (edd.), *Quellenkunde der Habsburgermonarchie (16.-18. Jahrhundert)*. Ein exemplarisches Handbuch, Wien-München 2004, s. 801-813.

BERNS, Jörg-Jochen – RAHN, Thomas (edd.), *Zeremoniell als höfische Ästhetik in Spätmittelalter und Früher Neuzeit*, Tübingen 1995.

BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*, I-II, Praha 1882-1883.

BŮŽEK, Václav, „*A tak jsem tam dlouho zdržován byl ...*“ *Čas v životě předbělohorských rytířů*, *Dějiny a současnost* 15, 1993. č. 3, s. 26-30.

BŮŽEK, Václav, *Dvůr habsburských císařů v letech 1526-1740 a historiografie na prahu 21. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr 1526-1740*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 5-32.

BŮŽEK, Václav, *Paměť v heraldické výzdobě předmětů hmotné kultury šlechtických sídel 16. a 17. století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007, 37-57.

BŮŽEK, Václav, „*Páni a přátelé*“ *v myšlení a každodenním životě české a moravské šlechty na prahu novověku*, *ČČH* 100, 2002, s. 229-264.

BŮŽEK, Václav, *Šlechta raného novověku v českém dějepisectví devadesátých let*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 5-28.

BŮŽEK, Václav, *Šlechta ze zemí Koruny české na habsburských dvorech v předbělohorském století*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 153-189.

BŮŽEK, Václav, *Urozenec*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 79-110.

- BŮŽEK, Václav – HRDLIČKA, Josef – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Věk urozených. Šlechta v českých zemích na prahu novověku*, Praha-Litomyšl 2002.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (edd.), *Paměť urozenosti*, Praha 2007.
- BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel – VYBÍRAL, Zdeněk, *Člověk českého raného novověku*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Člověk českého raného novověku*, Praha 2007, s. 9-53.
- BŮŽEK, Václav – MAŤA, Petr, *Wandlungen des Adels in Böhmen und Mähren im Zeitalter des „Absolutismus“ (1620-1740)*, in: Ronald G. Asch (ed.), *Der europäische Adel im Ancien Regime. Von der Krise der ständischen Monarchien bis zur Revolution (ca. 1600-1789)*, Köln-Weimar-Wien 2001, s. 287-323.
- BŮŽEK, Václav – PÁLLFY, Géza, *Integrace šlechty z českých a uherských zemí ke dvoru Ferdinanda I.*, ČČH 101, 2003, s. 542-581.
- ČORNEJ, Petr, *Cizí, cizozemec a Němec*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 97-109.
- ČORNEJ, Petr, *Vliv pobělohorských konfiskací na skladbu feudální třídy*, AUC. Philosophica et Historica I. Studia historica 14, 1976, s. 165-194.
- ČORNEJOVÁ, Ivana – RAK, Jiří – VLNAS, Vít, *Ve stínu tvých křídel. Habsburkové v českých dějinách*, Praha 1995.
- DENIS, Ernst, *Konec samostatnosti české II.*, Praha 1909.
- DÜLMEN, Richard van, *Bezectní lidé. O katech, děvkách a mlynářích. Nepočestnost a sociální izolace v raném novověku*, Praha 2003.
- DVORSKÝ, Jiří – CHADRABA, Rudolf, *Votivní obraz Viléma Slavaty v Telči*, Umění 38, 1990, s. 128-140.
- EVANS, Robert John Weston, *Rudolf II. a jeho svět. Myšlení a kultura ve střední Evropě 1576-1612*, Praha 1997.
- EVANS, Robert John Weston, *Vznik habsburské monarchie 1550-1700*, Praha 2003.
- FELCMAN, Ondřej, *Majetkové poměry feudální třídy v druhé polovině 17. století*, AUC. Philosophica et Historica I. Studia historica 14, 1976, s. 195-228.

- FELLNER, Thomas – KRETSCHMAYR, Heinrich, *Die österreichische Zentralverwaltung. I. Abteilung: Von Maximilian I. bis zur Vereinigung der österreichischen und böhmischen Hofkanzlei (1749) I*, Wien 1907.
- FRIDRICH, Jan, *Vilém starší Popel z Lobkovic ve světle své korespondence z let 1621-25*, *Minulostí Západočeského kraje* 15, 1979, s. 201-219.
- GINDELY, Antonín, *Dějiny českého povstání léta 1618 I-IV*, Praha 1870-1880.
- GINDELY, Anton, *Die Entwicklung des böhmischen Adels und der Inkolatsverhältnisse seit dem 16. Jahrhunderte*, Praha 1886.
- GLÜCKLICH, Julius, *O defensorech a českém povstání 1618-1620*, ČČH 27, 1921, s. 63-93.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Habsburkové. Životopisná encyklopedie*, Praha 1996.
- HAUSENBLASOVÁ, Jaroslava, *Vztah mezi císařským dvorem a nejvyššími správními úřady Českého království v době vlády Rudolfa II.*, *Sborník archivních prací (dále SAP) 52*, 2002, č. 1, s. 279-294.
- HENGERER, Mark, *Adelsintegration am Kaiserhof (1618-1665): Zeremoniell, Personal, Finanzen, Netzwerke. Ein Dissertationsprojekt*, *Frühneuzeit-Info* 9, 1998, sešit 2, s. 274-279.
- HENGERER, Mark, *Kaiserhof und Adel in der Mitte des 17. Jahrhunderts. Eine Kommunikationsgeschichte der Macht in der Vormoderne*, Konstanz 2004.
- HILMERA, Jiří, „*Phasma Dionysiacum*“ a další divadelní představení v Praze roku 1617, *FHB* 17, 1994, s. 133-141.
- HOJDA, Zdeněk, „*Idola*“ barokního bádání aneb jak se vyhnout Skylle a neupadnout v osidla Charybdy, in: Zdeněk Hojda (ed.), *Kultura baroka v Čechách a na Moravě. Sborník příspěvků z pracovního zasedání 5. 3. 1991*, Praha 1992, s. 15-26.
- HOJDA, Zdeněk, „*Kavalírské cesty*“ v 17. století a zájem české šlechty o Itálii, in: *Itálie, Čechy a střední Evropa*, Praha 1986, s. 216-239.
- HOLÝ, Martin, *Výchova a vzdělání české a moravské šlechty v 16. a v první třetině 17. století*, *FHB* 21, 2005, s. 111-210.

- HRBEK, Jiří, *Politický rozměr českých barokních korunovací*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006, s. 192-214.
- HRDLIČKA, Josef, *Das Platznehmen am Tisch als Ausdruck der Kommunikation der höfischen Gesellschaft in der Frühen Neuzeit*, in: Václav Bůžek – Dana Štefanová (edd.), *Menschen – Handlungen – Strukturen. Historisch-anthropologische Zugangsweisen in den Geschichtswissenschaften*, České Budějovice 2001 (= OH 9), s. 219-238.
- HRDLIČKA, Josef, *Synové „velkých“ otců. Vídeňský dvůr očima Adama Pavla Slavaty*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 249-273.
- JANÁČEK, Josef, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547, I/2*, Praha 1984.
- JANÁČEK, Josef, *České stavovské povstání 1618-1620. Otázky a problémy*, FHB 8, 1985, s. 7-32.
- JANÁČEK, Josef, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.
- JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.
- JIREČEK, Josef, *Leben des obersten Hofkanzlers von Böhmen Wilhelm Grafen Slavata*, Praha 1876.
- KALISTA, Zdeněk, *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*, Praha 1999.
- KALISTA, Zdeněk, *Češi v Sieně 1574-1646*, ČČH 33, 1927, s. 117-127.
- KALOUSEK, Josef, *České státní právo*, Praha 1892.
- KAVKA, František, *Bílá hora a české dějiny*, Praha 2003.
- KILIÁN, Jan, *Filip Fabricius z Rosenfeldu a Hohenfallu. Život, rod a dílo defenestrovaného sekretáře*, České Budějovice 2005.
- KNOZ, Tomáš, *Absolutismus nebo „absolutismus“? K dějinám jednoho pojmu*, Časopis Matice moravské 121, 2002, s. 451-483.
- KNOZ, Tomáš, *Državy Karla staršího ze Žerotína po Bílé hoře. Osoby, příběhy, struktury*, Brno 2001.
- KNOZ, Tomáš, *Finanční aspekty pobělohorských konfiskací*, ČČH 100, 2002, s. 774-814.

- KNOZ, Tomáš, *Pobělohorské konfiskace. Moravský průběh, středoevropské souvislosti, obecné aspekty*, Brno 2006.
- KNOZ, Tomáš, *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař-zemský gubernátor*, ČMM 113, 1994, s. 101-114.
- KOLDINSKÁ, Marie, „*Muž kompromisu*“ v nekompromisních časech, Dějiny a současnost 17, 1995, č. 3, s. 22-26.
- KOLDINSKÁ, Marie, *Pražská a vídeňská každodennost za třicetileté války očima nejvyššího purkrabího*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 559-574.
- KRÁL, Pavel, *Mezi životem a smrtí. Testamenty české šlechty v letech 1550 až 1650*, České Budějovice 2002 (= MH 2).
- KRÁL, Pavel, *Smrt a pohřby české šlechty na počátku novověku*, České Budějovice 2004 (= MH 4).
- KROUPA, Jiří, *Dietrichstajnové v pol. 17. století a model tzv. kavalírské cesty*, Historická Olomouc a její současné problémy IV, 1983, s. 109-117.
- KUČA, Karel, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, II, Praha 1997.
- KUČERA, Jan P., *Stavovská opozice v Čechách a volba Ferdinanda Štýrského českým králem*, SCeH 14, 1984, č. 28, s. 5-40.
- KUBEŠ, Jiří, *Reprezentační funkce sídel vyšší šlechty z českých zemí (1500-1740)*, České Budějovice 2005 (Disertační práce).
- KUBEŠ, Jiří, *Sídelní strategie knížat z Lobkovic ve Vídni v raném novověku (1624-1734)*, Porta Bohemica. Sborník historických prací 3, 2005, s. 86-119.
- LERNET, Brigitte, *Maximilian von Trauttmansdorff. Hofmann und Patron im 17. Jahrhundert*, Wien 2004 (Disertační práce).
- MACHÁČEK, Fridolin, *Defenestrace pražská roku 1618*, ČČH 14, 1908, s. 197-211.
- MALÝ, Karel, *Česká konfederace a Obnovené zřízení zemské. Dvě české ústavy z počátku 17. století*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006, s. 30-45.

- MALÝ, Karel – SOUKUP, Ladislav (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006.
- MAREK, Pavel, *Ceremoniál jako zrcadlo hierarchického uspořádání císařského dvora Ferdinanda II.*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr (1526-1740)*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 371-396.
- MAREK, Pavel, *Dětství a dospívání Václava Eusebia z Lobkovic ve světle španělské korespondence jeho rodičů*, in: Ivo Barteček (ed.), *Celostátní studentská konference Historie '99*, Olomouc 2000, s. 61-87.
- MAREK, Pavel, *Klientelní strategie španělských králů na pražském císařském dvoře konce 16. a počátku 17. století*, ČČH 105, 2007, s. 40-88.
- MAREK, Pavel, *Matka a syn*, in: *Česko-slovenská historická ročenka 2001*, Brno 2001, s. 195-202.
- MAREK, Pavel, *Roudničtí Lobkovicové a pobělohorské konfiskace*, *Porta Bohemica. Sborník historických prací 3*, 2005, s. 72-85.
- MAREŠOVÁ, Marie, *František Václav z Trauttmansdorffu 1677-1753. Biografie barokního šlechtice*, Pardubice 2007 (Diplomová práce).
- MAŤA, Petr, *Der Adel aus den böhmischen Ländern am Kaiserhof 1620-1740. Versuch, eine falsche Frage richtig zu lösen*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Šlechta v habsburské monarchii a císařský dvůr 1526-1740*, České Budějovice 2003 (= OH 10), s. 191-233.
- MAŤA, Petr, *Soumrak venkovských rezidencí. „Urbanizace“ české aristokracie mezi stavovstvím a absolutismem*, in: Václav Bůžek – Pavel Král (edd.), *Rezidence a dvory v raném novověku*, České Budějovice 1999 (= OH 7), s. 139-162.
- MAŤA, Petr, *Svědectví o životě ve zdivočelé době*, in: Marie Koldinská – Petr Maťa (edd.), *Deník rudolfinského dvořana*, Praha 1997, s. 18-36.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- MAŤA, Petr, *Šlechtic v soukolí absolutismu. Politická činnost Adama mladšího z Valdštejna po Bílé hoře*, in: Bronislav Chocholáč – Libor Jan – Tomáš Knoz (edd.), *Nový Mars Moravicus aneb Sborník příspěvků, jež věnovali prof. dr. Josefu Válkovi jeho žáci a přátelé k sedmdesátinám*, Brno 1999, s. 479-500.

- MAŤA, Petr, *Zrození tradice. Slavatovské vyústění rožmberského a hradeckého odkazu*, in: Václav Bůžek (ed.), *Poslední páni z Hradce*, České Budějovice 1998 (= OH 6), s. 513-552.
- MATĚJEK, František, *Morava za třicetileté války*, Praha 1992.
- MILTNER, Jindřich Otakar, *Smečno*, Památky archeologické a místopisné 1, 1855, s. 359-368.
- MUK, Jan, *Po stopách národního vědomí české šlechty*, Praha 1931.
- ODLOŽILÍK, Otakar, *Karel starší ze Žerotína 1564-1636*, Praha 1936.
- PALACKÝ, František, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků*, in: Jaroslav Charvát (ed.), *Dílo Františka Palackého I*, Praha 1941.
- PALACKÝ, František (ed.), *Zřízení zemské Království českého za krále Wladislawa r. 1500 vydané*, in: *Archiv český V*, Praha 1862, s. 1-266.
- PÁNEK, Jaroslav, *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*, in: Karel Malý – Jaroslav Pánek (edd.), *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500-1619)*, Praha 2001, s. 13-54.
- PÁNEK, Jaroslav, *Od České konfederace k Obnovenému zřízení zemskému. Kontinuita a diskontinuita v proměnách českého státu a jeho ústavního zřízení na pomezí stavovství a absolutismu*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006, s. 13-29.
- PÁNEK, Jaroslav, *„Phasma Dionysiacum“ a manýristické slavnosti na Pražském hradě roku 1617. Jejich dobový a typologický rámec*, FHB 17, 1994, s. 117-131.
- PÁNEK, Jaroslav, *Politika, náboženství a každodennost nejvyššího kancléře Vratislava z Pernštejna*, in: Petr Vorel (ed.), *Pernštejnové v českých dějinách*, Pardubice 1995, s. 185-201.
- PÁNEK, Jaroslav, *První krize habsburské monarchie*, in: Petr Vorel (ed.), *Stavovský odboj roku 1547. První krize habsburské monarchie*, Pardubice-Praha 1999, s. 11-27.
- PÁNEK, Jaroslav, *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547-1577. K politické krizi feudální třídy v předbělohorském českém státě*, Praha 1982.

- PÁNEK, Jaroslav, *Šlechta v raně novověké Evropě z pohledu českého a evropského bádání*, in: Václav Bůžek (ed.), *Život na dvorech barokní šlechty*, České Budějovice 1996 (= OH 5), s. 19-45.
- PEKAŘ, Josef, *Bílá hora. Její příčiny i následky*, Praha 1921.
- PETRÁŇ, Josef, *Bitva na Bílé hoře podle současného stavu znalostí*, FHB 8, 1985, s. 109-127.
- PETRÁŇ, Josef a kol., *Dějiny hmotné kultury. Kultura každodenního života od 16. do 18. století II/1*, Praha 1995.
- PETRÁŇ, Josef, *Staroměstská exekuce*, Praha 2004⁴.
- PRESS, Volker, *Adel in den österreichisch-böhmischen Erbländen und im Reich zwischen dem 15. und dem 17. Jahrhundert*, in: *Adel im Wandel. Politik – Kultur – Konfession 1500-1700*, Wien 1990 (= Katalog des Niederösterreichischen Landesmuseums, Neue Folge Nr. 252), s. 19-31.
- PRESS, Volker, *The Imperial Court of the Habsburgs. From Maximilian I to Ferdinand III, 1493-1657*, in: Ronald G. Asch – Adolf M. Birke (edd.), *Princes, Patronage and the Nobility. The Court at the Beginning of the Modern Age ca. 1450-1650*, London 1991, s. 291-327.
- PROKEŠ, Jaroslav (ed.), *Doba bělohorská a Albrecht z Valdštejna*, Praha 1934.
- REINHARD, Wolfgang, *Freunde und Kreaturen. „Verflechtung“ als Konzept zur Erforschung historischer Führungsgruppen Römische Oligarchie um 1600*, München 1979.
- SCHWARZ, Henry Frederick, *The Imperial Privy Council in the Seventeenth Century*, Cambridge 1943.
- SMÍŠEK, Rostislav, *Císařský dvůr a „dvorská“ kariéra Ditrichštejnů a Schwarzenberků za vlády Leopolda I.*, České Budějovice 2007 (Disertační práce).
- SOUKUPOVÁ-PETRÁŇOVÁ, Lydia, *Lůžko a postel. Pokus o sémioticko-funkční analýzu*, in: Zdeněk Beneš – Eduard Maur – Jaroslav Pánek (edd.), *Poceta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráňe*, Praha 1991, s. 113-136.
- STLOUKAL, Karel, *Papežská politika a císařský dvůr pražský na předělu XVI. a XVII. věku*, Praha 1925.

- ŠTĚDRONĚ, Miloš – ŠTUDENT, Miloslav, *Hudba v pražské slavnosti „Phasma Dionysiacum“ 1617*, FHB 17, 1994, s. 143-150.
- VÁLKA, Josef, *Barokní absolutismus*, in: Karel Malý – Ladislav Soukup (edd.), *Vývoj české ústavnosti v letech 1618 – 1918*, Praha 2006, s. 45-78.
- VÁLKA, Josef, *Česká společnost v 15.-18. století, II. Bělohorská doba. Společnost a kultura „manýrismu“*, Praha 1983, s. 5-18.
- VÁLKA, Josef, *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996.
- VÁLKA, Josef, *Manýrismus a baroko v české kultuře 17. a 1. pol. 18. století*, *Studia Comeniana et historica* 8, 1978, č. 19, s. 155-213.
- VÁLKA, Josef, *Předbělohorská kultura a společnost. Poznámky k interpretaci a hodnocení*, *Studia Comeniana et historica* 16, 1986, č. 32, s. 5-25.
- VOLF, Miloslav, *Jaroslav Bořita z Martinic po defenestraci*, *Středočeský sborník historický* 7, 1972, s. 76-90.
- VOREL, Petr, *Páni z Pernštejna. Českomoravský rod v zrcadle staletí*, Pardubice 1993.
- VYBÍRAL, Zdeněk, *Politická komunikace aristokratické společnosti českých zemí na počátku novověku*, České Budějovice 2005.
- WINKELBAUER, Thomas, *Fürst und Fürstendiener. Gundakar von Liechtenstein, ein österreichischer Aristokrat des konfessionellen Zeitalters*, Wien-München 1999.
- WINKELBAUER, Thomas, *Konfese a konverze. Šlechtické proměny vyznání v českých a rakouských zemích od sklonku 16. do poloviny 17. století*, *ČČH* 98, 2000, s. 476-540.
- WINKELBAUER, Thomas, *Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I*, Wien 2003.
- ŽOLGER, Ivan, *Der Hofstaat des Hauses Österreich*, Wien-Leipzig 1917.
- ŽUPANIČ, Jan a kol., *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 279-284.